

Treći projekt obnove EES
(BHP3-ESS-TEPRP-Q-04/05 WB)

STUDIJA ENERGETSKOG SEKTORA U BiH

KONAČNI IZVJEŠTAJ

Modul 6 – Okvir za regulaciju i restrukturiranje elektroenergetskog sektora

PROJEKT IZVODI KONZORCIJ KOJEG ČINE:

Energetski institut Hrvoje Požar, Hrvatska
Soluziona, Španjolska
Ekonomski institut Banjaluka, BiH
Rudarski institut Tuzla, BiH

PROJEKT FINANCIRA:

Svjetska Banka

KONAČNI IZVJEŠTAJ

Naziv projekta:	Studija energetskeg sektora u BiH	
Šifra projekta:	BHP3-EES-TEPRP-Q-04/05 WB	
Zemlja:	Bosna i Hercegovina	
Konzultant:	Konzorcij: Energetski institut Hrvoje Požar, Hrvatska Soluziona, Španjolska Ekonomski institut Banjaluka, BiH Rudarski institut Tuzla, BiH	
Kontakt osobe:	Haris Boko	Davor Bajs
Telefon:	++ 385 1 6326 165	++385 1 6326 102
Fax:	++ 385 1 6040 599	++ 385 1 6040 599
e-mail:	hboko@eihp.hr	dbajs@eihp.hr

Datum izvještaja: 31.03.2008.

Autori izvještaja: Goran Granić (vođa tima), Mladen Zeljko (ekspert za električnu energiju), Idriz Moranjkić (ekspert za ugljen), Jose Andres Martinez (ekspert za plin i naftu), Marisa Olano (ekspert za obnovljive izvore), Željko Jurić (ekspert za zaštitu okoliša)

Voditelj modula

Karmen Stupin, dipl.iur.

Autori

Karmen Stupin, dipl.iur.

Dr.sc. Goran Majstrovic, dipl.ing.

PROJEKTI ZADATAK

U ovom Modulu prikazuje se stanje reforme elektroenergetskog sektora BiH kroz analizu dokumenata i propisa na kojima se zasniva reforma te se iznose preporuke za buduće aktivnosti u cilju formiranja otvorenog tržišta električne energije u BiH te sudjelovanja u regionalnim tržišnim aktivnostima. Pri tom se analiziraju važeći propisi BiH mjerodavni za politiku elektroenergetskog sektora i njegovu organizaciju, funkcioniranje i regulaciju.

Ukupne projektne aktivnosti predviđene u ovom Modulu odnose se na:

1. pregled legislative (*acquis communautaire* za elektroenergetski sektor, međunarodni ugovori i pozitivni propisi BiH),
2. analizu dokumenata koji se odnose na energetska politiku BiH,
3. identifikaciju i analizu obveza utvrđenih međunarodnim sporazumima,
4. identifikaciju pravnog statusa sudionika na tržištu (proizvođači, trgovci, kupci), uključujući operatora sustava i operatora tržišta,
5. identifikaciju zakonskih uvjeta za otvaranje tržišta električne energije,
6. identifikaciju barijera za otvaranje tržišta električne energije,
7. preporuke za realizaciju strukturalne i regulatorne reforme elektroenergetskog sektora,
8. preporuke za nadopunu propisa,
9. prijedlog osnovnih elemenata nedostajućih propisa.

SAŽETAK

Ovaj dokument predstavlja finalni izvještaj Modula 6 - Okvir za regulaciju i restrukturiranje elektroenergetskog sektora koji je izrađen tijekom izvršenja Ugovora o izradi studije energetske sektora BiH potpisanog u listopadu 2006. godine između konzorcija konzultanata s jedne strane (Energetski institut Hrvoje Požar, Zagreb, Hrvatska - voditelj konzorcija, Soluziona, Madrid, Španjolska, Ekonomski institut, Banja Luka, BiH i Rudarski institut, Tuzla, BiH) i JP Elektroprivreda Bosne i Hercegovine d.d. Sarajevo, BiH, JP Elektroprivreda Hrvatske zajednice Herceg Bosne d.d. Mostar, BiH te Elektroprivrede Republike Srpske a.d., BiH kao klijenata s druge strane, u okviru Trećeg projekta obnove EES (oznaka: BHP3-EES-TEPRP-Q-04/05WB) financiranog od strane Svjetske banke.

U realizaciji Modula 6, prema projektom zadatku, pripremljen je detaljni pregled okvira za restrukturiranje i regulaciju elektroenergetskog sektora, odnosno dan je pregled legislative koja regulira elektroenergetski sektor BiH; analizirani su dokumenti koji se odnose na energetske politiku BiH; identificiran je pravni status sudionika na tržištu; identificirani i analizirani su uvjeti za otvaranje tržišta električne energije; identificirane i analizirane su obveze utemeljene na međunarodnim ugovorima i pravnoj stečevini EU. Također, identificirane su pravne i administrativne barijere za ispunjenje zahtjeva iz međunarodnih ugovora; identificirane su barijere kod otvaranja tržišta električne energije; preporučeni su pravni i administrativni koraci potrebni za realizaciju strukturalne i regulatorne reforme elektroenergetskog sektora; preporučene su dopune postojeće legislative te predloženi osnovni elementi nedostajućih propisa.

Finalni izvještaj dolazi nakon početnog, odnosno privremenog izvještaja te Nacrta finalnog izvještaja koji su tijekom proteklog razdoblja dostavljani klijentu. U tekst ovog izvještaja ugrađene su i primjedbe klijenta, Komisije za implementaciju studije te relevantnih institucija koje su stizale po dostavljenim izvještajima.

U sadržajnom smislu ovaj izvještaj obuhvaća pregled legislative (*acquis communautaire* za elektroenergetski sektor, međunarodni ugovori i pozitivni propisi BiH), analizu dokumenata koji se odnose na energetske politiku, identifikaciju i analizu obveza utvrđenih međunarodnim sporazumima, identifikaciju pravnog statusa sudionika na tržištu, identifikaciju zakonskih uvjeta za otvaranje tržišta, identifikaciju barijera za otvaranje tržišta, preporuke za realizaciju strukturalne i regulatorne reforme, preporuke za nadopunu propisa i prijedlog osnovnih elemenata nedostajućih propisa. Konačno, u Izvještaju se iznose zaključne konstatacije i preporuke u cilju realizacije reforme elektroenergetskog sektora, formiranja jedinstvenog tržišta energije BiH te njegove integracije u šire regionalno i europsko tržište. Redoslijed poglavlja u ovom radu usklađen je s postavljenim projektom zadatkom.

Nakon prvog, uvodnog poglavlja, u drugom poglavlju Izvještaja daje se pregled dokumenata Europske unije relevantnih za elektroenergetsku politiku BiH, osnovnih odrednica međunarodnih ugovora za područje energetike koje su ratificiranjem postale dio pravnog sustava BiH te analiziraju obveze BiH prema Ugovoru o uspostavi Energetske zajednice.

Reforma elektroenergetskog sektora BiH započela je 2000. godine potpisivanjem Izjava entitetskih vlada o elektroenergetskoj politici, a nastavljena donošenjem državnog Zakona o regulatoru i operatoru sustava električne energije u Bosni i Hercegovini, Zakona o utemeljenju kompanije za prijenos električne energije u Bosni i Hercegovini, Zakona o utemeljenju neovisnog operatora sustava za prijenosni sustav u Bosni i Hercegovini te entitetskih zakona o električnoj energiji. Navedenim zakonima određeni su ključni subjekti za provedbu reforme elektroenergetskog sektora BiH te određene njihove nadležnosti u sferi energetske politike, regulacije i obavljanja energetske djelatnosti. Dalji tijek reforme, odnosno institucionalne, strukturalne i normativne promjene u sektoru te dinamika otvaranja tržišta definirane su velikim dijelom obvezama preuzetim Ugovorom o uspostavi Energetske zajednice koji je potpisan u Ateni 2005. godine, a stupio na snagu sredinom 2006. godine.

U trećem poglavlju prezentiraju se strateško-planski dokumenti reforme elektroenergetskog sektora BiH te prikazuju relevantne ustavne odredbe, kao i odredbe relevantnih zakona i provedbenih propisa.

Četvrto poglavlje Izvještaja navodi značajke i nadležnosti institucija mjerodavnih za elektroenergetski sektor BiH.

U petom poglavlju Izvještaja iznose se karakteristike tržišta električne energije u BiH analizom strukture tržišta, statusa sudionika na tržištu, postojećeg modela licenciranja elektroenergetskih djelatnosti, formalnih pretpostavki za otvaranje tržišta te osnovne značajke postojećeg i perspektive budućeg regionalnog tržišta električne energije.

U šestom poglavlju identificiraju se barijere otvaranju tržišta i utvrđuju aktivnosti potrebne za uklanjanje uočenih barijera. Barijere za ostvarenje cilja reforme odnose se na: složenost i nedovršenost pravnog okvira, nepotpuno definiranje modela tržišta, poteškoće u funkcioniranju tržišta, održavanje sigurnosti opskrbe, nedefiniranu zaštitu socijalno ugroženih kategorija kupaca te način formiranja cijena električne energije.

U sedmom poglavlju daju se preporuke za nadopunu propisa, kao i osnovni elementi nedostajućih propisa.

U osmom poglavlju, polazeći od postojećih ustavnih i zakonskih utvrđenja, iznose se zaključci i preporuke za buduće aktivnosti s ciljem formiranja jedinstvenog tržišta električne energije Bosne i Hercegovine.

Zaključna je konstatacija da je u BiH uspostavljen vrlo složen pravni, regulatorni i institucionalni okvir elektroenergetskog sektora, čije utemeljenje i razrada imaju za cilj stvoriti uvjete za neograničenu i slobodnu trgovinu i kontinuiranu opskrbu (snabdijevanje) električnom energijom po definiranom standardu kvalitete za dobrobit građana Bosne i Hercegovine, vodeći se uobičajenim međunarodnim iskustvima i odgovarajućim direktivama Europske unije te omogućiti i ubrzati stvaranje tržišta električne energije u Bosni i Hercegovini i njegovu integraciju u šire regionalno i europsko tržište električne energije. Nakon gotovo sedmogodišnjeg razdoblja reforme, preko pedeset izdanih licenci, preko šezdeset usvojenih akata i pet osnovanih novih institucija/subjekata, može se reći da je efekt reforme do sada izostao, jer tržište električne energije u BiH praktično nije započelo s radom. Nove komercijalne elektroenergetske kompanije tek se pojavljuju u BiH, a još uvijek nema tržišnog formiranja cijena, odnosno promjene opskrbljivača. Sve tri elektroprivrede u BiH i dalje imaju tržišnu moć na svom području i nema međusobnog preuzimanja tržišta, odnosno ulaska na druga tržišta.

Stoga su u konačnici autori Izvještaja nakon analize obveza preuzetih međunarodnim ugovorima, odredaba pozitivnih propisa i postojeće regulatorne prakse i uočenih tržišnih aktivnosti, iznijeli konkretne preporuke za poduzimanje daljnjih normativnih i organizacijskih aktivnosti u cilju otklanjanja uočenih zapreka pravilnom funkcioniranju i otvaranju tržišta električne energije u BiH.

SADRŽAJ

PROJEKTNI ZADATAK.....	I
SAŽETAK.....	III
SADRŽAJ.....	VII
1. UVOD.....	1
2. PREGLED LEGISLATIVE EU I MEĐUNARODNIH UGOVORA RELEVANTNIH ZA ELEKTROENERGETSKI SEKTOR BIH.....	3
2.1. Dokumenti EU relevantni za elektroenergetsku politiku BiH.....	4
2.1.1. Bijela knjiga - priprema pridruženih država srednje i istočne Europe za integraciju u unutarnje tržište.....	4
2.1.2. Direktiva 2003/54/EZ o općim pravilima za unutarnje tržište električne energije i prestanku važenja Direktive 96/02 EZ.....	4
2.1.3. Propis 1228/2003/EZ o uvjetima pristupa mreži za prekograničnu trgovinu električne energije.....	6
2.1.4. Direktiva 2005/89/EZ o mjerama sigurnosti opskrbe električnom energijom i ulaganjima u infrastrukturu.....	7
2.1.5. Direktiva 2001/77/EZ o promociji električne energije proizvedene iz obnovljivih izvora na unutarnjem tržištu električne energije.....	10
2.1.6. Direktiva 2003/30/EZ o promociji upotrebe biogoriva u prometu.....	10
2.1.7. Prijedlog novog paketa propisa o liberalizaciji energetskeg tržišta....	11
2.1.7.1. Pregled mjera za novu energetskeg politiku.....	11
2.1.7.2. Prijedlozi novih propisa za tržište električne energije i prirodnog plina.....	13
2.2. Međunarodni ugovori.....	15
2.2.1. Ugovor o Energetskoj povelji.....	15
2.2.2. Ugovor o uspostavi Energetske zajednice.....	15
2.2.2.1. Identifikacija i analiza obveza koje proizlaze iz Ugovora o uspostavi Energetske zajednice.....	16
3. STRATEŠKO-PLANSKI DOKUMENTI I POZITIVNI PROPISI KOJI UREĐUJU REFORMU ELEKTROENERGETSKOG SEKTORA BIH.....	19
3.1. Tijek reforme elektroenergetskog sektora BiH.....	20
3.2. Podloge za izradu Strategije razvoja elektroenergetskog sektora.....	20
3.3. Propisi mjerodavni za elektroenergetski sektor.....	23
3.3.1. Ustavne odredbe.....	23
3.3.2. Zakoni.....	24
3.3.2.1. Bosna i Hercegovina.....	24
3.3.2.2. Federacija BiH.....	26
3.3.2.3. Republika Srpska.....	28
3.3.2.4. Distrikt Brčko.....	30
3.3.2.5. Kolizija zakona.....	30
3.3.3. Podzakonski akti.....	30
3.3.4. Zaključne napomene.....	30
4. INSTITUCIONALNI OKVIR ELEKTROENERGETSKOG SEKTORA BIH.....	33
4.1. Energetska politika.....	34
4.2. Regulacija elektroenergetskih djelatnosti.....	35
4.2.1. Državna komisija za električnu energiju (DERK).....	35
4.2.2. Regulatorna komisija za električnu energiju u FBiH (FERK).....	36

4.2.3. Regulatorna komisija za energetiku Republike Srpske (RERS).....	37
4.3. Vođenje sustava i prijenos električne energije.....	38
4.3.1. Neovisni operator sustava (NOS BiH).....	38
4.3.2. Elektroprenos-Elektroprijenos BiH.....	40
4.4. Distribucija električne energije.....	40
4.4.1. Elektroprivreda BiH	40
4.4.2. Elektroprivreda Hrvatske zajednice Herceg Bosne.....	41
4.4.3. Elektroprivreda Republike Srpske.....	41
4.4.4. Distrikt Brčko	41
5. KARAKTERISTIKE TRŽIŠTA ELEKTRIČNE ENERGIJE	43
5.1. Struktura tržišta	44
5.2. Licence (dozvole).....	45
5.3. Obveza javne usluge.....	47
5.4. Dinamika otvaranja tržišta	48
5.5. Iskustva drugih zemalja u organiziranju tržišta	50
5.6. Osnovne karakteristike postojećeg i perspektive budućeg regionalnog tržišta električne energije.....	51
5.6.1. Problemi u provedbi reforme elektroenergetskog sektora u EU	51
5.6.2. Problemi u provedbi reforme elektroenergetskog sektora u jugoistočnoj Europi i u BiH	52
6. IDENTIFIKACIJA I OTKLANJANJE BARIJERA ZA OTVARANJE TRŽIŠTA ELEKTRIČNE ENERGIJE U BIH	59
6.1. Uvod.....	60
6.2. Potrebne aktivnosti za potpuno definiranje pravnog okvira	61
6.2.1. Strategija energetskega sektora BiH	62
6.2.2. Energetski zakon na razini BiH	62
6.2.3. Postupak izgradnje novih proizvodnih objekata	64
6.2.4. Dodjela prekograničnih prijenosnih kapaciteta	65
6.2.5. Propisi o poticanju obnovljivih izvora energije i energetske kogeneracije	67
6.3. Potrebne aktivnosti za cjelovito definiranje modela tržišta	67
6.3.1. Razdvajanje djelatnosti.....	68
6.3.2. Organizacijska struktura prijenosne djelatnosti	68
6.3.3. Koordinacija rada regulatornih komisija	69
6.4. Potrebne aktivnosti za uspostavu pravilnog funkcioniranja tržišta	70
6.4.1. Restrukturiranje rudnika ugljena	70
6.5. Potrebne aktivnosti za održavanje sigurnosti opskrbe	71
6.6. Potrebne aktivnosti u definiranju i provedbi obveza javne usluge i zaštite socijalno ugroženih kategorija kupaca	72
6.7. Problem tržišnog formiranja cijena i tarifa za regulirane djelatnosti	73
6.7.1. Prava kvalificiranih kupaca da zadrže status tarifnih kupaca	74
6.7.2. Tarifni sustav za regulirane djelatnosti.....	76
6.8. Preporuke za realizaciju strukturalne i regulatorne reforme	77
7. Preporuke za nadopunu propisa i osnovni elementi nedostajućih propisa	79
7.1. Uvod.....	80
7.2. Osnovni elementi pravila, procedura i troškova priključka na elektroenergetsku mrežu	80
7.3. Osnovni elementi mjernih pravila	81
7.4. Osnovni elementi propisa o poticanju obnovljivih izvora energije i energetske efikasne kogeneracije.....	82

7.5. Pravilnik o nabavi pomoćnih usluga i naknadi za pružanje pomoćnih usluga	83
8. ZAKLJUČAK	87
9. PRILOG 1	93
9.1. Interni akti i poslovanje regulatornih komisija	94
9.2. Opća pravila o postupanju u elektroenergetskom sektoru.....	95
9.3. Pristup treće strane	96
9.4. Zaštita kupaca	98
9.5. Licence (dozvole).....	98
9.6. Definiranje tarifnog sustava	100
9.7. Dinamika otvaranja tržišta	102
10. LITERATURA	105
11. POPIS TABLICA	111
12. POPIS KRATICA	113

1. UVOD

Proces reforme elektroenergetskog sektora u BiH formalno je započeo 2000. godine potpisivanjem Izjava entitetskih vlada o elektroenergetskoj politici. Prema studiji o restrukturiranju i privatizaciji elektroenergetskog sektora „Bosna i Hercegovina: Analiza i akcijski plan za restrukturiranje i privatizaciju elektroenergetskog sektora“ iz 2001. godine izrađeni su akcioni planovi entiteta za restrukturiranje elektroenergetskog sektora. Iste godine usvojeni su Zakon o prijenosu, regulatoru i operatoru sustava električne energije u Bosni i Hercegovini, dok su entitetski zakoni o električnoj energiji usvojeni 2002. godine. Tijekom 2004. godine usvajanjem Zakona o utemeljenju kompanije za prijenos u BiH te Zakona o utemeljenju neovisnog operatora sustava za prijenosni sustav u BiH započela je praktična realizacija reforme elektroenergetskog sektora.

Navedenim zakonima, uz zakone kojima se uređuje djelokrug rada institucija nadležnih za energetiku, određeni su ključni subjekti za provedbu reforme elektroenergetskog sektora BiH koji su formirani u razdoblju 2002. – 2006. godine.

Usvojeni akti stvorili su formalne pretpostavke za restrukturiranje i reformu elektroenergetskog sektora. Njima obvezani, državni, odnosno entitetski regulatori te nadležni elektroenergetski subjekti donijeli su ili namjeravaju donijeti cijeli niz propisa iz svoje nadležnosti (pristup mreži treće strane, izdavanje licenci za obavljanje elektroenergetskih djelatnosti, tarifiranje, zaštita kupaca, otvaranje i rad tržišta, pogon sustava, mjerenja itd.).

Svojim sudjelovanjem u Atenskom procesu, odnosno potpisivanjem i kasnijim ratificiranjem Ugovora o uspostavi Energetske zajednice u listopadu 2005. godine, BiH se odredila prema reformiranju energetskog sektora, otvaranju elektroenergetskog tržišta i usklađivanju svoje politike i legislative s Europskom unijom, što je zahtijevalo i zahtijevat će znatne institucionalne, zakonodavne i strukturalne promjene.

Danas tržište električne energije u BiH praktično još nije započelo s radom, unatoč visokoj razini definiranih pravnog okvira. Nove komercijalne elektroenergetske kompanije tek se pojavljuju u BiH, a još uvijek nema ni tržišne razine cijena, odnosno promjene opskrbljivača.

U ovom radu analizirani su pozitivni propisi BiH koji čine okvir regulacije i restrukturiranja sektora, legislativa EU relevantna za tržište električne energije, obveze BiH preuzete temeljem Ugovora o uspostavi Energetske zajednice, praksa nadležnih institucija u primjeni propisa, obilježja tržišta električne energije u BiH i regiji te status pojedinih sudionika na tržištu. Pri tom su identificirane barijere liberalizaciji i pravilnom funkcioniranju tržišta električne energije u BiH, predložene mjere koje će doprinijeti stvaranju jedinstvenog i funkcionalnog tržišta i njegovoj integraciji u regionalno tržište. Izneseni su osnovni elementi nedostajućih propisa čijim bi donošenjem pravni i institucionalni okvir elektroenergetskog sektora BiH bio zaokružen.

Potrebno je istaknuti da u ovom radu nisu komentirana postojeća ustavna određenja, odredbe zakona kojima se uređuje funkcioniranje tijela državnih, odnosno entitetskih vlasti, niti problematika vlasničkih odnosa unutar sektora, već se ista koriste kao polazište za realizaciju projektnim zadatkom predviđenih aktivnosti.

2. PREGLED LEGISLATIVE EU I MEĐUNARODNIH UGOVORA RELEVANTNIH ZA ELEKTROENERGETSKI SEKTOR BIH

U ovom poglavlju iznosi se pregled dokumenata Europske unije i međunarodnih ugovora relevantnih za energetska politiku Bosne i Hercegovine. Potpisivanjem i ratificiranjem Ugovora o uspostavi Energetske zajednice BiH se obvezala preuzeti pravnu stečevinu EU koja se odnosi na energetiku, zaštitu okoliša, obnovljive izvore energije i tržišno natjecanje, što zahtijeva institucionalne i strukturalne promjene, kao i izradu potrebne domaće regulative.

2.1. Dokumenti EU relevantni za elektroenergetsku politiku BiH

Dokumenti EU relevantni za elektroenergetsku politiku BiH obuhvaćaju:

- Bijelu knjigu - priprema pridruženih država srednje i istočne Europe za integraciju u unutarnje tržište,
- Direktivu 2003/54/EZ o općim pravilima za unutarnje tržište električne energije i prestanku važenja Direktive 96/02 EZ,
- Propis 1228/2003/EZ o uvjetima pristupa mreži za prekograničnu trgovinu električne energije,
- Direktivu 2005/89/EZ o mjerama sigurnosti opskrbe električnom energijom i ulaganjima u infrastrukturu,
- Direktiva 2001/77/EZ o promociji električne energije proizvedene iz obnovljivih izvora na unutarnjem tržištu električne energije,
- Direktiva 2003/30/EZ o promociji upotrebe biogoriva u prometu,
- Prijedlog novog paketa propisa o liberalizaciji energetskeg tržišta.

U nastavku se daje sažeti pregled navedenih dokumenata, a konkretne obveze BiH u primjeni međunarodne regulative opisane su u poglavlju 2.2 u kojem se opisuju međunarodni ugovori relevantni za energetska politiku BiH.

2.1.1. Bijela knjiga - priprema pridruženih država srednje i istočne Europe za integraciju u unutarnje tržište

Bijela knjiga usvojena je 1995. godine i sadrži dio predpripreme strategije za integraciju pridruženih država srednje i istočne Europe u unutarnje europsko tržište koju je Europsko vijeće prihvatilo u prosincu 1994. godine. Bijela knjiga utvrđuje ključne mjere u svakome području unutarnjeg tržišta i predlaže redoslijed kojim valja približiti nacionalna zakonodavstva zakonodavstvu EU. U dodatku Bijele knjige, u području energije, obrađeno je pitanje transparentnosti cijena električne energije, prijenosa električne energije te liberalizacije elektroenergetskog tržišta opisujući relevantnu legislativu EU, uvjete koji se moraju ispuniti te njenu primjenu, kao i odgovarajuće provedbene mjere. Ključne mjere podrazumijevaju stvaranje šireg okvira za detaljnu legislativu, vezane su za fundamentalne principe te su preduvjet za djelotvorno funkcioniranje unutarnjeg tržišta.

2.1.2. Direktiva 2003/54/EZ o općim pravilima za unutarnje tržište električne energije i prestanku važenja Direktive 96/02 EZ

Direktiva 2003/54/EZ stupila je u EU na snagu 2003. godine i sadrži opća pravila za proizvodnju, prijenos, distribuciju i opskrbu električnom energijom te utvrđuje pravila o organizaciji i funkcioniranju elektroenergetskog sektora, pristup tržištu, kriterije i postupke koji

se primjenjuju za objavu nadmetanja i davanje odobrenja za izgradnju elektroenergetskih projekata i upravljanje sustavima. Direktiva je sastavni dio *acquis communautaire*-a za energiju prema Ugovoru o uspostavi Energetske zajednice (članak 11), te je ugovorne stranke, uključujući i BiH, moraju primijeniti od 1. srpnja 2006.

Opća pravila organizacije sektora definiraju obvezu javne usluge i zaštite potrošača, nadzora nad sigurnošću opskrbe, kao i definiranje kriterija tehničke sigurnosti i objektivnih nedtehničkih pravila kojima se utvrđuje minimum tehničkih zahtjeva projekta i operativnih zahtjeva za priključenje proizvodnih postrojenja, distribucijskih sustava, interkonekcijskih i direktnih vodova na prijenosnu mrežu vodeći računa da pravila osiguraju međusobno djelovanje sustava. Jedan od osnovnih zahtjeva ove Direktive je poštivanje obveze javne usluge te su Direktivom utvrđeni opći minimalni standardi kojih će se pridržavati sve članice uzimajući u obzir ciljeve opće zaštite ljudi i dobara, sigurnost opskrbe električnom energijom, zaštitu okoliša te ujednačeni nivo konkurencije u svim državama članicama, uz napomenu da se uvjeti mogu interpretirati na nacionalnoj razini. Države članice mogu svojim elektroenergetskim poduzećima u općem interesu propisati obvezu javne usluge koja se odnosi na sigurnost opskrbe, redovitost, kvalitetu i cijenu opskrbe te zaštitu okoliša, uključujući energetske učinkovitost i zaštitu klime. Navedene obveze moraju biti jasno utvrđene, transparentne, nediskriminirajuće i provjerljive.

Za izgradnju novih proizvodnih kapaciteta usvaja se postupak odobrenja, utemeljen na objektivnim i transparentnim kriterijima. Države članice donose kriterije za izgradnju postrojenja na svom području koji se odnose na pouzdanost i sigurnost elektroenergetskog sustava, instalacije i prateću opremu, zaštitu javnog zdravstva i sigurnosti, zaštitu okoliša, korištenje terena i lokacija, korištenje javnog zemljišta, energetske učinkovitost i prirodu primarnih energenata. Postupci nadmetanja za nove proizvodne kapacitete mogu se pokrenuti ukoliko na temelju postupaka odobrenja izgradnja proizvodnih kapaciteta ili mjere energetske učinkovitosti/upravljanja potrošnjom nisu dovoljne za ostvarenje sigurne opskrbe.

Države članice obvezne su odrediti jednog ili više operatora prijenosnog sustava koji je dužan osigurati dugoročnu pouzdanost sustava, doprinijeti sigurnosti opskrbe putem prikladnih prijenosnih kapaciteta i pouzdanosti sustava, upravljati protokom energije vodeći računa o razmjenama s drugim povezanim sustavima, operatorima drugih povezanih sustava pružiti potrebne informacije kako bi se osiguralo sigurno i učinkovito djelovanje, koordinirati razvoj i povezano funkcioniranje sustava, eliminirati diskriminaciju među korisnicima sustava ili razredima korisnika, a koja osobito koristi povezanim poduzećima te korisnicima pružiti potrebne informacije o učinkovitom pristupu sustavu. Također, države članice određuju ili zahtijevaju od poduzeća koja posjeduju distribucijske sustave da odrede jednog ili više operatora distribucijskog sustava koji je, između ostalog, odgovaran za održavanje sigurnosti, pouzdanosti i učinkovitosti sustava, davanje korisnicima informacija potrebnih radi pristupa distribucijskom sustavu. Ukoliko je operator distribucijskog sustava u sastavu vertikalno integriranog poduzeća, po pitanju pravnog (zakonskog) oblika, organizacije i odlučivanja mora biti neovisan od drugih djelatnosti osim distribucije.

Obveza država članica je osigurati razdvajanje i transparentnost računa, odnosno pravo pristupa računima elektroenergetskih poduzeća od strane države članice ili nadležnog tijela, uključujući i regulatorna tijela.

Pristup treće strane prijenosnim i distribucijskim sustavima temelji se na objavljenim tarifama i mora biti dostupan svim kvalificiranim kupcima, nepristrano i bez diskriminacije.

Nadalje, prema odredbama o otvaranju tržišta od 1. srpnja 2007. godine svi kupci električne energije postaju kvalificirani, odnosno mogu slobodno birati svog opskrbljivača.

Učinkovita regulacija elektroenergetskog tržišta od strane jednog ili više regulatornih tijela važan je faktor garancije nediskriminirajućeg pristupa mreži. Njihov rad doprinosi razvoju unutarnjeg tržišta i ujednačavanju tržišnih uvjeta. Države članice određuju funkcije, nadležnosti i administrativne ovlasti regulatornih tijela. Bitno je da regulatorna tijela u svim državama članicama imaju jednake, barem minimalne zahtijevane nadležnosti. Regulatorna tijela su nadležna za utvrđivanje i odobravanje tarifa ili barem glavnih metodologija za priključenje i pristup mrežama, uključujući tarife za prijenos i distribuciju.

U slučaju iznenadne krize na energetsom tržištu te ugroze fizičke sigurnosti osoba, uređaja ili postrojenja, ili cjelovitosti sustava, države članice mogu privremeno poduzeti potrebne zaštitne mjere koje moraju izazvati najmanje moguće poremećaje u poslovanju unutarnjeg tržišta i usko se odnositi na nužne otklone iznenadnih poteškoća.

Direktiva propisuje obvezu obavještanja Komisije o uvozu električne energije iz trećih zemalja.

U dodatku Direktive određuju se mjere za zaštitu kupaca definirajući obvezni sadržaj ugovora koji kupci sklapaju sa svojim opskrbljivačem, pravo kupca na pravodobnu informaciju o izmjeni ugovornih uvjeta, pravo kupca na transparentnu informaciju o važećim cijenama i tarifama i standardnim uvjetima plaćanja pristupa i korištenja elektroenergetskih usluga, pravo na razne načine plaćanja, pravo na besplatnu promjenu opskrbljivača te jednostavan i jeftin žalbeni postupak.

2.1.3. Propis 1228/2003/EZ o uvjetima pristupa mreži za prekograničnu trgovinu električne energije

Propis Europske zajednice 1228/2003/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 26. lipnja 2003. godine o uvjetima pristupa mreži za prekograničnu trgovinu električne energije utvrđuje pravila prekogranične razmjene električne energije u cilju povećanja konkurentnosti unutar tržišta električne energije, kroz postavljanje ujednačenih principa naplate prekograničnog prijenosa i alokacije raspoloživih prijenosnih kapaciteta na granicama nacionalnih prijenosnih sustava. Propis definira:

- mehanizme kompenzacije između operatora prijenosnih sustava,
- naknade za pristup mreži,
- pružanje informacija o prekograničnim kapacitetima,
- generalne principe upravljanja zagušenjima,
- izgradnju novih interkonektivnih vodova,
- status regulatornih tijela i dr.

Propisom se određuje da operator prijenosnog sustava treba primiti financijsku nadoknadu za tranzite električne energije od strana koje ih uzrokuju (izvoznici i uvoznici te električne energije). Naknada za tranzit električne energije treba pokriti troškove gubitaka, investicija u novu infrastrukturu i pripadni udio u troškovima korištenja postojeće infrastrukture. Naknade za pristup mreži moraju biti transparentne i moraju odražavati aktualne troškove te ne smiju biti utemeljene na udaljenosti prijenosa. Proizvođači i potrošači mogu plaćati naknade za pristup mreži, pri čemu naknade koje plaćaju proizvođači trebaju biti manje od naknada koje plaćaju potrošači. Razina naknade koju plaćaju proizvođači i potrošači trebaju davati tržišne signale vezane za lokacije. Naknade za pristup mreži ne smiju razlikovati države i porijeklo električne energije kojom se trguje. Ne smiju postojati zasebne naknade za pojedinačne transakcije vezane za tranzit električne energije. Operator prijenosnog sustava mora

ustanoviti koordinacijski i informacijski mehanizam u cilju osiguravanja sigurnosti pogona u kontekstu upravljanja zagušenjima. Sigurnosna i pogonska pravila, te pravila planiranja moraju biti javno dostupna. Publicirane informacije moraju uključivati način određivanja ukupne prijenosne moći i rezerve pouzdanosti. operator prijenosnog sustava treba publicirati procjene raspoložive prijenosne moći za svaki dan, kao i procjene za tjedan i mjesec unaprijed, kao i očekivanu pouzdanost raspoloživog kapaciteta. Upravljanje zagušenjima mora se provoditi metodama koje ne diskriminiraju sudionike na tržištu. Zabrana tržišnih transakcija može se samo izuzetno provoditi u kriznim situacijama. Prihodi od alokacije kapaciteta moraju se koristiti za osiguravanje raspoloživosti alociranog kapaciteta ili za investicije u mreži koje povećavaju prijenosnu moć ili kao prihod koje regulatorno tijelo uzima u obzir prilikom odobravanja metodologije određivanja mrežarina. Regulatorna tijela su odgovorna za provođenje ovoga propisa koji se u državama EU primjenjuje od 1. srpnja 2004. godine.

U studenom 2006. godine stupio je na snagu dodatak Propisu nazvan Upute za upravljanje zagušenjem (*Congestion Management Guidelines*¹) koji detaljnije obrađuje aspekte upravljanja zagušenjem u prijenosnoj mreži EU. Ovaj dodatak postao je obvezujući 1. prosinca 2006. godine. Međutim, problem u njegovoj primjeni u jugoistočnoj Europi nastao je stoga, što u smislu upravljanja zagušenjem, dokument predviđa podjelu EU na 7 regija, pri čemu se ne spominje regija jugoistočne Europe niti kao 8. regija, niti kao dodatak postojećim regijama, što je posebno važno imajući na umu da status regije u određenoj mjeri utječe na upravljanje i naplatu zagušenja. Štoviše, pridruživanje Rumunjske i Bugarske EU početkom 2007. godine dodatno usložnjava opisani problem. Naime, Rumunjska je izrazila želju za tretmanom svojih granica u okviru regije srednje i istočne Europe, Bugarska je iskazala određene rezerve i postavila uvjete za sudjelovanjem, Hrvatska želi dvije svoje granice (s BiH i Srbijom) pridružiti regiji jugoistočne Europe, a dvije regiji srednje i istočne Europe (sa Slovenijom i Mađarskom), dok Srbija nastoji zadržati nadležnost nad svim prekograničnim vodovima, negirajući nadležnost UNMIK-a. Ostali tehnički aspekti ovog dokumenta nedvojbeno su primjenjivi i potrebni u ovoj regiji, pa stoga Europska komisija i nadležne institucije zemalja regije intenzivno rade na rješavanju navedenih zapreka.

2.1.4. Direktiva 2005/89/EZ o mjerama sigurnosti opskrbe električnom energijom i ulaganjima u infrastrukturu

Iako Direktiva 2003/54/EZ obuhvaća i sigurnost opskrbe te razvoj i izgradnju proizvodnih, prijenosnih i distribucijskih objekata, 18. siječnja 2006. godine usvojena je zasebna Direktiva 2005/89/EZ o mjerama sigurnosti opskrbe električnom energijom i ulaganjima u infrastrukturu. Rok za implementaciju odredbi ove direktive u nacionalne pravne sustave država članica EU je 24. veljače 2008. godine. Komisija će nadzirati provedbu direktive i izvijestiti o tome Europski parlament i Vijeće do 24. siječnja 2010. godine. Izvorno, ova Direktiva nije bila dio *acquis communautaire*-a za energiju prema Ugovoru o uspostavi Energetske zajednice, ali je kasnijom odlukom Ministarskog vijeća² u prosincu 2007. uključena, s rokom primjene za Ugovorne stranke do kraja 2009. godine.

Jedinstveno tržište električne energije u EU zahtijeva transparentnu i nediskriminirajuću politiku u pogledu sigurnosti opskrbe električnom energijom. Potrebno je uskladiti pravila

¹ Commission Decision of 9 November 2006 amending the Annex to Regulation (EC) No 1228/2003 on conditions for access to the network for cross-border exchanges in electricity (2006/770/EC), European Commission, November 2006 (link)

² Ministarsko vijeće je najviše tijelo Energetske zajednice koje se sastoji od jednog predstavnika svake ugovorne stranke i dva predstavnika Europske unije.

između država članica i dodijeliti prava i odgovornosti pojedinim subjektima u elektroenergetskom sektoru. Prilikom promocije obnovljivih izvora energije potrebno je osigurati raspoloživost rezervnih kapaciteta kako bi se osigurao pouzdan i siguran rad mreže. Za razvoj tržišta osobito je bitna suradnja između operatora prijenosnih sustava u pogledu sigurnosti sustava, razmjene i pružanja informacija, modeliranja mreže i definicije raspoloživih prijenosnih moći. Stoga Direktiva utvrđuje mjere u cilju postizanja sigurnosti opskrbe i ispravnog rada tržišta koje trebaju osigurati odgovarajuću razinu proizvodnih kapaciteta, odgovarajuću ravnotežu između ponude i potražnje te odgovarajuću razinu povezanosti sustava interkonekcijskim vodovima radi razvoja tržišta.

Sigurnost opskrbe električnom energijom definira se kao sposobnost elektroenergetskog sustava da opskrbi krajnje kupce električnom energijom. Države članice će osigurati visoku razinu sigurnosti opskrbe električnom energijom poduzimanjem potrebnih mjera kojima će se olakšati i jamčiti stabilni okvir za ulaganja, te određivanjem uloga i objavljivanjem informacija o odgovornosti pojedinih tijela, uključujući regulatorna tijela i sve druge sudionike tržišta. Tržišni sudionici su, između ostalih, operatori prijenosnog i operatori distribucijskog sustava, proizvođači, trgovci, opskrbljivači i krajnji kupci. Prilikom primjene spomenutih mjera, države članice moraju voditi računa o:

- važnosti stalnosti opskrbe električnom energijom,
- važnosti transparentnog i stabilnog zakonskog okvira,
- unutarnjem tržištu i mogućnostima prekogranične suradnje u svezi sa sigurnosti opskrbe električnom energijom,
- potrebi redovitog održavanja i po potrebi obnovi prijenosne i distribucijske mreže kako bi se održala potrebna razina kvalitete rada mreže,
- važnosti postizanja ciljeva promocije i razvoja obnovljivih izvora energije i kogeneracije u skladu s Direktivom 2001/77/EZ o promociji električne energije proizvedene iz obnovljivih izvora na unutarnjem tržištu električne energije i Direktivom 2004/8/EZ o unaprjeđenju kogeneracije na temelju potrošnje korisne energije na unutarnjem tržištu energije u onom dijelu u kojem se to odnosi na sigurnost opskrbe električnom energijom,
- potrebi osiguranja dovoljnih prijenosnih i rezervnih proizvodnih kapaciteta za stabilan pogon sustava,
- važnosti poticanja uspostave likvidnog veleprodajnog tržišta.

Uz navedeno, države članice trebaju voditi računa o:

- stupnju diverzificiranosti proizvodnje električne energije na nacionalnoj i regionalnoj razini,
- važnosti smanjenja dugoročnih utjecaja porasta potrošnje električne energije,
- važnosti poticanja energetske učinkovitosti i novih tehnologija (osobito upravljanja potrošnjom, obnovljivih izvora energije i distribuirane proizvodnje),
- važnosti uklanjanja administrativnih prepreka za ulaganja u proizvodne i prijenosne kapacitete.

Odabrane mjere moraju biti nediskriminirajuće i ne smiju postavljati nerazumne zahtjeve pred tržišne sudionike, uključujući nove sudionike na tržištu i one s malim tržišnim udjelom. Mora se uzeti u obzir i utjecaj primjene odabranih mjera na trošak električne energije za krajnje kupce.

U pogledu pogonske sigurnosti mreže države članice ili odgovarajuće nadležno tijelo će osigurati da operatori prijenosnog sustava moraju utvrditi minimalna pogonska pravila i obveze. Pravila se moraju izraditi u interakciji sa susjednim operatorima sustava. Država članica može odrediti da ova pravila treba odobriti nadležno tijelo. Operatori prijenosnog i

distribucijskog sustava moraju se pridržavati ovih pravila. Operator prijenosnog sustava mora održavati propisanu razinu pogonske sigurnosti i surađivati s operatorima povezanih sustava. Redukcije isporuke električne energije u kriznim stanjima moraju se temeljiti na unaprijed utvrđenim kriterijima.

U pogledu ravnoteže između ponude i potražnje države članice dužne su poduzeti odgovarajuće mjere za uspostavu veleprodajnog tržišta s cjenovnim signalima za proizvođače i potrošače (od ove odredbe mogu biti izuzeti mali izolirani sustavi), zahtijevati od operatora prijenosnog sustava osiguranje odgovarajuće razine rezervnih proizvodnih kapaciteta za potrebe uravnoteženja sustava i/ili usvajanje ekvivalentnih tržišnih mehanizama.

Države mogu poduzimati i dodatne mjere koje mogu obuhvaćati, ali nisu ograničene na:

- olakšavanje izgradnje novih proizvodnih kapaciteta i ulaska novih proizvođača na tržište,
- otklanjanje prepreka za sklapanje ugovora o upravljivoj potrošnji,
- otklanjanje prepreka za sklapanje ugovora različitog trajanja i za proizvođače i za kupce,
- poticanje uvođenja tehnologija upravljanja potrošnjom u stvarnom vremenu i naprednih brojila,
- poticanje mjera za uštedu energije,
- javne natječaje ili druge ekvivalentne postupke u smislu članka 7. Direktive 2003/54/EZ (ovaj članak odnosi se na izgradnju proizvodnih kapaciteta putem natječaja).

U pogledu ulaganja u razvoj mrežne infrastrukture, države članice trebaju uspostaviti zakonski okvir koji će davati signale za ulaganja u prijenosnu i distribucijsku mrežu u skladu s očekivanim razvojem potrošnje električne energije i koji će olakšati održavanje, a kada je potrebno i obnovu mreže. Razvoj interkonekcijskih vodova će se obavljati u bliskoj suradnji relevantnih operatora prijenosnih sustava.

Prema članku 4. Direktive 2003/54/EZ države članice dužne su izvješćivati o sigurnosti opskrbe. U tim izvješćima države članice moraju elaborirati adekvatnost elektroenergetskog sustava u pokrivanju tekuće i buduće potrošnje. Izvješće mora obuhvaćati pogonsku sigurnost mreže, predviđanje bilance proizvodnje i potrošnje za naredno petogodišnje razdoblje, očekivano stanje sigurnosti opskrbe za narednih 5 do 15 godina od datuma izvješća, investicijske namjere operatora prijenosnog sustava i drugih subjekata (za koje su takve namjere poznate) za narednih 5 ili više godina koje će obuhvatiti i izgradnju interkonekcijskih vodova. Izvješće se treba izraditi u uskoj suradnji s operatorom prijenosnog sustava koji će po potrebi kontaktirati operatore povezanih prijenosnih sustava. Dio izvješća koji se odnosi na namjeru izgradnje interkonekcijskih vodova treba uzeti u obzir i načela upravljanja zagušenjima u mreži u skladu s odredbama Propisa 1228/2003 o uvjetima pristupa mreži za prekogranične razmjene električne energije, postojeće i planirane prijenosne vodove, očekivani razvoj proizvodnje, opskrbe, prekograničnih razmjena i potrošnje uzimajući u obzir mjere upravljanja potrošnjom te područne, nacionalne i europske ciljeve održivosti razvoja. Za izradu izvješća potrebno je osigurati tajnost povjerljivih informacija.

2.1.5. Direktiva 2001/77/EZ o promociji električne energije proizvedene iz obnovljivih izvora na unutarnjem tržištu električne energije

Svrha ove Direktive je promocija povećanja udjela obnovljivih izvora za proizvodnju električne energije na internom europskom tržištu. Direktiva postavlja ciljani udio obnovljivih izvora u proizvodnji električne energije od 22% u 2010. godini. Ukupan cilj na razini EU određen je na osnovi indikativnih nacionalnih ciljeva za pojedine zemlje članice, koji su određeni prema raspoloživom potencijalu, mogućnostima pojedine zemlje, međunarodnim obvezama i sl. Direktiva eksplicitno naglašava da je promocija obnovljivih izvora energije visoki prioritet EU zbog sigurnosti i diversifikacije opskrbe energijom, zaštite okoliša i ekonomske kohezije. Između ostalog, Direktiva također prepoznaje i potrebu za donošenjem mehanizama potpore, ali ne preudicira kakvi oni trebaju biti. Od ostalih elemenata koje obrađuje Direktiva, važno je spomenuti slijedeće:

- naglašena je važnost tržišnih principa za postizanje konkurentnosti obnovljivih izvora;
- države članice ili kompetentna tijela imenovana u državama članicama procijenit će postojeći pravni i regulatorni okvir s obzirom na postupke autorizacije ili druge postupke koji se primjenjuju na proizvodna postrojenja električne energije iz obnovljivih izvora u smislu:
 - smanjenja administrativnih i neadministrativnih prepreka za porast proizvodnje električne energije iz obnovljivih izvora energije,
 - modernizacije i ubrzanja postupaka na odgovarajućoj administrativnoj razini,
 - osiguranja objektivnih, razvidnih i nediskriminacijskih propisa koji u potpunosti uzimaju u obzir osobitosti različitih tehnologija za obnovljive izvore energije;
- države članice će u mjeri koja ne narušava sigurnost i pouzdanost sustava poduzeti potrebne mjere kako bi osigurale da operatori prijenosnog, odnosno distribucijskog sustava jamče prienos i distribuciju električne energije proizvedene iz obnovljivih izvora; one isto tako mogu odrediti prvenstvo pristupa mreži električne energije proizvedene iz obnovljivih izvora;
- države članice stvorit će pravni okvir ili zahtijevati od operatora prijenosnog, odnosno distribucijskog sustava da definiraju objektivne, transparentne i nediskriminirajuće kriterije za izračun troškova priključka, te njihovu naplatu;
- države članice će, prema prilici, odrediti pravni okvir ili tražiti od operatora prijenosnog, odnosno distribucijskog sustava da naknade za prienos i distribuciju električne energije iz elektrana koje koriste obnovljive izvore energije odražavaju troškovne beneficije nastale iz priključenja tih elektrane na mrežu;
- države članice trebaju osigurati sustav jamstva porijekla električne energije proizvedene iz obnovljivih izvora energije u skladu s ciljem, razvidnim i nediskriminirajućim kriterijima koje je definirala svaka država članica; države članice mogu imenovati jedno ili više kompetentnih tijela neovisnih o proizvodnji i distribuciji koja će nadgledati izdavanje ovih jamstava.

Ova Direktiva je sastavni dio *acquis communautaire*-a za obnovljive izvore prema Ugovoru o uspostavi Energetske zajednice (članak 20).

2.1.6. Direktiva 2003/30/EZ o promociji upotrebe biogoriva u prometu

Direktiva 2003/30/EZ daje jasnu definiciju pojma biogorivo kao tekuće ili plinovito gorivo za upotrebu u prometu proizvedeno iz biomase, a posebno:

- bioetanol,
- biodizel,
- bioplin,

- biometanol,
- biodimetileter,
- bio-ETBE (etil-tri-butyl-eter),
- bio-MTBE (metil-tri-butyl-eter),
- sintetička biogoriva,
- bio-vodik,
- bioulje.

Direktiva propisuje obvezu zemljama članicama da osiguraju plasiranje minimalnog udjela biogoriva na tržište. Direktiva navodi preporučene referentne vrijednosti udjela biogoriva, izračunatog na osnovu energetske udjela, u ukupnoj količini mineralnog (dizelskog i benzinskog) goriva plasiranog na tržište:

- 2% do kraja 2005. godine,
- 5.75% do kraja 2010. godine.

Svaka zemlja članica pri tom sama postavlja nacionalne ciljeve, a ukoliko se oni razlikuju od preporučenih vrijednosti, zemlja članica mora u svom izvještaju Europskoj komisiji obrazložiti razloge. Članak 4. Direktive opisuje razloge na koje se zemlja članica može pozvati prilikom pojašnjenja postavljenih nacionalnih ciljeva. Neki od navedenih razloga uključuju objektivne čimbenike poput ograničenog potencijala proizvodnje biogoriva iz biomase, količine resursa namijenjenih proizvodnji biomase za druge energetske svrhe i specifične tehničke karakteristike na nacionalnom tržištu transportnih goriva.

Ostali zahtjevi Direktive osim postavljanja nacionalnog cilja uključuju i godišnje izvještavanje o:

- poduzetim mjerama za promociju biogoriva,
- nacionalnim resursima dodijeljenim za proizvodnju biomase za energetske svrhe koje se ne odnose na transport,
- izvršenoj prodaji transportnog goriva i udjelu biogoriva, čistog ili umiješanog u konvencionalna goriva.

U tijeku su javne konzultacije i revizija ciljeva postavljenih za 2010. U međuvremenu je Vijeće Europe tražilo da Europska komisija ispita mogućnost uvođenja cilja od 8% energetske udjela biogoriva za 2015. godinu.

2.1.7. Prijedlog novog paketa propisa o liberalizaciji energetske tržišta

2.1.7.1. Pregled mjera za novu energetske politiku

Priopćenje Europske komisije i Vijeća Europe Europskom parlamentu od 10. siječnja 2007. godine (Pregled mjera za novu energetske politiku) predstavlja prijedlog mjera u cilju:

- smanjenja ovisnosti o uvozu energenata u EU od samo jednog dobavljača,
- liberalizacije elektroenergetskog tržišta,
- sve većeg korištenja obnovljivih izvora energije,
- smanjenja emisije stakleničkih plinova.

Dokument sadrži i konkretne mjere za ostvarenje navedenih ciljeva, primjerice: građevinskim poduzećima nalaže se korištenje energetski efikasnijih tehnologija, elektroenergetskim kompanijama fokusiranje na obnovljive izvore, a autoindustriji i prometu, posebice onom gradskom, preusmjerenje na biogoriva. Nadalje, do 2020. godine udio obnovljivih izvora energije u ukupnoj potrošnji energije trebao bi se povećati sa sadašnjih 7% na 20%, dok je istodobno cilj za smanjenje emisije štetnih plinova koji dovode do efekta staklenika, a time i globalnog zatopljenja, postavljen na 20%.

Problem opskrbe energijom postao je jedan od prioriteta EU, osobito nakon slučajeve prestanka isporuke ruskog plina preko Ukrajine te obustave isporuke nafte preko Bjelorusije. Također, Komisija je istaknula kako je zajednički europski odgovor nužan u suočavanju s klimatskim promjenama, sa sve većom ovisnošću o uvozu energenata i istovremeno rapidnim rastom cijene energije. Cilj inicijative iz Bruxellesa je do 2050. godine pretvoriti Europu u gospodarstvo s visokom stopom energetske učinkovitosti s malom emisijom ugljičnog dioksida.

Tako su glavne odrednice akcijskog plana, najavljenog za iduće tri godine, stvaranje zajedničkog unutarnjeg tržišta energije u EU i s time povezanog povećanja energetske učinkovitosti, veći udio biogoriva, veća izdvajanja za znanstvena istraživanja o novim tehnologijama s malom emisijom ugljičnog dioksida, uspostava mehanizama solidarnosti među zemljama članicama u slučaju nestašice energije. Kao ključan faktor u budućim pregovorima s glavnim dobavljačima energije označeno je stvaranje zajedničke vanjske energetske politike.

Također, navedena su tri osnovna izazova zajedničkog unutarnjeg energetskog tržišta EU:

- konkurentnost,
- održivost,
- sigurnost opskrbe.

Priloženje Komisije o tržištu električne energije i plina i "finalno izvješće" Komisije o istraživanju sektora iz 2007. godine³ ukazuju da postojeća pravila i mjere nisu ostvarile spomenute ciljeve. Stoga se smatra da je potrebno poduzeti niz mjera kojima će se omogućiti kreiranje istinski konkurentnog energetskog tržišta.

Radi postizanja tog cilja Komisija utvrđuje potrebu znatno strožih zahtjeva od dosadašnjih koji se odnose na:

- odvajanje operatora sustava (potpuno odvajanje djelatnosti vođenja sustava od ostalih djelatnosti, pri čemu vertikalna kompanija može zadržati vlasništvo nad mrežom, ali ne može upravljati mrežom - tzv. ISO model - ili potpuno odvajanje vlasništva nad prijenosnog mrežom i djelatnosti vođenja sustava od ostalih djelatnosti - tzv. TSO model),
- učinkovitiju regulaciju (mogućnost osnivanja novog jedinstvenog regulatornog tijela s konkretnim ovlastima na razini EU),
- transparentnost (u radu operatora prijenosnog sustava, u odnosu regulatora prema proizvođačima, po uzoru na sektor telekomunikacija),
- izgradnju infrastrukture,
- sigurnost mreže,

³ Communication from the Commission to the Council and the European Parliament: Prospects For The Internal Gas And Electricity Market, 2006; Communication from the Commission Inquiry pursuant to Article 17 of Regulation (EC) No 1/2003 into the European gas and electricity sectors. COM(2006)851 final

- adekvatnost proizvodnje električne energije i opskrbe plinom,
- definiranje javne usluge (sigurnost opskrbe, redovitost, kvalitetu i cijenu usluge, zaštitu okoliša, pomoć socijalno osjetljivim kategorijama potrošača kod porasta cijena, pomoć kod izbora novog opskrbljivača, smanjenje procedura i zaštita potrošača od nepravednog postupanja u prodaji energije).

U navedenim dokumentima navodi se potreba solidarnosti između država članica radi sigurnosti u opskrbi plinom, naftom i električnom energijom naglašavajući ovisnost Europe o uvozu nafte i plina te ističući potrebu da se diversificiraju izvori, dobavljači, načini i pravci transporta energije.

U posebnom dodatku navode se prioritete međunarodne energetske politike EU:

- sklapanje međunarodnih sporazuma i uključivanje u međunarodne inicijative,
- razvijanje dobrosusjedskih odnosa na području energetike,
- smanjenje prijetnje mogućih poremećaja opskrbe energijom,
- unaprjeđenje odnosa s Rusijom,
- razvijanje dijaloga i odnosa s ključnim proizvođačima energije i tranzitnim državama,
- razvijanje novih afričko-europskih energetskih partnerstava,
- unaprjeđenje odnosa između velikih potrošača,
- promocija nuklearne sigurnosti i pouzdanosti,
- promicanje poboljšanih uvjeta za nove investicijske projekte.

2.1.7.2. Prijedlozi novih propisa za tržište električne energije i prirodnog plina

Europska komisija objavila je u rujnu 2007. godine prijedlog trećeg paketa energetske legislativ e koji će omogućiti državama članicama stvaranje još konkurentnijih energetskih tržišta⁴. Riječ je o prijedlozima dopune Direktive 2003/54/EZ o općim pravilima za unutarnje tržište električne energije i prestanku važenja Direktive 96/02 EZ, Propisa 1228/2003 o uvjetima za pristup mreži za prekogranične razmjene električne energije, Direktive 2003/55/EZ o općim pravilima za unutarnje tržište prirodnog plina i prestanku važenja Direktive 98/30/EZ, Propisa 1775/2005 o uvjetima za pristup prijenosnoj mreži prirodnog plina te prijedlogu Propisa o osnivanju *Agencije za suradnju energetskih regulatora*⁵.

Predlažu se dopune sljedećih područja:

- razdvajanje operatora prijenosnog sustava (vlasničko razdvajanje od vertikalno integrirane kompanije kao pravilo, a ISO⁶ model kao njegova iznimka; u slučaju nepoštovanja ovog zahtjeva Komisija može u državi članici samostalno imenovati

⁴ Prijedlogu paketa prethodili su sljedeći dokumenti EC:

- *Green Paper on an European Strategy for Energy*, Brussels, siječanj 2006.
- *Energy for a Changing World*, Brussels, siječanj 2007.
 - o *An Energy Policy for Europe*, COM (2007) 001 final
 - o *Internal Market Communication*, COM (2006) 841
 - o *Competition Sectoral Enquiry*, SEC (2006) 17224
- *Resolution on Prospects for the Internal Market*, Brussels, srpanj 2007.

⁵ *European Agency for Cooperation of Energy Regulators*

⁶ ISO – *Independent System Operator* (organizacijski model operatora prijenosnog sustava u kojem je provedeno vlasničko, upravljačko, financijsko i pravno razdvajanje operatora sustava iz vertikalno integrirane tvrtke, pri čemu operator prijenosnog sustava nema vlasništvo nad prijenosnom mrežom)

ISO na 5 godina; predlaže se isti model za prijenosne sustave u električnoj energiji i plinu; za DSO⁷ ostaje dosadašnji model razdvajanja),

- povećanje ovlasti regulatora (uspostava samo jednog regulatora za tržište električne energije i samo jednog za tržište prirodnog plina po zemlji-članici; regulator mora imati pravnu, funkcionalnu i financijsku samostalnost, odgovarajuće ljudske resurse te vodstvo neovisno o industriji i politici koje se imenuje na neobnovljivi mandat od najmanje 5 godina; regulator je nadležan za: utvrđivanje ili odobravanje uvjeta za priključenje i pristup nacionalnim mrežama, tarife za prijenos i distribuciju te za pružanje usluga uravnoteženja i to prije njihovog stupanja na snagu; povećavaju se ovlasti u području regulacije tržišta, učinkovite zaštita potrošača itd.),
- povećanje neovisnosti regulatora o utjecaju energetske industrije, kao i politike,
- koordinacija regulatora (predlaže se osnivanje *Agencije za suradnju energetskih regulatora* radi osiguranja konkurentskog, pouzdanog, ekološki održivog internog tržište električne energije i plina u EU)⁸,
- suradnja operatora prijenosnog sustava (cilj je jačanje interkonekcija i stvaranje većih tržišta, razvoj zajedničkih pravila o pristupu mreži treće strane i pravila o priključenju; razvoj tržišta i tehničkih pravila; koordinirani pogon sustava; razvoj pravila o trgovanju i transparentnosti; poboljšanje interkonekcija i time likvidnosti tržišta; izrada desetogodišnjeg investicijskog plana; donošenje pravila o sigurnosti i pouzdanosti)
- transparentnost (daju se upute aplikantima i regulatorima za izuzeća od reguliranog pristupa treće strane mreži/sustavu; nema više opcije umanjivanja tarifa zbog prihoda od zagušenja, već se cjelokupan prihod od zagušenja mora investirati u smanjenje zagušenja, odnosno u prekogranične kapacitete i njihovu veću raspoloživost; ostaje daljnja potreba razjašnjenja odnosa između ugovora o opskrbi i transparentnosti trgovine),
- dugoročni ugovori za opskrbu plinom (moguće brisanje odredbe koja se odnosi na izuzeće ovakvih ugovora od primjene energetske legislative; umjesto novih mjera, striktna primjena propisa o tržišnom natjecanju),
- pristup skladištu plina,
- strateško skladištenje plina,
- investicije u infrastrukturu (nove upute i poboljšanja procedure),
- razdvajanje operatora distribucijskog sustava (ne traži se modifikacija, već zadržavanje i primjena osnovnih pravila razdvajanja te povećanje ovlasti regulatora u pogledu nadzora razdvajanja djelatnosti),
- zaštita potrošača i energetska "siromaštvo" (modifikacija direktiva radi povećanja percepcije javnosti i poticanja natjecanja na maloprodajnom tržištu, posebice kućanstava; Komisija razmatra mogućnost osnivanja Foruma za maloprodaju tzv. *Retail Forum*),
- investicije trećih zemalja (izmjena direktiva na način da se kombinirane regulatorne mjere za razdvajanjem operatora prijenosnog sustava primjenjuju i na investitore izvan EU).

U trenutku pisanja ove studije treći liberalizacijski paket EU u fazi je rasprave. Međutim, nedvojbeno je da će njegovim usvajanjem (pa čak i uz određene modifikacije), uz paralelan proces pridruživanja EU i BiH i pravni okvir BiH trebati u dogledno vrijeme prilagoditi najavljenim dopunama direktiva i propisa.

⁷ DSO – *Distribution System Operator* (operator distribucijskog sustava)

⁸U prijedlogu se navodi da nedostaje odgovarajuća pravna osnova u Ugovoru o osnivanju Europske unije te da će u tom smislu biti potrebne izmjene istog

2.2. Međunarodni ugovori

2.2.1. Ugovor o Energetskoj povelji

Ugovorom o Energetskoj povelji koji je Bosna i Hercegovina potpisala 1995. godine, a ratificirala 2000. godine (Odluka o ratificiranju Ugovora o energetskoj povelji, "Službeni glasnik BiH - Međunarodni ugovori" broj 31/00) pretpostavlja se uvođenje modela dugoročne energetske suradnje u Europi u okviru tržišnog gospodarstva, a na osnovi zajedničke suradnje zemalja potpisnica, vodeći računa o zaštiti okoliša. Njime se predviđa:

- poticanje razvoja trgovine u energetici na temelju otvorenog i konkurentnog tržišta energetskih proizvoda, opreme i usluga,
- otklanjanje tehničkih, administrativnih i ostalih barijera u trgovini energetskim proizvodima, opremom, uslugama i tehnologijom,
- poticanje modernizacije, obnove i racionalizacije opreme za proizvodnju, transport, distribuciju i korištenje energije,
- unaprjeđenje pristupa kapitalu putem odgovarajućih finansijskih institucija.

U pogledu promicanja i zaštite investicija utvrđuje se stvaranje povoljnih, jasnih i nepristranih uvjeta za investitore drugih ugovornih strana, stalna zaštita i osiguranje sigurnosti investicije, ne slabija od zaštite koju pruža međunarodno pravo te odobravanje povoljnog i nepristranog postupka stranim investitorima iz drugih ugovornih strana jednakog onome koji koriste domaći investitori (nacionalni tretman). Cilj pripadajućeg Protokola o energetskoj učinkovitosti i odgovarajućim problemima okoliša je promicanje politike energetske učinkovitosti dosljedno održivom razvoju, stvaranje okvirnih uvjeta koji potiču potrošače i proizvođače na ekonomično korištenje energije, pospješivanje suradnje na području energetske učinkovitosti te smanjenje negativnih učinaka energetskog sektora na okoliš.

2.2.2. Ugovor o uspostavi Energetske zajednice

Zahtjevi EU i međunarodne obveze BiH u području energetskog sektora sadržane su u najvećoj mjeri u odredbama Ugovora o uspostavi Energetske zajednice (Odluka o ratificiranju Ugovora o uspostavi Energetske zajednice, "Službeni glasnik BiH – Međunarodni ugovori" broj 9/06). Sudjelovanje na regionalnom elektroenergetskom tržištu Bosna i Hercegovina započela je angažmanom u Atenskom procesu o regionalnom energetskom tržištu u jugoistočnoj Europi odnosno potpisivanjem dvaju Memoranduma o razumijevanju o regionalnom tržištu energije u jugoistočnoj Europi i njegovoj integraciji u unutarnje tržište 2002. i 2003. godine. Nakon višegodišnjih priprema 25. listopada 2005. godine u Ateni je potpisan prvi multilateralni i pravno obvezujući međunarodni ugovor na području jugoistočne Europe – Ugovor o uspostavi Energetske zajednice. Potpisivanjem Ugovora o Energetskoj zajednici, Europska unija i devet partnera na jugoistoku Europe – Albanija, Bosna i Hercegovina, Bugarska, Hrvatska, Makedonija, Crna Gora, Rumunjska, Srbija i UNMIK (Kosovo), stvaraju jedinstveni pravni okvir za organiziranje zajedničkog energetskog tržišta u regiji. Na ovaj način uspostaviti će se jedinstveno tržište električne energije i plina u 33 zemlje Europe.

Energetska zajednica ima za cilj stvaranje stabilnog regulatornog i tržišnog okvira sposobnog da privuče ulaganja u mreže i proizvodnju energije kako bi sve stranke imale pristup stabilnoj i stalnoj opskrbi energijom koja je bitna za gospodarski razvoj i socijalnu stabilnost. Time bi se:

- povećala sigurnost opskrbe jedinstvenog regulatornog prostora osiguravanjem poticaja za povezivanje s kaspiskim, sjevernoafričkim i bliskoistočnim rezervama plina,
- uspostavili uvjeti za trgovinu energijom u jedinstvenom regulatornom prostoru,
- razvijalo tržišno natjecanje na tržištu energijom na široj zemljopisnoj osnovi i iskorištavanje ekonomija razmjera,
- poboljšalo stanje okoliša obzirom na energiju umreženih sustava,
- poboljšala energetska učinkovitost,
- poticalo korištenje obnovljivih izvora energije.

Ovaj Ugovor stupio je na snagu 1. srpnja 2006. godine.

Zadatak Energetske zajednice je organiziranje odnosa između ugovornih strana te utvrđivanje pravila i ekonomskog okvira mrežne energije (električne energije i prirodnog plina), što uključuje aktivnosti implementacije zakonodavstva EU o energiji, okolišu, konkurenciji i obnovljivim izvorima energije, uspostavu specifičnog regulatornog okvira koji dopušta učinkovito djelovanje tržišta mrežne energije te stvaranje tržišta mrežne energije bez unutarnjih granica.

Budući da je ratifikacijom Ugovor o uspostavi Energetske zajednice postao dio pravnog sustava BiH te je po pravnoj snazi iznad domaćih zakona, u nastavku se iznosi identifikacija i analiza obveza koje proizlaze iz ovog ugovora.

2.2.2.1. Identifikacija i analiza obveza koje proizlaze iz Ugovora o uspostavi Energetske zajednice

Njegovim potpisivanjem navedene potpisnice, među kojima i Bosna i Hercegovina, obvezale su se na usvajanje i primjenu pravne regulative EU za područje:

- energetike (električna energija i prirodni plin),
- zaštite okoliša,
- obnovljivih izvora energije,
- tržišnog natjecanja.

Drugim riječima, potpisnice su se obvezale na provođenje procesa koji će omogućiti stvaranje usklađenih nacionalnih tržišta energije, međusobno povezivanje sustava i tržišta i stvaranje mogućnosti trgovine energijom, podizanje razine zaštite okoliša u skladu s jednakim standardima za sve države, poticanje razvoja obnovljivih izvora energije, uklanjanje barijera slobodnom tržišnom natjecanju i međusobnu pomoć u slučajevima poremećaja u opskrbi energijom. Energetska zajednica podrazumijeva formiranje zajedničkog, harmoniziranog tržišta električne energije i prirodnog plina zemalja jugoistočne Europe i zemalja EU, dakle država članica i država nečlanica EU, a ne samo država nečlanica (zemalja regije), kako se to često pogrešno tumači. Pristupanjem Energetskoj zajednici Bosna i Hercegovina potvrđuje svoje određenje da surađuje s EU u elektroenergetskom i plinskom sektoru te razvija konkurenciju na energetsom tržištu kroz provođenje zajedničkih pravila Direktive 2003/54/EZ i Direktive 2003/55/EZ i kroz primjenu Propisa 1228/2003/EZ o uvjetima pristupa mreži za prekograničnu trgovinu električne energije.

Ovim Ugovorom utvrđuju se pravni akti EU čije je odredbe potrebno ugraditi u nacionalno zakonodavstvo te obvezni rokovi njihove implementacije (u rasponu od dana stupanja ugovora na snagu, pa do 31. prosinca 2017. godine).

Primjerice, u području energetike svaka ugovorna stranka u roku dvanaest mjeseci od stupanja na snagu Ugovora (odnosno do 1. srpnja 2007. godine) morala je u potpunosti prihvatiti i provesti sve zahtjeve (osim rokova otvaranja tržišta) iz slijedećih pravnih akata EU:

- Direktive 2003/54/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 26. lipnja 2003. godine o općim pravilima za unutarnje tržište električne energije i prestanku važenja Direktive 96/02 EZ,
- Direktive 2003/55/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 26. lipnja 2003. godine o općim pravilima za unutrašnje tržište prirodnog plina i prestanku važenja direktive 98/30 EZ,
- Propisa 1228/2003/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 26. lipnja 2003. godine o uvjetima pristupa mreži za prekograničnu trgovinu električne energije.

Dakle, rok za implementaciju ovih direktiva i propisa bio je 1. srpnja 2007. godine, uz osiguranje pretpostavke da status kvalificiranog kupca najkasnije do 1. siječnja 2008. godine imaju svi kupci osim domaćinstava, a od 1. siječnja 2015. godine svi kupci.

U području zaštite okoliša svaka ugovorna stranka odmah po stupanju na snagu ovog Ugovora morala je primijeniti:

- Direktivu 85/337/EEZ od 27. lipnja 1985. godine o procjeni utjecaja određenih javnih i privatnih projekata na okoliš, a koja je nadopunjena Direktivama 97/11/EZ od 3. ožujka 1997. godine,
- Direktivu 2003/35/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 26. svibnja 2003. godine o sudjelovanju javnosti u izradi planova i programa koji se odnose na zaštitu okoliša i dopuni Direktive 85/337/EEZ i 96/61/EZ.

Do 31. prosinca 2011. godine svaka će Ugovorna stranka primijeniti Direktivu 1999/32/EZ od 26. travnja 1999. godine, u svezi sa smanjenjem sadržaja sumpora u određenim tekućim gorivima koja je nadopunjena Direktivom 93/12/EEZ. Direktivu 2001/80/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 23. listopada 2001. godine o ograničenjima emisija određenih zagađivača u zrak iz velikih postrojenja sa spaljivanjem treba primijeniti do 31. prosinca 2017. godine, a članak 4. stavak 2. Direktive 79/409/EEZ od 2. travnja 1979. godine, o očuvanju divljih ptica treba primijeniti odmah po stupanju na snagu ovog Ugovora.

Stranke potpisnice priznaju važnost Protokola iz Kyota, ali njegova ratifikacija po ovom Ugovoru nije obvezna. Međutim, pristupanje EU uvjetovano je ratifikacijom Protokola iz Kyota. Ugovorne stranke također priznaju važnost pravila iz Direktive 96/91/EZ od 24. rujna 1996. godine obzirom na integralnu prevenciju i kontrolu zagađenja. Važno je da nakon stupanja na snagu ovog Ugovora, nova izgradnja, a zatim i rad postrojenja za proizvodnju električne energije moraju biti usklađeni s pravnom stečevinom EU iz područja zaštite okoliša.

U području obnovljivih izvora svaka Ugovorna stranka bila je dužna dostaviti Europskoj komisiji u roku od 1 godine od dana stupanja na snagu Ugovora, dakle do 1. srpnja 2007. godine:

- plan provedbe Direktive 2001/77/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 27. rujna 2001. godine o promociji električne energije proizvedene iz obnovljivih izvora na unutarnjem tržištu električne energije,
- plan provedbe Direktive 2003/30/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 8. svibnja 2003. godine o promociji korištenja biogoriva ili drugih obnovljivih goriva za transport.

Imajući u vidu dosadašnju praksu i predviđeno otvaranje tržišta, značajan dio preuzete pravne stečevine EU odnosi se na zaštitu tržišnog natjecanja. Naime, u Energetskoj zajednici ne dopuštaju se ugovori između poduzeća ili odluke udruženja poduzeća i usklađene prakse koje imaju za predmet ili posljedicu sprečavanje, ograničavanje ili narušavanje tržišnog natjecanja, zatim zloupotrebu od jednog ili više poduzeća dominantnog položaja na tržištu između ugovornih stranki u cjelini ili u njegovom značajnom dijelu. Također, ne dopušta se bilo kakva javna pomoć koja narušava ili prijeti da će narušiti tržišno natjecanje davanjem prednosti određenim poduzećima ili određenim energetske resursima. Svako suprotno postupanje procjenjuje se na temelju kriterija koji proizlaze iz Ugovora o uspostavi Europske zajednice. I ova preuzeta obveza mogla bi uzrokovati značajne promjene u dosadašnjoj praksi u elektroenergetskom sektoru BiH.

Za ispunjenje obveza preuzetih potpisivanjem Ugovora o uspostavi Energetske zajednice u ime BiH odgovorno je Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH koje uspješno surađuje s tijelima Energetske zajednice. Sekretarijat Energetske zajednice utvrdio je postojeće stanje te potrebne mjere za harmonizaciju i primjenu zakonodavstva BiH s preuzetim propisima EU važnim za uspostavu pravilne strukture i funkcioniranja tržišta električne energije i prirodnog plina u BiH⁹. Iz niza dokumenata Sekretarijata Energetske zajednice potrebno je posebno izdvojiti Akcioni plan za elektroenergetski sektor BiH¹⁰ kojim se utvrđuju nadležne institucije te rokovi i aktivnosti koje je potrebno poduzeti u cilju ispunjenja obveza preuzetih potpisom Ugovora u uspostavi Energetske zajednice. Propisane aktivnosti obuhvaćaju područja: harmonizacije domaćeg zakonodavstva s pravnom stečevinom EU, strukturiranja tržišta usklađenog s pripadnim pravilima u EU, organizacije veleprodajnog i maloprodajnog tržišta, reforme tarifnog sustava te integracije tržišta u regionalno, odnosno europsko tržište.

⁹ Pripadni dokumenti raspoloživi su na Internet stranicama Energetske zajednice: www.energy-community.org

¹⁰ Electricity Action Plan – Bosnia and Herzegovina, Energy Community Secretariat, November 2006

3. STRATEŠKO-PLANSKI DOKUMENTI I POZITIVNI PROPISI KOJI UREĐUJU REFORMU ELEKTROENERGETSKOG SEKTORA BIH

U ovom poglavlju iznosi se tijek reforme elektroenergetskog sektora u BiH i daje detaljniji uvid u strateško-planske dokumente i zakone koji uređuju reformu elektroenergetskog sektora u BiH na razini države i na razini entiteta. U Prilogu 1 detaljnije se analiziraju akti regulatornih komisija kojima se uređuje ustroj, poslovanje i postupanje komisija, pristup mreži treće strane, zaštita kupaca, izdavanje licenci, definiranje tarifnog sustava i dinamika otvaranja tržišta. Dosadašnja iskustva i dosezi u primjeni navedenih propisa zasebno se obrađuju u petom poglavlju.

3.1. Tijek reforme elektroenergetskog sektora BiH

Prvi značajni koraci u reformi sektora postignuti su 1998. godine formiranjem Zajedničkog Elektroenergetskog Koordinacionog Centra (ZEKC), zatim 2000. godine potpisivanjem Izjava entitetskih vlada o elektroenergetskoj politici. Tijekom 2002. godine usvojeni su: Zakon o prijenosu, regulatoru i operatoru sustava električne energije u BiH ("Službeni glasnik" BiH broj 7/02 i 13/03), Zakon o električnoj energiji u FBiH ("Službene novine" FBiH broj 41/02, 24/05 i 38/05), Zakon o električnoj energiji u RS ("Službeni glasnik" RS broj 61/02, 66/02, 29/03, 86/03, 111/04, 60/07 i 08/08 – pročišćeni tekst) odnosno 2004. godine Zakon o utemeljenju kompanije za prijenos u BiH ("Službeni glasnik" BiH broj 35/04) i Zakon o utemeljenju neovisnog operatora sustava za prijenosni sustav u BiH ("Službeni glasnik" BiH broj 35/04), a čime je praktično započela reforma elektroenergetskog sektora u BiH.

Godine 2003., odnosno 2005. usvojeni su Akcioni plan Republike Srpske za restrukturiranje i privatizaciju elektroenergetskog sektora u Bosni i Hercegovini ("Službeni glasnik" RS broj 69/03) i Akcioni plan Federacije Bosne i Hercegovine za prestrukturiranje i privatizaciju elektroenergetskog sektora u Bosni i Hercegovini ("Službene novine" FBiH broj 31/05). Tri regulatorne komisije osnovane su u razdoblju 2002. – 2003., a 2005. godine osnovan je neovisni operator sustava NOS BiH te 2006. i jedinstvena elektroprijenosna kompanija.

Usvojeni zakoni stvorili su formalne pretpostavke za restrukturiranje i reformu elektroenergetskog sektora. Njima obvezani, državni, odnosno entitetski regulatori te elektroenergetski subjekti donijeli su ili namjeravaju donijeti cijeli niz propisa iz svoje nadležnosti (pristup treće strane, licence, tarife, zaštita kupaca, dinamika otvaranja tržišta i status kvalificiranog kupca, mrežni kodeks, tržišna pravila, mjerna pravila itd.).

Zakoni koji uređuju elektroenergetski sektor na razini BiH i entiteta u velikoj su mjeri uzajamno usklađeni, iako neka zakonska rješenja ne pridonose unaprijeđenju i transparentnosti tržišta, o čemu će biti više govora u poglavlju 6.

Ključni subjekti za provedbu reforme elektroenergetskog sektora BiH navedeni su u poglavlju 4 u kojem se opisuje institucionalni okvir elektroenergetskog sektora BiH.

3.2. Podloge za izradu Strategije razvoja elektroenergetskog sektora

Uz stručne podloge, podloge za izradu Strategije predstavljaju i strateško-planski dokumenti za elektroenergetski sektor: Izjave Vlade FBiH i Vlade RS o elektroenergetskoj politici s pratećim amandmanima te akcijski planovi entiteta za restrukturiranje elektroenergetskog sektora, uz napomenu da ne postoji akcijski plan na državnoj razini.

Kako je ranije navedeno, Izjavom vlada entiteta o elektroenergetskoj politici iz 2000. godine pokrenut je proces reforme elektroenergetskog sektora u BiH. Nadalje, Izjavom o unaprjeđenju međuentitetske suradnje iz 2005. godine najavljuje se poboljšanje suradnje u sektoru energetike putem operativnih i strateških aktivnosti te inicira usvajanje zajedničke Izjave o energetskoj politici BiH koja u trenutku pisanja ovog dokumenta još nije potpisana.

Kao odgovor na zahtjev Trećeg projekta rekonstrukcije elektroenergetskog sektora (Power III) Svjetske Banke, inozemni konzultant izradio je 2001. godine spomenutu studiju koja uključuje preporuke za prestrukturiranje elektroenergetskog sektora, vremenski raspored za implementaciju, kao i preporuke u pogledu privatizacije distributivnih i proizvodnih privrednih društava. Prema zahtjevima iz Studije doneseni su Akcioni plan Republike Srpske za restrukturiranje i privatizaciju elektroenergetskog sektora u BiH i Akcioni plan Federacije Bosne i Hercegovine za prestrukturiranje i privatizaciju elektroenergetskog sektora u BiH rasporedom aktivnosti koje trebaju poduzeti nadležne institucije odnosno elektroprivredni subjekti radi restrukturiranja elektroenergetskog sektora (promjena organizacijskih i ekonomskih odnosa radi povećanja efikasnosti i smanjenja troškova poslovanja). Planovi su bazirani na Zakonu o prijenosu, regulatoru i operatoru sustava za električnu energiju Bosne i Hercegovine te zakonima za električnu energiju pojedinih entiteta.

Akcioni planovi entiteta sastoje se od dva dijela. Prvi dio akcionih planova odnosi se na restrukturiranje elektroprivreda radi pripreme za privatizaciju, dok se drugi dio odnosi na privatizaciju distribucijskih i proizvodnih kompanija.

Prema akcionim planovima potrebno je:

- uspostaviti neovisnog operatora prijenosnog sustava i državnu kompaniju za prijenos električne energije,
- osigurati funkcioniranje entitetskih regulatornih komisija sukladno odredbama zakona o električnoj energiji,
- izvršiti restrukturiranje termoelektrana i hidroelektrana u odgovarajuća supsidijarna privredna društva,
- restrukturirati distributivna područja u supsidijarna društva za distribuciju i opskrbu,
- kreirati veleprodajno tržište za električnu energiju koristeći ugovore između proizvođača, trgovaca, opskrbljivača i kvalificiranih kupaca (ugovorno tržište),
- kreirati balansno tržište i operatora tržišta koji će upravljati balansnim tržištem,
- komercijalizirati društva za proizvodnju, distribuciju i opskrbu električnom energijom te
- izraditi plan za privatizaciju navedenih društava.

Prvi dio akcionog plana FBiH (faza I.) započeo je 2005. po njegovom usvajanju. Završetak faze I. prvog dijela akcionog plana planiran je koncem 2007. godine, kada započinje faza II. - korporatizacija. Tijekom faze II. elektroprivrede (EP BiH i EP HZ HB) trebale bi osnovati supsidijarna društva za proizvodnju, distribuciju i opskrbu električnom energijom, kao pravno odvojena trgovačka društva u svom 100% vlasništvu. Sjedišta elektroprivreda prestat će s operativnim aktivnostima vezanima uz djelatnosti proizvodnje, distribucije i opskrbe električnom energijom, ali će nastaviti s obavljanjem korporativnih funkcija za supsidijarna društva. Uzajamni odnosi osnivača i supsidijarnih društava uredit će se osnivačkim aktima, sukladno posebnim odredbama Zakona o privrednim društvima FBiH¹¹ o supsidijarnim društvima.

¹¹ Povezana društva su pravno samostalna društva koja su u međusobnim odnosima povodom kapitala i vođenja poslova. Supsidijarno društvo je društvo u kojem drugo društvo ima većinu dionica ili udjela s pravom glasa (većinsko društvo). Takvo većinsko društvo može supsidijarnom društvu davati obvezujuće pisane upute, ako je tako utvrđeno međusobnim ugovorom. U pogledu odgovornosti za preuzete obveze, supsidijarno društvo ne

Drugi dio akcionog plana FBiH koji detaljno obrađuje pitanja privatizacije distribucijskih i proizvodnih kompanija planiran je nakon završetka prvog dijela akcionog plana.

Prema Akcionom planu Vlada FBiH treba:

- pripremiti analizu i modele rješavanja socijalne komponente restrukturiranja elektroenergetskog sektora i sektora ugljena,
- analizirati važeće propise i predložiti eventualne izmjene i dopune u dijelu koji uređuje povezana društva,
- osnovati neovisnog operatora prijenosnog sustava BiH i prijenosnu kompaniju za BiH,
- ažurirati Akcioni plan za restrukturiranje i modernizaciju rudnika uglja uskladiti ga s Planom za elektroenergetski sektor,
- izraditi drugi dio Akcionog plana koji se odnosi na privatizaciju trgovačkih društava koje obavljaju djelatnosti proizvodnje i distribucije.

U fazi I. akcionog plana FBiH obveza elektroprivreda bila je računovodstveno razdvajanje djelatnosti te ishođenje licenci od FERK-a za obavljanje elektroprivrednih djelatnosti proizvodnje, distribucije i opskrbe električnom energijom (što je do sada uglavnom provedeno).

U fazi II. akcionog plana FBiH elektroprivrede trebaju omogućiti početak rada novoosnovanih supsidijarnih društava kao samostalnih pravnih osoba u okviru elektroprivreda (što do sada nije provedeno). Regulatorne komisije, u okviru svoje nadležnosti, dužne su izraditi odgovarajuće tarifne metodologije te izdati licence za rad novostvorenim društvima.

Akcioni plan Republike Srpske za restrukturiranje i privatizaciju elektroenergetskog sektora u BiH također se sastoji od dva dijela: prvog, koji se odnosi na restrukturiranje elektroenergetskog sektora i drugog, koji se odnosi na privatizaciju distributivnih i proizvodnih kompanija. Planirane aktivnosti u okviru prvog dijela akcionog plana uključuju:

- uspostavu državne regulatorne komisije za električnu energiju, neovisnog operatora sustava i državne kompanije za prijenos sukladno odredbama Zakona o prijenosu, regulatoru i neovisnom operatoru sustava u BiH,
- pravodobno osnivanje entitetskih regulatora za električnu energiju uz donošenje metodologija, tarifa i dozvola za regulirane kompanije,
- restrukturiranje hidroelektrana i termoelektrana s rudnicima ugljena u individualne organizacije s individualnim računovodstvom te odvojenim sporednim djelatnostima i posebnim poslovnim jedinicama,
- korporatizaciju pet proizvodnih kompanija u RS u pet odvojenih dioničkih društava sukladno Zakonu o preduzećima RS,
- restrukturiranje pet zavisnih državnih distributivnih kompanija u RS u tri odvojena distributivna dionička društva u skladu s navedenim zakonom,
- ugovorno osnivanje privremene holding kompanije u RS s pet proizvodnih dioničkih društava i tri distributivna dionička društva,
- kreiranje veleprodajnog tržišta za električnu energiju putem ugovora sklopljenih između proizvođača, trgovaca, opskrbljivača i kvalificiranih kupaca,
- kreiranje balansnog tržišta od strane neovisnog operatora sustava i uspostava operatora tržišta da upravlja istim,

odgovara za obveze većinskog društva, dok većinsko društvo odgovara neograničeno solidarno za obveze koje je supsidijarno društvo preuzelo postupajući sukladno obvezujućim uputama većinskog društva.

- komercijalizaciju novostvorenih proizvodnih i distributivnih društava radi privlačenja potencijalnih investitora te izradu drugog dijela Plana (privatizacija proizvodnih i distributivnih društava).

Konstatira se da je veći dio planiranih aktivnosti prvog dijela akcionih planova entiteta ostvaren. Potrebno je nastaviti rad na preostalim aktivnostima (formiranje balansnog tržišta, jačanje operatora tržišta itd.) te osigurati samostalno funkcioniranje novostvorenih subjekata.

Drugi dio akcionih planova kojima će se detaljno obraditi pitanja privatizacije distribucijskih i proizvodnih kompanija trebale bi u dogovoru pripremiti entitetske vlade.¹²

Konačno, uočava se određena neusklađenost između Akcionih planova i pravne stečevine EU (npr. akcioni planovi ne predviđaju razdvajanje djelatnosti distribucije i opskrbe). Međutim, potrebno je istaknuti da autori nisu detaljno komentirali usklađenost Akcionih planova s pravnom stečevinom EU, jer su obveze primjene pravne stečevine EU preuzete 2005. godine potpisom (2006. ratifikacijom) međunarodnog Ugovora o uspostavi Energetske zajednice. Radi ispunjenja obveza iz tog ugovora BiH je dužna u domaće zakonodavstvo i praksu uključiti preuzetu pravnu stečevinu EU. Stoga se sve uočene barijere i preporuke koje se navode u nastavku ovog Modula promatraju s aspekta usklađenosti s Direktivama EU.

3.3. Propisi mjerodavni za elektroenergetski sektor

U nastavku se donosi pregled osnovnih ustavnih odredbi i zakona relevantnih za elektroenergetski sektor, dok se detaljniji pregled podzakonskih akata nalazi u Prilogu 1.

3.3.1. Ustavne odredbe

Prema Ustavu Bosne i Hercegovine (članak III.) sve funkcije i ovlasti koje nisu izričito Ustavom dodijeljene institucijama Bosne i Hercegovine u nadležnosti su entiteta. Energetski sektor nije izričito dodijeljen institucijama BiH.

Prema Ustavu Federacije BiH u ovlasti Federacije je utvrđivanje energetske politike, uključujući i raspodjelu između kantona te osiguranje i održavanje potrebne infrastrukture.

Ustavom Republike Srpske utvrđeno je da istoj pripadaju sve državne dužnosti i ovlasti osim onih koje su Ustavom BiH izričito prenesena na institucije Bosne i Hercegovine.

Iz navedenog proizlazi da su pitanja entitetske energetske politike i izgradnje infrastrukture u ovlasti entiteta.

Predsjedništvo BiH može odlučiti potpomoći koordinaciju između entiteta u stvarima koje prema Ustavu nisu u nadležnosti Bosne i Hercegovine, osim ako se neki entitet ne usprotivi u bilo kojem konkretnom slučaju. Svaki od entiteta pružit će svu potrebnu pomoć Vladi Bosne i Hercegovine kako bi joj se omogućilo izvršavanje međunarodnih obveza Bosne i Hercegovine.

¹² Vlada RS je zaključkom od 16. srpnja 2006. godine odlučila da nema privatizacije već izgrađenih elektroenergetskih objekata u RS, ali nije zabranila ulaganja u elektroenergetski sektor

3.3.2. Zakoni

Osnovni zakoni mjerodavni za elektroenergetski sektor su:

- Zakon o prijenosu, regulatoru i operatoru sustava električne energije u BiH ("Službeni glasnik" BiH broj 7/02 i 13/03),
- Zakon o utemeljenju kompanije za prijenos u BiH ("Službeni glasnik" BiH broj 35/04) i
- Zakon o utemeljenju neovisnog operatora sustava za prijenosni sustav u BiH ("Službeni glasnik" BiH broj 35/04),
- Zakon o električnoj energiji u FBiH ("Službene novine" FBiH broj 41/02, 24/05 i 38/05),
- Zakon o električnoj energiji u RS ("Službeni glasnik" RS broj 61/02, 66/02, 29/03, 86/03, 111/04, 60/07 i 08/08 – pročišćeni tekst).

U nastavku se daje prikaz sadržaja navedenih zakona, uz sažeto navođenje odredbi drugih zakona kojima se uređuju nadležnosti u elektroenergetskom sektoru BiH.

3.3.2.1. Bosna i Hercegovina

U kontekstu nadležnosti nad energetskektorom, uz navođenje ustavnih odredbi BiH i entiteta, potrebno je istaknuti i odredbu Zakona o ministarstvima i drugim organima uprave Bosne i Hercegovine prema kojoj je Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH nadležno za obavljanje poslova i zadataka iz nadležnosti BiH koji se odnose na definiranje politike, osnovnih principa, koordiniranje djelatnosti i usklađivanje planova entitetskih tijela vlasti i institucija na međunarodnom planu, između ostalog i u područjima energetike, zaštite okoliša, te razvoja i korištenja prirodnih resursa. Nadalje, prema Zakonu o federalnim ministarstvima i drugim tijelima uprave Federalno Ministarstvo energije, rudarstva i industrije obavlja upravne, stručne i druge poslove utvrđene zakonom koji se odnose na ostvarivanje nadležnosti Federacije u oblasti energije, praćenje privređivanja i ekonomskog položaja privrednih subjekata i koordinacija i implementacija projekata od značaja za Federaciju, kreiranje energetske politike, inspekcijски nadzor nad elektroenergetskim postrojenjima itd. U Republici Srpskoj, sukladno Zakonu o ministarstvima Republike Srpske, Ministarstvo privrede, energetike i razvoja obavlja upravne i stručne poslove iz oblasti energetike koji se odnose na proizvodnju, prijenos i distribuciju električne energije, proizvodnju i preradu ugljena, proizvodnju i preradu nafte i njenih derivata, prirodni plin, izradu godišnjih bilanci, zatim prati utjecaj ekonomskih mjera na kretanje industrijske proizvodnje u energetici, obavlja inspekcijски nadzor itd.

Svrha Zakona o prijenosu, regulatoru i operatoru sustava električne energije u BiH, koji je stupio na snagu 18. travnja 2002. godine, bilo je omogućavanje i ubrzanje formiranja elektroenergetskog tržišta BiH, kao i integracija u međunarodno elektroenergetsko tržište. Cilj Zakona je stvaranje uvjeta za neograničenu i slobodnu trgovinu i kontinuiranu opskrbu električnom energijom po definiranom standardu kvalitete za dobrobit građana Bosne i Hercegovine. Zakon se rukovodi uobičajenim međunarodnim iskustvima i odgovarajućim direktivama Europske unije. Zakon određuje nadležnosti u pogledu elektroprijenosnog sustava u Bosni i Hercegovini te tako utvrđuje da je Državna regulatorna komisija za električnu energiju (u daljnjem tekstu: DERK) odgovorna za regulaciju djelatnosti prijenosa električne energije i međunarodne trgovine električnom energijom, Neovisni operator sustava za električnu energiju u BiH (u daljnjem tekstu: NOS BiH) za vođenje sustava, kompanija za upravljanje prijenosnom mrežom i pripadnim sredstvima (u daljnjem tekstu: Elektroprenos – Elektroprijenos BiH) i Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa za kreiranje politike

u skladu s navedenim zakonom. Prema odredbi članka 4. navedenog Zakona, tržište električnom energijom je jedinstveni ekonomski prostor te će licence izdane od entitetskih regulatornih tijela za trgovinu važiti na teritoriju BiH.

Zakon utvrđuje obvezu uspostave jedinstvenoga NOS-a BiH koji je nadležan za vođenje cjelokupne prijenosne mreže u BiH te za rukovođenje, planiranje i koordinaciju održavanja, izgradnje i širenja mreže s kompanijom za prijenos električne energije. NOS BiH mora usvojiti mrežni kodeks, tržišna pravila i druga pravila za rad sustava konzultirajući se s vlasnicima licenci i korisnicima sustava te ih dostaviti DERK-u na uvid i odobrenje.

Nadalje, Zakonom je omogućeno osnivanje kompanije za prijenos električne energije BiH. Njena djelatnost uključuje prijenos, održavanje, izgradnju, proširenje i upravljanje elektroprijenosnom mrežom u BiH. Po njoj uspostavi, niti jedna druga kompanija u BiH neće biti nadležna za navedene djelatnosti. Pogon i vođenje prijenosnog sustava, upravljanje, planiranje i koordiniranje održavanja i koordiniranje s elektroprijenosnom kompanijom na izgradnji i proširenju mreže bit će u nadležnosti NOS-a BiH, koji će o tim pitanjima djelovati u koordinaciji s Elektroprenosom – Elektroprijenosom BiH. Imovinu Elektroprenosa – Elektroprijenosu BiH čini imovina koja se koristi za prijenos električne energije u Federaciji Bosne i Hercegovine i Republici Srpskoj.

DERK izdaje licence za obavljanje djelatnosti prijenosa električne energije, djelatnosti neovisnog operatora sustava te djelatnosti međunarodne trgovine električnom energijom. Kriteriji za donošenje licenci, između ostalog uključuju i sigurnost elektroprijenosne mreže, instalacija i pripadajuće opreme, zaštitu javnog zdravstva i sigurnosti, zaštitu okoliša, korištenje zemljišta i lokacija, korištenje javne imovine, energetske učinkovitost, kriterije koji se posebno odnose na podnositelja zahtjeva, kao što su tehničke, ekonomske i financijske sposobnosti te sposobnost i spremnost da se zadovolje sve obveze koje se odnose na javnu uslugu. Licence se izdaju na razdoblje od najmanje 5, a najviše 40 godina, uz mogućnost obnove iste. Licenca za prijenos sadržava uvjete koji će konkurentskim opskrbljivačima električnom energijom omogućiti nediskriminirajući pristup prijenosnom sustavu i osigurati ispunjavanje uvjeta iz ovog zakona i pravila i propisa DERK-a.

Među tim uvjetima su i:

- odredbe koje će omogućiti ravnopravan pristup elektroprijenosnoj mreži svim opskrbljivačima električnom energijom,
- odredbe koje iziskuju poštivanje važećih tarifa,
- uvjeti poštivanja odredaba tehničkih standarda, Tržišnih pravila i Mrežnog kodeksa,
- uvjeti planiranja proširenja sustava da bi se zadovoljile potrebe potrošača i standardi kvalitete opskrbe električnom energijom,
- održavanje frekvencije i reguliranje napona te smanjenje broja i trajanja prekida isporuke.

Zakonom o utemeljenju neovisnog operatora sustava za prijenosni sustav u BiH koji je stupio na snagu 6. kolovoza 2004. godine osniva se neprofitni, neovisni operator sustava BiH (NOS BiH) te određuju njegove funkcije, ovlasti, upravljanje i vlasništvo. Cilj Zakona je uspostava neovisnog operatora sustava i osiguranje kontinuirane opskrbe električnom energijom po definiranim standardima kvalitete za dobrobit građana BiH. Zakonom se podupire stvaranje tržišta električne energije u BiH i njegova integracija u regionalno elektroenergetsko tržište i regionalne razvojne aktivnosti u svezi s energijom. Zakon se temelji na postojećoj međunarodnoj praksi, primjenjivim direktivama EU, kao i implementaciji direktiva EU u državama članicama EU. NOS BiH je isključivo ovlašten za obavljanje djelatnosti koje se odnose na rad sustava za prijenos električne energije i djelatnosti u svezi s prijenosom. One uključuju upravljanje sustavom prijenosa u svrhu osiguranja pouzdanosti, upravljanje

sredstvima i uređajima u središnjem kontrolnom centru, upravljanje balansnim tržištem i osiguranje usluga sustava, osiguranje pomoćnih usluga, razvoj i primjenu standarda pouzdanosti, razvoj i upravljanje pravilima koja reguliraju uporabu prijenosnog sustava, razvoj i provedbu tržišnih pravila koja rukovode odredbama vezanim za usluge sustava i pomoćne usluge. Po osnivanju NOS-a BiH niti jedna druga elektroenergetska, niti bilo koja druga kompanija, niti tijelo neće biti nadležno za navedene djelatnosti. NOS-u BiH je zabranjeno obavljati proizvodnju, opskrbu, trgovinu ili distribuciju električne energije odnosno svaku drugu aktivnost koja nije odobrena Zakonom. Svoju djelatnost NOS BiH obavlja na teritoriju BiH i ne obavlja je radi stjecanja dobiti. Prihodi NOS-a BiH koriste se isključivo u svrhu provedbe njegovih ciljeva, a DERK će povremeno prilagođavati tarife NOS-a BiH za rad sustava temeljem troškova. Vlasnici NOS-a BiH su FBiH i RS, s tim da je vlasništvo neprenosivo. Poslovanje NOS-a BiH pod nadzorom je DERK-a koji ima uvid u njegove poslovne knjige i arhivu. NOS BiH donosi Tržišna pravila koja odobrava DERK.

Zakonom o utemeljenju kompanije za prijenos električne energije u BiH koji je stupio na snagu 6. kolovoza 2004. godine osniva se dioničko društvo za prijenos električne energije skraćenog naziva "Elektroprenos – Elektroprijenos BiH" te se utvrđuju njegove funkcije, ovlasti, upravljanje i vlasništvo. Svoju djelatnost Elektroprenos – Elektroprijenos BiH obavlja na teritoriju BiH pod uvjetom da su te djelatnosti izravno vezane za poboljšavanje djelatnosti prijenosa i svih drugih djelatnosti u svezi s prijenosom u Bosni i Hercegovini i susjednim elektroenergetskim sustavima. Elektroprenos – Elektroprijenos BiH obavlja djelatnosti koje se odnose na prijenos i djelatnosti u svezi s prijenosom te neće obavljati proizvodnju, isporuku, trgovinu ili distribuciju električne energije ili druge djelatnosti koje su izvan djelokruga prijenosa ili djelatnosti u svezi s prijenosom, osim uz prethodno odobrenje DERK-a. Djelatnost Elektroprenosa – Elektroprijenosa BiH regulira DERK koji je ovlašten izvršiti uvid u poslovne knjige i arhivu. Početni vlasnici Elektroprenosa – Elektroprijenosa BiH su FBiH i RS. U periodu od deset godina nakon dana stupanja na snagu Zakona, početni entitetski vlasnici neće drugoj strani vršiti prodaju, prijenos, dodjelu, stavljati pod hipoteku, davati u zalog, iznajmiti, dati kao garanciju, zamijeniti, prenijeti, niti na drugi način opteretiti ili raspolagati svojim dionicama. Nakon deset godina dioničari imaju pravo raspolagati dionicama bez jednoglasne odluke dioničara, po odobrenju Upravnog odbora kompanije.

Prihode za financiranje Elektroprenos – Elektroprijenos BiH ostvaruje iz tarifa i drugih izvora kao npr. iz naknada za priključak, koje na prijedlog Elektroprenosa – Elektroprijenosa BiH odobrava DERK.

3.3.2.2. Federacija BiH

Zakon o električnoj energiji Federacije BiH uređuje elektroenergetski sustav, elektroprivredne djelatnosti, razvoj tržišta električne energije i institucija za reguliranje tržišta, opće uvjete za isporuku električne energije, planiranje i razvoj, izgradnju, rekonstrukciju i održavanje elektroenergetskih objekata, nadzor nad provođenjem zakona i druga pitanja od značaja za obavljanje elektroprivredne djelatnosti u Federaciji BiH, osim prijenosa električne energije, međunarodne trgovine, upravljanja i pogona elektroenergetskim sustavom koji su u nadležnosti tijela BiH. Zakonom se stvaraju uvjeti za razvoj tržišta električne energije. Ciljevi Zakona su poticanje razvoja u području elektroenergetike, poticanje domaćih i inozemnih ulaganja, pouzdanija opskrba električnom energijom, integracija u međunarodno tržište električne energije putem jedinstvenog tržišta električne energije u BiH, ekonomično i racionalno korištenje energije, energetska učinkovitost i korištenje obnovljivih izvora energije, uvođenje konkurencije, transparentnost i sprječavanje neželjenih učinaka monopola, zaštita okoliša kao i zaštita interesa korisnika sustava.

Zakonom o električnoj energiji FBiH definira se elektroenergetski sustav FBiH kao dio elektroenergetskog sustava BiH, kojeg čine elektroenergetski objekti za proizvodnju, prijenos, distribuciju električne energije i upravljanje elektroenergetskim sustavom i u kojima se obavljaju elektroprivredne djelatnosti koje su od javnog interesa. Zakon regulira sljedeće elektroprivredne djelatnosti: proizvodnju električne energije, distribuciju električne energije, opskrbu električnom energijom te trgovanje, zastupanje i posredovanje na domaćem tržištu električne energije. Za njihovo obavljanje potrebna je dozvola koju izdaje Regulatorna komisija za električnu energiju Federacije BiH (FERK). Dozvolom se utvrđuje i obveza javne usluge. Elektroprivredne djelatnosti mogu obavljati i strane pravne i fizičke osobe. Elektroprivredno društvo koje obavlja dvije ili više elektroprivrednih djelatnosti mora odvojeno voditi poslovne knjige i odvojena financijska izvješća za svaku djelatnost.

Proizvodnja električne energije za kvalificirane kupce i opskrba električnom energijom kvalificiranih kupaca, kao i proizvodnja električne energije od strane neovisnih proizvođača radi prodaje na tržištu, obavljaju se prema pravilima kojima se uređuju tržišni odnosi u kojima elektroprivredni subjekti slobodno dogovaraju količinu, cijenu i uvjete isporuke električne energije, sklapanjem kratkoročnih i dugoročnih ugovora ili izravnim sudjelovanjem na organiziranom tržištu. Proizvodnja električne energije za tarifne kupce, distribucija električne energije i opskrba električnom energijom tarifnih kupaca obavljaju se kao javne usluge.

Radi onemogućavanja monopola, racionalizacije u potrošnji električne energije te omogućavanja pristupa trećoj strani na distribucijsku mrežu osniva se FERK kao specijalizirana, samostalna, neovisna i neprofitna organizacija u FBiH.

U svome radu FERK surađuje s DERK-om i provodi njegove propise, surađuje s NOS-om BiH i Elektroprenosom – Elektroprijenosom BiH te o svom radu izvještava Parlament FBiH najmanje jednom godišnje. Unutarnje ustrojstvo i upravljanje određeno je Statutom. Akti regulatora su konačni i protiv njih se može pokrenuti upravni spor. FERK je ovlašten od imatelja dozvola zahtijevati izvješća u svrhu primjene Zakona. Nadalje, FERK arbitrira u sporovima između imatelja dozvole i kupaca u pogledu prava na opskrbu električnom energijom, obveze opskrbe električnom energijom, tarifama, kašnjenjem ili odbijanjem opskrbe te kvalitetom opskrbe.

Zakon o električnoj energiji FBiH također propisuje prava i obveze elektroprivrednog društva koje obavlja djelatnost proizvodnje električne energije te definira tko i pod kojim uvjetima (posebne uvjete propisuje FERK) može steći status kvalificiranog proizvođača električne energije.

Ovaj Zakon uređuje sustav izdavanja dozvola za obavljanje elektroprivrednih djelatnosti (proizvodnje, distribucije i opskrbe) te dozvola za izgradnju i korištenje proizvodnih i distribucijskih objekata.

Zakon nadalje utvrđuje prava i obveze elektroprivrednih društava za distribuciju (distributeri) koja su odgovorna za razvoj, izgradnju, pogon, upravljanje i održavanje distribucijske mreže. Distributer izrađuje planove razvoja i izgradnje distribucijske mreže koje odobrava FERK. FERK ujedno propisuje detaljne kriterije za pristup distribucijskoj mreži te na prijedlog operatora distribucijskog sustava donosi Mrežna pravila, a u suradnji s neovisnim operatorom sustava i distributerima. Radi upravljanja elektrodistribucijskom mrežom distributeri u svom sastavu organiziraju operatore distribucijskog sustava koji proizvođačima električne energije i kvalificiranim kupcima električne energije omogućuju pristup mreži na načelu reguliranog pristupa treće strane. Prema Zakonu, opskrba električnom energijom je elektroprivredna djelatnost isporuke i/ili prodaje električne energije koja uključuje obradu obračunskih elemenata radi isporuke električne energije, obračun potrošnje električne energije, ispostavu računa kupcima te naplatu obračunate električne energije.

Za obavljanje djelatnosti opskrbe električnom energijom potrebna je dozvola FERK-a. U dozvoli za rad (opskrba tarifnih kupaca) FERK postojećim elektroprivrednim poduzećima u FBiH utvrđuje obvezu vršenja javne usluge. Opskrbljivači tarifnih kupaca potrebne količine električne energije dobivaju od proizvođača kojima je u dozvoli za rad određena obveza javne usluge, neovisnih proizvođača te s tržišta električne energije. Kod opskrbe kvalificiranih kupaca, takav kupac i izabrani opskrbljivač ugovaraju količinu i cijenu energije koja je predmet isporuke. Kvalificirani kupac, koji može slobodno izabrati opskrbljivača energije, status stječe sukladno posebnim propisima¹³. Električna energija za takvoga kupca može se nabaviti iz uvoza posredstvom tržišnog posrednika ili zastupnika ili iz domaćeg sustava opskrbe.

Gospodarski odnosi između proizvodnje i distribucije, korisnika sustava i krajnjeg kupca uključujući i podnositelja zahtjeva za elektroenergetskom suglasnošću te energetske i tehničke uvjeti propisuju se Općim uvjetima za isporuku električne energije koje donosi FERK.

Izgradnja objekata za proizvodnju električne energije slobodna je odluka elektroenergetskog subjekta koji posjeduje ili će posjedovati dozvolu za obavljanje djelatnosti proizvodnje električne energije. Za izgradnju objekta potrebno je ishoditi prethodnu dozvolu za izgradnju i dozvolu za korištenje elektroenergetskih objekata koju izdaje FERK. Ukoliko je riječ o izgradnji proizvodnih objekata za tarifne kupce, elektroprivredna društva koja već imaju dozvolu za proizvodnju električne energije mogu graditi iste na temelju provedenog natječaja i dozvole FERK-a.

Također, u 2004. godini u FBiH visoki predstavnik za BiH donio je Zakon o primjeni tarifnog sustava ("Službeni glasnik" BiH broj 6/04) koji je privremene naravi i ostaje na snazi dok nadležne regulatorne komisije ne donesu odluke kojima se reguliraju pitanja primjene tarifnog sustava. Prema članku 1. ovog Zakona, u slučaju da domaćoj industrijskoj kompaniji s područja FBiH treba isporučiti električnu energiju za potrebe industrijske proizvodnje, elektroprivredno društvo s područja FBiH dužno je ponuditi, a domaća industrijska kompanija prihvatiti tarifu utvrđenu važećim aktima pod uvjetom da prethodno nisu na drugačiji način međusobno regulirali isporuku električne energije. U slučaju da elektroprivredno društvo ne raspolaže dovoljnim tehničkim kapacitetima da udovolji zahtjevu kompanije, elektroprivredno društvo će zatražiti od drugog elektroprivrednog društva s područja FBiH da isporuči nedostajuću električnu energiju (naravno, ako posjeduje dostatne tehničke kapacitete za proizvodnju). Zakon nadalje propisuje obvezu elektroprivrednim društvima da pisanim putem obavijeste federalno ministarstvo nadležno za energetiku o mjesečnom višku električne energije.

3.3.2.3. Republika Srpska

Zakon o električnoj energiji Republike Srpske uspostavlja pravila za proizvodnju i distribuciju električne energije na prostoru Republike Srpske i trgovine u ime Republike Srpske te regulira uspostavljanje i rad elektroenergetskog sustava u Republici Srpskoj. Cilj ovog Zakona je utvrditi uvjete potrebne za racionalan i ekonomičan razvoj djelatnosti proizvodnje i distribucije električne energije na prostoru RS te promovirati poduzeća koja će pružati javne usluge i osigurati nesmetanu opskrbu potrošača električnom energijom. Zakon se temelji na opće prihvaćenim međunarodnim standardima za područje električne energije te teži promoviranju postupne liberalizacije tržišta električne energije vodeći računa o načelima nediskriminacije i ravnopravnosti ljudi i imovine. Člankom 5. Zakona određeno je da elektroenergetsku politiku RS vodi Vlada RS. Elektroenergetskom politikom osigurava se:

¹³ Odluka DERK-a o obimu, uvjetima i vremenskom rasporedu otvaranja tržišta električne energije u BiH ("Službeni glasnik BiH" broj 48/06) i Pravilnik o stjecanju statusa kvalificiranog kupca ("Službeni glasnik FBiH" broj 53/06)

- struktura i kvaliteta napajanja električnom energijom,
- dugoročna uravnoteženost razvoja elektroenergetske i energetske privrede,
- mogućnosti korištenja različitih izvora energije,
- upotreba obnovljivih izvora za proizvodnju električne energije,
- briga o efikasnom korištenju energije,
- očuvanje ekološke ravnoteže pri proizvodnji, prijenosu i korištenju električne energije,
- konkurentnost na tržištu električne energije i tržištu drugih oblika energije,
- kvalitetna opskrba električnom energijom na tržištu električnom energijom u RS,
- racionalna potrošnja električne energije.

Ovim Zakonom regulira se pristup na distribucijsku mrežu po principu nediskriminiranog pristupa treće strane. Nadalje, Vlada RS donosi godišnje i dugoročne (na razdoblje dulje od 5 godina) elektroenergetske bilance kojima se, u suradnji s NOS BiH, okvirno planira ukupna potrošnja električne energije u srednjoročnom i dugoročnom razdoblju. Zakonom su regulirane elektroenergetske djelatnosti proizvodnje, distribucije, opskrbe i trgovine električnom energijom koje obavljaju poduzeća za proizvodnju, distribuciju i trgovinu električnom energijom.

Istim Zakonom osniva se Regulatorna komisija za energetiku Republike Srpske¹⁴ (u daljnjem tekstu: RERS) radi reguliranja monopolskog ponašanja i osiguranja transparentnog i nediskriminirajućeg položaja sudionika na tržištu.

2007. godine izmijenjene su odredbe ovog Zakona¹⁵ koje se odnose na izdavanje dozvola za obavljanje djelatnosti trgovine i opskrbe električnom energijom, pa se sada izdaju na period od pet godina, umjesto dosadašnjih početnih dozvola izdanih na rok od dvije godine. Dozvola za obavljanje djelatnosti trgovine i opskrbe električnom energijom može se izdati poduzećima koja su samostalna u odnosu na operatora distribucijskog sustava. Za opskrbu tarifnih kupaca na određenom distribucijskom području izdaje se posebna dozvola za opskrbu tarifnih kupaca. Uvjeti za dobivanje takve dozvole obuhvaćaju obvezu opskrbe kupaca kojima nije dozvoljeno slobodno biranje opskrbljivača – tarifnih kupaca. Dozvolom za trgovinu i opskrbu električnom energijom korisnik stječe pravo da trguje s kvalificiranim kupcima, odnosno da trguje s drugim korisnicima dozvole za obavljanje ove elektroenergetske djelatnosti na slobodnim tržišnim principima.

U svom radu RERS surađuje s DERK-om, FERK-om, NOS-om BiH i Elektroprenosom-Elektroprijenosom BiH, a najmanje jednom godišnje izvještava Narodnu skupštinu Republike Srpske o svom radu.

Zakonom o električnoj energiji RS nadalje se uređuju prava i obveze proizvođača električne energije te mogućnost stjecanja statusa kvalificiranog proizvođača električne energije prema uvjetima i uz poticaje koje propisuje RERS.

Prema Zakonu, za rad (pogon), upravljanje, održavanje i razvoj distribucijskog sustava odgovoran je operator distribucijskog sustava (distributer) koji je dužan omogućiti prijenos električne energije kroz svoju mrežu i distribuciju električne energije na svom području na osnovu zahtjeva korisnika mreže. Distributer električne energije garantira pouzdanost rada distribucijske mreže i osiguranje parametara kvalitete električne energije, osigurava usklađeno djelovanje distribucijske mreže, daje informacije NOS-u BiH o budućim potrebama za električnom energijom te osigurava trećoj strani pristup mreži. Isti se može uskratiti zbog ograničenih tehničkih ili pogonskih mogućnosti, a predviđena je i mogućnost žalbe RERS-u.

¹⁴ Dana 19. srpnja 2007. godine stupio je na snagu Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o električnoj energiji kojim je pored nadležnosti promijenjen i naziv Regulatorne komisije za električnu energiju Republike Srpske u Regulatornu komisiju za energetiku Republike Srpske

¹⁵ Vidi pod 9

Pogon i način vođenja distribucijske mreže propisuje se mrežnim pravilima koja izrađuje distributer, a odobrava RERS.

3.3.2.4. Distrikt Brčko

Zakon o električnoj energiji Brčko Distrikta koji je donesen 2004. godine nije u primjeni.

3.3.2.5. Kolizija zakona

U slučaju sukoba odredbi Zakona o električnoj energiji u RS, odnosno Zakona o električnoj energiji u FBiH i odredbi Zakona o prijenosu, regulatoru i operatoru sustava električne energije u BiH u vezi s prijenosom, pogonom prijenosnog sustava i međunarodnom trgovinom, primjenjivat će se odredbe Zakona o prijenosu, regulatoru i operatoru sustava električne energije u BiH.

3.3.3. Podzakonski akti

Donošenje podzakonskih akata u nadležnosti je regulatornih komisija, odnosno nadležnih elektroprivrednih subjekata. Takvi su propisi različite naravi. Mogu se podijeliti u sljedeće kategorije: jedni uređuju internu organizaciju i poslovanje regulatornih komisija, drugi sadrže postupkovne odredbe o rješavanju žalbi, prigovora i arbitražnih sporova, dok treća kategorija uređuje područje licenciranja subjekata, otvaranja tržišta, pogon sustava, zaštite kupaca, tarifiranja djelatnosti i pristupa mreži.

Detaljan prikaz navedenih akata nalazi se u Prilogu 1. ovoga izvještaja.

3.3.4. Zaključne napomene

Uzajamno usklađenim entitetskim akcionim planovima za restrukturiranje elektroenergetskog sektora i zakonima donesenim na državnoj i entitetskim razinama uspostavljen je okvir za pravnu, regulatornu i institucionalnu reformu sektora te su identificirani subjekti nadležni za njenu provedbu. Energetska politika i njena implementacija u nadležnosti su vlada i ministarstava na državnoj, odnosno entitetskim razinama. Regulacija elektroenergetskih djelatnosti te određivanje tarifa i cijena električne energije u djelokrugu je rada neovisnih i samostalnih regulatornih komisija. Izuzetak je određivanje cijene ugljena u FBiH koju određuje Vlada FBiH.

Osnovane su državna i entitetske regulatorne komisije, neovisni operator prijenosnog sustava za BiH te kompanija za prijenos. Doneseni su i javno objavljeni Mrežni kodeks i Tržišna pravila, pravilnici o licenciranju elektroenergetskih djelatnosti, pravilnici o stjecanju statusa kvalificiranog kupca, pravilnici o tarifnoj metodologiji i tarifnim postupcima te Opšti uslovi za isporuku i snabdijevanje električnom energijom u RS (Opći uvjeti za isporuku električne energije FBiH su u izradi).

U Zakonu o prijenosu, regulatoru i operatoru sustava električne energije u BiH tržište električnom energijom definira se kao jedinstveni ekonomski prostor na teritoriju BiH, pri čemu se uočava da u BiH nema jedinstvene državne strategije, kao ni jedinstvenog zakona o energiji na razini BiH.

Dakle, nakon izvršene analize pravnog i regulatornog okvira može se zaključiti da je veći dio formalnih pretpostavki za realizaciju reforme elektroenergetskog sektora BiH ispunjen i

usklađen s Direktivom 2003/54/EZ. Prijedlozi za dopunu pravnog i regulatornog okvira, kao i identifikacija problema u provedbi reforme sektora obrađuju se u narednim poglavljima.

4. INSTITUCIONALNI OKVIR ELEKTROENERGETSKOG SEKTORA BIH

U ovom poglavlju donosi se pregled institucija nadležnih za provođenje elektroenergetske politike u BiH, s posebnim osvrtom na organizaciju i funkcioniranje regulatornih komisija. Ključni subjekti za provedbu reforme elektroenergetskog sektora BiH su:

- Vijeće ministara BiH (državna strategija razvoja energetskog sektora, međunarodni odnosi u energetskom sektoru, izrada energetskog zakona na državnoj razini)
- Vlada FBiH (strategija razvoja energetskog sektora entiteta, energetska politika entiteta)
- Vlada RS (strategija razvoja energetskog sektora entiteta, energetska politika entiteta)
- Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH u čijoj je nadležnosti koordinacija energetske politike i međunarodnih odnosa na razini BiH,
- Ministarstvo energije, rudarstva i industrije Federacije BiH nadležno za implementaciju državne politike, energetske politiku Federacije BiH i koordinaciju entitetskih aktivnosti,
- Ministarstvo privrede, energetike i razvoja Republike Srpske nadležno za implementaciju državne politike, energetske politiku Republike Srpske i koordinaciju entitetskih aktivnosti,
- Državna regulatorna komisija za električnu energiju (DERK) nadležna za regulaciju djelatnosti prijenosa električne energije i međunarodne trgovine električnom energijom (započela s radom 2003. godine),
- Regulatorna komisija za električnu energiju u Federaciji BiH (FERK) nadležna za proizvodnju, distribuciju i opskrbu električnom energijom u Federaciji BiH (započela s radom 2002. godine),
- Regulatorna komisija za energetiku Republike Srpske (RERS) nadležna za proizvodnju, distribuciju i opskrbu električnom energijom u Republici Srpskoj (započela s radom 2002. godine),
- Neovisni operator sustava NOS BiH (započeo s radom 2005. godine),
- Kompanija za prijenos električne energije Elektroprenos – Elektroprijenos BiH (započeo s radom 2006. godine),
- Elektroprivreda BiH - direkcija za distribuciju u okviru vertikalno integrirane kompanije Elektroprivreda BiH (u postupku formiranja zasebnog društva, pravno odvojenog od ostalih djelatnosti vertikalno integrirane kompanije),
- Elektroprivreda Hrvatske zajednice Herceg Bosne - direkcija za distribuciju u okviru vertikalno integrirane kompanije Elektroprivreda Hrvatske zajednice Herceg Bosne (u postupku formiranja zasebnog društva, pravno odvojenog od ostalih djelatnosti vertikalno integrirane kompanije),
- mješoviti holding Elektroprivreda Republike Srpske - pet ovisnih društava za distribuciju električne energije u okviru mješovitog holdinga Elektroprivreda Republike Srpske (formirani 2006. godine).

Postojeće i buduće distribucijske kompanije također su, jednako kao i prijenosna kompanija, bitne za provedbu reforme elektroenergetskog sektora. Naime, to su djelatnosti koje će i nakon potpunog otvaranja tržišta ostati regulirane, a kompanije odgovorne za osiguranje nediskriminirajućeg i transparentnog pristupa mreži, odnosno tržištu te održavanje zadovoljavajuće sigurnosti opskrbe i kvalitete isporučene električne energije.

4.1. Energetska politika

Energetska politika u djelokrugu je tijela izvršne vlasti države, odnosno entiteta (Vijeće ministara BiH, Vlada FBiH, Vlada RS, Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa

BiH, Ministarstvo energije, rudarstva i industrije u FBiH i Ministarstvo privrede, energetike i razvoja u RS).

Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH nadležno je za obavljanje poslova i zadataka iz nadležnosti BiH koji se odnose na definiranje politike, osnovnih principa, koordiniranje djelatnosti i usklađivanje planova entitetskih tijela vlasti i institucija na međunarodnom planu, između ostalog i u područjima energetike, zaštite okoliša, te razvoja i korištenja prirodnih resursa (Zakon o ministarstvima i drugim organima uprave Bosne i Hercegovine). Nadalje, prema odredbama Zakona o prijenosu, regulatoru i operatoru sustava električne energije u BiH isto je ministarstvo nadležno za kreiranje energetske politike.

Prema članku 9. Zakona o federalnim ministarstvima i drugim tijelima uprave federalno Ministarstvo energije, rudarstva i industrije FBiH, između ostalog, zaduženo je za kreiranje energetske politike. Ovo Ministarstvo provodi utvrđenu politiku i izvršava zakone koje utvrđuje organ zakonodavne vlasti, obavlja upravni nadzor nad provedbom zakona i drugih propisa, donosi propise za provedbu zakona i drugih propisa, predlaže i daje preporuke iz područja zakonodavstva, odgovara na pitanja zakonodavne vlasti te obavlja i druge upravne i stručne poslove određene zakonom i drugim propisima.

Sukladno Zakonu o električnoj energiji u RS, elektroenergetsku politiku RS vodi Vlada RS. Prema Zakonu o ministarstvima RS Ministarstvo privrede, energetike i razvoja je, u području energetike, nadležno za donošenje mjera ekonomske i razvojne politike u energetsom sektoru.

4.2. Regulacija elektroenergetskih djelatnosti

4.2.1. Državna komisija za električnu energiju (DERK)

Državnu komisiju za električnu energiju (DERK) osnovala je Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine 2003. godine donošenjem Zakona o prijenosu, regulatoru i operatoru sustava električne energije u BiH i imenovanjem članova Komisije. U nadležnosti DERK-a su:

- izdavanje, promjene, suspenzije, ukidanje, praćenje i provođenje poštivanja licenci iz svoje nadležnosti,
- regulacija, odobravanje i nadzor tarifa i tarifnih metodologija za usluge prijenosa, pomoćnih usluga i rad NOS-a BiH,
- izdavanje pravila i propisa u okviru svoje nadležnosti, među koje spada i revizija i usvajanje tržišnih pravila i mrežnih kodeksa, te normi i uvjeta za priključak i pristup mrežama,
- uspostavljanje, praćenje i provođenje pravila vezanih za nediskriminirajući pristup trećih strana prijenosnoj mreži,
- praćenje i provođenje uvjeta vezanih za međunarodnu trgovinu električnom energijom, posebno osiguravanje poštivanja međunarodnih tehničkih zahtjeva,
- uspostavljanje, praćenje i provođenje standarda kvalitete usluga prijenosa električne energije i pomoćnih usluga,
- koordiniranje i odobravanje investicijskih planova kompanije za prijenos električne energije, uključujući planove vezane za prijenosnu mrežu i kvalitetu usluga prijenosa električne energije,

- praćenje djelotvornosti mehanizma i metoda kojima se osigurava ravnoteža između potražnje i ponude električne energije u sustavu,
- zaštita potrošača kojom se osigurava pravedan i ravnopravan tretman, visokokvalitetne usluge, konkurencija i sprečavanje antikonekurencijskih aktivnosti, rješavanje sporova među korisnicima sustava, u skladu s regulatornim ovlaštenjima i odnosnim državnim zakonima,
- stvaranje i održavanje konkurentnih tržišta kada je to izvedivo,
- prevencija protukonekurentnog ponašanja,
- odobravanje mehanizma rješavanja preopterećenosti kapaciteta sustava za prijenos električne energije,
- reguliranje standarda usluga, kodeksa ponašanja i računovodstvenih zahtjeva vlasnika licenci,
- izdavanje godišnjih izvještaja i drugih javnih informacija o DERK-u.

Rad DERK-a organiziran je kroz:

- Sektor za pravne poslove,
- Sektor za tarife i tržište,
- Sektor za licence i tehničke poslove,
- Sektor za financijsko-administrativne poslove.

DERK se sastoji od 3 člana komisije i to dva iz FBiH i jedan iz RS. Postupak imenovanja 3 člana Komisije je sljedeći: članove Komisije nominiraju Parlament FBiH i Parlament RS prema preporukama pripadne entitetske vlade. Ovakve nominacije podnose se Vijeću ministara BiH koje predlaže imenovanje članova Komisije nominiranih od strane entitetskih parlamenata Parlamentarnoj skupštini BiH koja može prihvatiti, odnosno odbiti ove nominacije. Mandat regulatora je pet godina, s tim što će prigodom prvog imenovanja mandat jednog člana trajati pet godina, drugog člana četiri godine, a trećeg člana tri godine.

Do 1. prosinca svake godine DERK usvaja detaljan proračun za sljedeću godinu. Proračun uključuje sve troškove DERK-a, uključujući plaće i naknade članova Komisije i uposlenih u DERK-u, kao i druge proračunske troškove za sljedeću godinu. DERK 1. prosinca svake godine dostavlja proračun na uvid Parlamentu BiH i svake godine objavljuje svoj proračun. DERK se financira iz regulatorne naknade koju plaćaju vlasnici licenci, a koja je određena tako da pokrije procijenjene troškove poslovanja DERK-a. Poduzeća-vlasnici licenci imaju pravu uračunati te naknade u okviru svojih tarifa koje odobrava DERK. Knjigovodstvo DERK-a vodi se sukladno međunarodnim računovodstvenim standardima i revidira se svake godine od strane neovisnog revizora. Najkasnije do 31. prosinca svake godine DERK dostavlja Parlamentu BiH i nadležnom ministarstvu pisano izvješće o svojim aktivnostima za tekuću godinu.

4.2.2. Regulatorna komisija za električnu energiju u FBiH (FERK)

Regulatorna komisija za električnu energiju u Federaciji Bosne i Hercegovine (FERK) osnovana je 2002. godine Zakonom o električnoj energiji u FBiH kao specijalizirana, samostalna, neovisna i neprofitna organizacija u FBiH. Nadležnosti FERK-a su:

- nadzor i reguliranje odnosa između proizvodnje, distribucije i kupaca električne energije, uključujući i trgovce električnom energijom,

- propisivanje metodologije i kriterija za utvrđivanje cijena opskrbe tarifnih kupaca električnom energijom,
- utvrđivanje tarifnih stavova za korisnike distribucijskih sustava i tarifnih stavova za tarifne kupce,
- izdavanje ili oduzimanje dozvola za proizvodnju, distribuciju i opskrbu električnom energijom,
- izdavanje prethodnih dozvola za izgradnju i dozvola za korištenje elektroenergetskih objekata, izuzev objekata za prijenos električne energije,
- utvrđivanje Općih uvjeta za isporuku električne energije.

Rad FERK-a organiziran je kroz sljedeće sektore:

- Sektor zajedničkih poslova,
- Sektor pravnih poslova,
- Sektor za licence i tehničke poslove,
- Sektora za tarife i tržište,
- Sektor za financijske i administrativne poslove.

Tri člana FERK-a imenuje Parlament FBiH na prijedlog Vlade FBiH, vodeći računa o zastupljenosti konstitutivnih naroda FBiH. Mandat regulatora je pet godina, s tim što će prigodom prvog imenovanja mandat jednog člana trajati pet godina, drugog člana četiri godine, a trećeg člana tri godine.

Izvori financiranja FERK-a:

- regulatorne naknade koje plaćaju imatelji dozvola za obavljanje elektroprivrednih djelatnosti proizvodnje, distribucije i opskrbe (prvog i drugog reda); visina, principi određivanja i način plaćanja naknade utvrđeni su posebnom odlukom FERK-a,
- obrada zahtjeva za izdavanje dozvola - licenci i zahtjeva za tarife,
- ostali prihodi kao npr. prihodi donacija na nepovratnoj osnovi inozemnih vladinih i nevladinih organizacija.

Na prijedlog FERK-a proračun usvaja Parlament FBiH prije početka proračunske godine. Proračun FERK-a objavljuje u "Službenim novinama FBiH". Financijsko izvješće podnosi se Parlamentu FBiH u okviru Izvješća o radu. Prihodi se koriste za obavljanje djelatnosti FERK-a radi koje je i konstituiran, a ukoliko prihodi budu veći od rashoda isti će se prenijeti na prihode za sljedeću godinu.

4.2.3. Regulatorna komisija za energetiku Republike Srpske (RERS)

Regulatorna komisija za energetiku Republike Srpske (RERS) osnovana je 2002. godine sukladno Zakonu o električnoj energiji u RS kao neovisna i neprofitna organizacija s ciljem reguliranja monopolskog ponašanja i osiguranja transparentnog i nediskriminirajućeg položaja svih sudionika na tržištu električne energije u RS. Nadležnosti RERS-a su:

- nadzor i reguliranje odnosa između proizvodnje, distribucije i kupaca električne energije, uključujući i opskrbljivače električnom energijom,
- propisivanje metodologije i kriterija za utvrđivanje cijene korištenja distributivne mreže,

- propisivanje cijena snabdijevanja nekvalificiranih kupaca,
- donošenje metodologije za utvrđivanje naknade za priključenje na distributivnu mrežu,
- donošenje tarifnog sustava i utvrđivanje tarifnih stavova za korisnike distributivne mreže,
- izdavanje ili oduzimanje:
 - dozvola za proizvodnju električne energije, distribuciju električne energije, opskrbu tarifnih kupaca električnom energijom, trgovinu i opskrbu električnom energijom na teritoriju BiH,
 - dozvola za gradnju ili značajniju rekonstrukciju postojećeg proizvodnog ili distributivnog objekta,
- utvrđivanje općih uvjeta za opskrbu električnom energijom,
- rješavanje sporova između učesnika,
- rješavanje žalbi na odbijanje pristupa i žalbi na uvjete priključenja na distributivnu mrežu.

Organizacijske jedinice RERS-a su:

- Sektor za tarife i tržišta,
- Sektor za dozvole i tehničke poslove,
- Sektor za pravne poslove,
- Sektor za administrativno-financijske poslove.

Članove i predsjednika RERS-a imenuje Narodna skupština RS na prijedlog Vlade RS. Mandat članova traje pet godina, s tim da će prilikom prvog imenovanja mandat jednog trajati pet, drugog četiri i trećeg tri godine.

Izvori financiranja RERS-a su:

- regulatorne naknade prikupljene od poduzeća koja se bave elektroprivrednim djelatnostima (proizvodnja električne energije, distribucija električne energije, opskrba tarifnih kupaca električnom energijom te trgovina i opskrba električnom energijom na teritoriju BiH); visina, principi određivanja i način plaćanja naknade utvrđeni su posebnom odlukom RERS-a,
- naknade za dozvole koje izdaje u skladu sa Zakonom o električnoj energiji,
- iz donacija na nepovratnoj osnovi od stranih vladinih i nevladinih institucija.

Prije početka proračunske godine, na prijedlog RERS-a, proračun usvaja Narodna skupština Republike Srpske. Proračun RERS-a objavljuje se u "Službenom glasniku RS". Financijsko izvješće podnosi se Narodnoj skupštini Republike Srpske i mora biti revidirano od strane neovisnog revizora.

4.3. Vođenje sustava i prijenos električne energije

4.3.1. Neovisni operator sustava (NOS BiH)

NOS BiH osnovan je 2005. godine Zakonom o osnivanju neovisnog operatora sustava za prijenosni sustav u Bosni i Hercegovini, a nastao je prijenosom sredstava, obveza i vlasničkih prava nad imovinom neophodnom za rad NOS BiH od elektroprivrednih poduzeća u Bosni i Hercegovini, kao i od sredstava i obveza koje su pripadale bivšem Zajedničkom

Elektroenergetskom Koordinacionom Centru (ZEKC), Sarajevo. NOS BiH ima status pravne osobe Bosne i Hercegovine s pravima, obvezama i dužnostima definiranim Zakonom i općim aktima NOS BiH. NOS BiH je utemeljen kao neprofitna kompanija i registriran je kao pravna osoba Bosne i Hercegovine, sukladno Zakonu o registraciji pravnih osoba koje osnivaju institucije Bosne i Hercegovine ("Službeni glasnik" BiH broj 33/02) i Pravilniku o načinu vođenja registra pravnih osoba Bosne i Hercegovine ("Službeni glasnik" broj BiH 5/05). NOS BiH je neovisan u obavljanju svojih poslova.

NOS BiH obavlja sljedeće funkcije:

- upravljanje radom svih visokonaponskih prijenosnih uređaja i održavanje pouzdanosti sustava,
- upravljanje energetske tokovima,
- nabava pomoćnih usluga i pružanje usluga sustava,
- upravljanje ograničenjima u prijenosnoj mreži,
- pružanje informacija o prijenosnom sustavu,
- koordiniranje sa susjednim regulatornim područjima,
- koordiniranje upravljanja opterećenjem,
- izdavanje uputa za dispečiranje proizvođačima i uvoznicima,
- rukovođenje uređajima i sredstvima centralnog kontrolnog centra i bilo kojim sredstvima za daljinsku kontrolu,
- rukovođenje balansom tržištem,
- pripremanje, modificiranje i primjena standarda pouzdanosti, tržišnih pravila i mrežnog kodeksa,
- osiguravanje nediskriminatornog ponašanja prema korisnicima sustava ili klasama korisnika sustava,
- razrada i distribucija faktura kao što je predviđeno Statutom za tarife NOS-a koje su utemeljene na troškovima rada sustava NOS-a, te za transakcije na balansom tržištu,
- koordinacija i odobravanje planiranih prekida opskrbe prijenosnih i proizvodnih postrojenja i koordiniranje i odobravanje promjene rasporeda prekida,
- pregledavanje, odobravanje, izravna revizija i objavljivanje dugoročnog plana razvoja prijenosa koji dostavi prijenosna kompanija,
- utvrđivanje indikativnog proizvodnog razvojnog plana s pokazateljima dostavljenim od strane proizvođača, distributivnih kompanija i krajnjih korisnika koji su izravno povezani na prijenosni sustav,
- uspostava odgovarajuće poslovne politike i pravila o tretmanu povjerljivih informacija, što je predmet revizije DERK-a,
- pripremanje godišnjih i tromjesečnih izvještaja o radu prijenosnog sustava i balansom tržištu električne energije.

Poslovanje NOS-a BiH financira se zasebnom tarifom za usluge neovisnog operatora sustava koju utvrđuje DERK.

U Zakonu o utemeljenju neovisnog operatora sustava za prijenosni sustav u BiH i Zakonom o prijenosu, regulatoru i operatoru sustava električne energije nije razrađena uloga operatora tržišta, niti je eksplicitno pridijeljena NOS BiH. S druge strane, sukladno Tržišnim pravilima NOS BiH upravlja mehanizmom za uravnoteženje, vodi registar tržišnih sudionika u skladu s njihovim licencama, izvršava komercijalne obveze nastale pojavom zagušenja u prijenosnoj mreži te priprema, modificira i primjenjuje Tržišna pravila, što predstavlja dio uobičajenih funkcija operatora tržišta.

NOS BiH, u ime prijenosnog sustava Bosne i Hercegovine, od početka sudjeluje o uspostavi mehanizma naknade među operatorima prijenosnog sustava u jugoistočnoj Europi (SETSO Inter-TSO Compensation), iako je vlasnik prijenosne mreže Elektroprenos – Elektroprijenos BiH koji temeljem toga dobiva naknadu za korištenje prijenosne mreže za potrebe tranzita. Sudjelovanje NOS-a BiH u regionalnim aktivnostima koordinacije prekograničnih razmjena, a ne vlasnika prijenosne mreže Elektroprenosa-Elektroprijenos BiH sasvim je prihvatljiv i logičan odabir obzirom da je NOS BiH jedini odgovoran za vođenje sustava, upravljanje ograničenjima u prijenosnoj mreži, koordiniranje sa susjednim regulacijskim područjima, određivanje raspoloživih prijenosnih kapaciteta itd.

NOS BiH dobrovoljno i aktivno sudjeluje i u probnoj fazi koordinirane aukcije prekograničnih kapaciteta i ostalim aktivnostima usklađivanja pravila prekogranične razmjene u regiji, što predstavlja značajnu aktivnost za integraciju sustava BiH u šire tržišno okruženje.

4.3.2. Elektroprenos-Elektroprijenos BiH

Elektroprenos – Elektroprijenos Bosne i Hercegovine a.d. Banja Luka je kompanija za prijenos električne energije u Bosni i Hercegovini pokrenuta 2006. godine Zakonom o utemeljenju kompanije za prijenos električne energije u Bosni i Hercegovini. Zadatak ove kompanije je:

- prijenos električne energije koja se proizvede u elektranama do elektrodistributivnih područja ili velikih industrijskih potrošača,
- održavanje i razvoj elektroprijenosnog sustava,
- povezivanje elektroenergetskog sustava Bosne i Hercegovine s elektroenergetskim sustavima susjednih zemalja i šire, a time omogućavanje izvoza, uvoza i tranzita električne energije.

Poslovanje Elektroprenosa-Elektroprijenos BiH kao regulirane djelatnosti financira se zasebnom tarifom za prijenos električne energije koju utvrđuje DERK. Dodatni prihod predstavljaju naknade za priključak korisnika na prijenosnu mrežu, naknade za prekograničnu trgovinu (ITC mehanizam), naknade za korištenje prekograničnih kapaciteta i druge usluge koje pruža korisnicima.

4.4. Distribucija električne energije

4.4.1. Elektroprivreda BiH

JP Elektroprivreda BiH d.d. Sarajevo je poduzeće za proizvodnju, distribuciju i opskrbu električne energije. Djelatnost distribucije električne energije na području kojeg obuhvaća Elektroprivreda BiH organizirano je kroz organizacijsku cjelinu Direkcija za distribuciju i pet podružnica: Elektrodistribucija Bihać, Elektrodistribucija Mostar, Elektrodistribucija Sarajevo, Elektrodistribucija Tuzla i Elektrodistribucija Zenica. Navedene organizacijske jedinice obavljaju i djelatnost opskrbe tarifnih kupaca na svom području, ali nemaju pravnu osobnost, odnosno još uvijek nisu pravno razdvojene od vertikalno integrirane kompanije.

4.4.2. Elektroprivreda Hrvatske zajednice Herceg Bosne

JP Elektroprivreda Hrvatske zajednice Herceg Bosne d.d. Mostar javno je poduzeće za proizvodnju, distribuciju i opskrbu električnom energijom. Djelatnost distribucije električne energije na području kojeg obuhvaća ova elektroprivreda obavlja se u distribucijskim područjima Jug, Centar i Sjever koja obavljaju i djelatnost opskrbe tarifnih kupaca na svom području. Ove organizacijske jedinice također nemaju pravnu osobnost, odnosno još uvijek nisu pravno razdvojene od vertikalno integrirane kompanije.

4.4.3. Elektroprivreda Republike Srpske

Elektroprivreda Republike Srpske, a.d. Trebinje je poduzeće za proizvodnju, prijenos i distribuciju električne energije i ugljena, te upravljanje elektroenergetskim sustavom RS. Od 2006. godine, izdvajanjem prijenosne djelatnosti, Elektroprivreda RS organizirana je kao mješoviti holding u čijem je sastavu matično poduzeće te zavisna poduzeća za proizvodnju i distribuciju. Djelatnost distribucije električne energije na području kojeg obuhvaća ova elektroprivreda obavljaju ovisna društva pravno razdvojena od holding kompanije: Elektro-Doboj, a.d. Doboj, Elektro-Hercegovina a.d. Trebinje, Elektrokrajina a.d. Banja Luka, Elektro-Bijeljina, a.d. Bijeljina te Elektrodistribucija a.d. Pale. Navedena društva obavljaju i djelatnost snabdijevanja tarifnih kupaca na istom području. Prema Akcionom planu RS za restrukturiranje i privatizaciju elektroenergetskog sektora predviđeno je restrukturiranje pet navedenih zavisnih državnih distributivnih kompanija u tri odvojena distributivna dionička društva.

4.4.4. Distrikt Brčko

Djelatnost distribucije električne energije u distriktu Brčko obavlja zasebno tijelo pridruženo lokalnoj vladi.

5. KARAKTERISTIKE TRŽIŠTA ELEKTRIČNE ENERGIJE

U ovom poglavlju iznose se glavne značajke tržišta električne energije u Bosni i Hercegovini, odnosno daje se pregled strukture tržišta, pregled licenci i do sada licenciranih subjekata za obavljanje energetske djelatnosti, navodi predviđena dinamika otvaranja tržišta električne energije u BiH te prezentiraju osnovne karakteristike današnjeg i perspektive budućeg tržišta električne energije u regiji.

5.1. Struktura tržišta

Prilikom formiranja modela tržišta električne energije treba razlikovati strukturu i organizaciju tržišta. Struktura tržišta obuhvaća karakteristike tržišta kao što su: tehnološka obilježja u proizvodnji i prijenosu, vlasnički odnosi, razina regulacije, struktura troškova itd. Organizacija tržišta obuhvaća "podtržišta" i njihove definirane i nedefinirane veze. Organizaciju pojedinog tržišta potrebno je prilagoditi njegovoj strukturi. Općenito, danas je moguće podjelu tržišta električne energije izvršiti prema tri kriterija:

- prema načinu trgovanja – bilateralno tržište i burza,
- prema roku isporuke robe – promptno (dnevno) i terminsko tržište,
- prema načinu isporuke robe – fizičko i financijsko.

Postojeća praksa upućuje da je u BiH odabran bilateralni model tržišta električne energije. Premda još uvijek nije definiran cjeloviti tržišni model, autori pretpostavljaju da u BiH neće biti tendencije uspostave interne burze električne energije (*pool-a*). Naime, iskustva drugih zemalja upućuju na problem likvidnosti internih burzi električne energije s relativno malim prometom, odnosno u relativno malim sustavima. Imajući na umu ukupan iznos instaliranih proizvodnih kapaciteta, broj kvalificiranih kupaca i planiranu uspostavu regionalnog tržišta, teško je za očekivati da bi interna burza BiH mogla biti likvidna u sagledivom razdoblju.

Razina prometa na financijskom tržištu električne energije u europskim zemljama je relativno niska, što znači da se osim direktnog ugovaranja putem bilateralnih ugovora ili na dnevnom tržištu ne obavlja značajniji broj razmjena (preprodaje iste energije više puta) na financijskom tržištu. Stoga trenutno nije za očekivati da će u BiH u doglednom vremenu zaživjeti financijsko tržište električne energije.

Sukladno Zakonu o prijenosu, regulatoru i operatoru sustava električne energije u BiH predviđeno je formiranje jedinstvenog tržišta električne energije u BiH zasnovanog na reguliranom pristupu treće strane. Prema Akcionom planu FBiH za restrukturiranje i privatizaciju elektroenergetskog sektora u BiH i Akcionom planu RS za restrukturiranje i privatizaciju elektroenergetskog sektora u BiH tržište električne energije temelji se na bilateralnim razmjenama i balansnom tržištu s reguliranim cijenama.

Zaokruženjem pravnog okvira u BiH stvorit će se pretpostavke za stvarno funkcioniranje dnevnog tržišta, dok prema iskustvima drugih zemalja aktivno terminsko tržište predstavlja naprednu fazu koja slijedi nakon stjecanja dovoljnog iskustva s dnevnim tržištem.

Osim navedene podjele tržišta električne energije, novo okruženje podrazumijeva nastajanje niza drugih popratnih tržišta: balansnog tržišta, tržišta pomoćnih usluga, tržišta zelenih certifikata, tržišta bijelih certifikata (certifikata energetske učinkovitosti), tržišta emisijskih dozvola, tržišta drugih energenata itd. Navedene vrste popratnih tržišta organiziraju se naknadno, uz izuzetak balansnog tržišta, odnosno tržišta pomoćnih usluga za koja je nužno postaviti jasne odnose neposredno po otvaranju tržišta i konzumiranju prava kvalificiranih

kupaca i to provesti jedinstveno za cijelo tržište u BiH. Prvi koraci u tretiranju pomoćnih usluga su poduzeti i nužno je nastaviti sa započetim aktivnostima.

U postojećoj strukturi tržišta električne energije u BiH, pored ranije opisanih reguliranih subjekata (NOS BiH i Elektroprenos-Elektroprijenos BiH), najvažniju ulogu svakako imaju tri elektroprivrede: Elektroprivreda BiH, Elektroprivreda HZHB i Elektroprivreda RS.

JP Elektroprivreda BiH d.d. Sarajevo (EP BiH)¹⁶ je poduzeće za proizvodnju, distribuciju i opskrbu električne energije. Najveća je elektroprivredna kompanija u BiH po vrijednosti kapitala, instaliranim proizvodnim kapacitetima, ukupnoj proizvodnji i potrošnji električne energije, kao i po broju kupaca kojih danas ima oko 660 000. EP BiH djeluje na području FBiH. 90% kapitala u vlasništvu je Vlade FBiH, a ostatak drže privatni investicijski fondovi i mali dioničari. 2006. godine iz društva je izdvojen "Elektroprenos" Sarajevo radi osnivanja jedinstvene kompanije za prijenos u BiH. Poslovanje EP BiH je organizirano kroz dvije organizacijske cjeline: Direkcije i Podružnice društva (HE na Neretvi, Jablanica; TE Kakanj, Kakanj; TE Tuzla, Tuzla; te ranije navedenih 5 elektrodistribucija. Postojeći instalirani kapaciteti za proizvodnju električne energije Elektroprivrede BiH na pragu elektrana iznose 504 MW u hidroelektranama i 1033 MW u termoelektranama, te čine nešto manje od polovine ukupno instaliranih proizvodnih kapaciteta u BiH.

JP Elektroprivreda Hrvatske zajednice Herceg Bosne d.d. Mostar (EP HZHB)¹⁷ javno je poduzeće za proizvodnju, distribuciju i opskrbu električnom energijom. Od 2004. godine EP HZHB posluje kao dioničko društvo u kojem državni kapital iznosi 90%, a dionički 10%. EP HZHB danas ima oko 180 000 kupaca. EP HZHB djeluje na području FBiH. U procesu restrukturiranja elektroenergetskog sektora BiH iz EP HZHB je 2006. godine izdvojena djelatnost prijenosa električne energije. Proizvodnja se obavlja u pogonima na slivu Neretve, slivu Vrbasa te u samostalnom pogonu Čapljina. Kako je ranije rečeno, distribucija se obavlja u tri distribucijska područja. Opskrba se obavlja u opskrbnim područjima Jug, Centar i Sjever. Riječ je o organizacijskim dijelovima (sektorima/slужbama i poslovnicama/radnim jedinicama), a ne o zasebnim pravnim osobama. Postojeći instalirani kapaciteti za proizvodnju električne energije EP HZHB na pragu elektrana iznose 747 MW, sve u hidroelektranama.

Elektroprivreda Republike Srpske, a.d. Trebinje (ERS) osnovana je kao poduzeće za proizvodnju, prijenos i distribuciju električne energije i ugljena, te upravljanje elektroenergetskim sustavom Republike Srpske. ERS djeluje na području RS i ima oko 500000 kupaca. Nakon izdvajanja prijenosne djelatnosti 2006. godine, ERS je organizirana kao mješoviti holding u većinskom vlasništvu Republike Srpske, u čijem je sastavu matično poduzeće te zavisnih 5 proizvodnih i 5 distributivnih poduzeća. Postojeći instalirani kapaciteti za proizvodnju električne energije Elektroprivrede RS na pragu elektrana iznose 735 MW u hidroelektranama i 560 MW u termoelektranama.

U Brčko Distriktu od elektroenergetskih djelatnosti postoje samo djelatnosti distribucije i opskrbe električnom energijom koje obavlja zasebno tijelo pridruženo lokalnoj vladi.

5.2. Licence (dozvole)

Licence za obavljanje elektroenergetskih djelatnosti izdaju se sukladno predviđenim zakonskim rješenjima. Premda je postupak izdavanja licenci kontinuiran proces, zbog uvida

¹⁶ JP Elektroprivreda BiH d.d. Sarajevo: Godišnji izvještaj za 2006. godinu

¹⁷ JP Elektroprivreda Hrvatske zajednice Herceg Bosne d.d. Mostar: Godišnje izvješće za 2006. godinu

u postojeću regulatornu praksu i trenutni broj licenciranih tržišnih sudionika, u sljedećoj tablici donosi se pregled subjekata licenciranih za obavljanje elektroenergetskih djelatnosti do trenutka pisanja ovog Izvješća (ožujak 2008.).

Tablica 5.1. Broj licenciranih subjekata na tržištu električne energije po entitetima i na teritoriju cijele BiH u ožujku 2008. godine

Djelatnost	Broj licenciranih subjekata (Republika Srpska)	Broj licenciranih subjekata (Federacija BiH)	Broj licenciranih subjekata (UKUPNO BiH)
Proizvodnja električne energije	9	12	21
Prijenos električne energije			1
Neovisni operator sustava			1
Distribucija električne energije	5	2	7
Opskrba tarifnih kupaca električnom energijom (RS) Opskrba električnom energijom prvog reda (FBiH)	5	2	7
Trgovina i opskrba električnom energijom na teritoriju BiH (RS) Opskrba električnom energijom drugog reda (FBiH)	5	5	10
Međunarodna trgovina električnom energijom			7 (još 2 za uvoz za vlastite potrebe)
UKUPNO	24	21	56

Izvor: DERK, FERK, RERS

Na temelju prethodne tablice uočavaju se sljedeća obilježja licenciranja elektroenergetskih djelatnosti u BiH:

- postoji 7 različitih licenci za obavljanje elektroenergetskih djelatnosti u BiH,
- od navedenih 7 licenci 3 izdaje DERK (licence za neovisnog operatora sustava, prijenos električne energije i međunarodnu trgovinu električnom energijom), a preostale 4 izdaju RERS, odnosno FERK (licence za proizvodnju, distribuciju, opskrbu tarifnih kupaca i opskrbu kvalificiranih kupaca),
- licence koje izdaje DERK vrijede na teritoriju cijele BiH,
- licence koje izdaju FERK i RERS također vrijede na teritoriju cijele BiH, uz napomenu da se licence za opskrbu tarifnih kupaca i licence za distribuciju izdaju za točno određeno područje, a licence za djelatnost proizvodnje odnose se na točno određene objekte,
- licenca za opskrbu kvalificiranih kupaca u FBiH naziva se "licenca za opskrbu električnom energijom II. reda", dok se u RS ista licenca naziva "licenca za trgovinu i opskrbu električnom energijom na teritoriju BiH",
- licenca za opskrbu tarifnih kupaca u FBiH naziva se "licenca za opskrbu električnom energijom I. reda", dok se u RS naziva "licenca za opskrbu tarifnih kupaca",
- navedene licence za opskrbu kvalificiranih kupaca na teritoriju cijele BiH definirane su na slijedeći način:
 - u Federaciji BiH licenca za opskrbu II. reda uključuje "trgovinu, posredovanje i zastupanje na teritoriju cijele BiH" (za uvoz i izvoz potrebna je licenca DERK-a za međunarodnu trgovinu),
 - u Republici Srpskoj licenca za trgovinu i opskrbu uključuje "prodaju i trgovinu na teritoriju BiH" (za uvoz i izvoz potrebna je dozvola DERK-a za međunarodnu trgovinu).

- djelatnost trgovine električnom energijom unutar BiH razlikuje se od međunarodne trgovine električnom energijom (uvoz/izvoz),
- do sada je RERS izdao ukupno 24 licence, FERK 21 licencu, a DERK 11 licenci, što iznosi ukupno 56 izdanih licenci u Bosni i Hercegovini.

Također, uvidom u objavljene registre licenci¹⁸ može se primijetiti i neusklađenost u rokovima važenja licenci između entiteta. Primjerice, licence za proizvodnju električne energije u FBiH imaju rok važenja 2 ili 5 godina, a u RS 2, 4, 5, 6 ili 7 godina. Licence za distribuciju električne energije u FBiH izdaju se na rok od 5 godina, a u RS na rok od 5, odnosno 7 godina. Licence za opskrbu kvalificiranih kupaca u FBiH imaju rok važenja 2 godine, a u RS 2, odnosno 4 godine (EP RS). Licence za opskrbu tafinih kupaca u FBiH vrijede 2 godine (EP HZHB), odnosno 4 godine (EP BiH), dok u RS istovrsne dozvole vrijedi 4 godine za sve licencirane subjekte. Premda neusklađeni rokovi trajanja licenci nisu barijera daljnjem razvoju tržišta, jasno je da bi njihova usklađenost pojednostavnila funkcioniranje jedinstvenog tržišta.

Nadalje, sukladno zakonskom okviru razlikuje se trgovina unutar BiH od međunarodne trgovine, što dodatno otežava razigravanje unutrašnjeg jedinstvenog tržišta električne energije u BiH i integriranje tržišta BiH u regionalno tržište. Važna stavka Ugovora o uspostavi Energetske zajednice je da su među strankama potpisnicama zabranjene carinske pristojbe i količinska ograničenja na uvoz i izvoz (tzv. mrežne) energije ili sve mjere s takvim učinkom. Imajući u vidu citiranu stavku, očito je da ishođenje zasebnih dozvola za unutrašnju i međunarodnu trgovinu ne podržava integraciju tržišta BiH u regionalno i šire europsko tržište električne energije, pa je potrebno razmotriti mogućnost jedinstvene dozvole za unutrašnju i međunarodnu trgovinu.

Premda je sustav licenciranja suštinski usklađen i formalno ne predstavlja barijeru otvaranju tržišta električne energije u BiH, navedena raznolikost može nepotrebno usporavati razvoj projekata i jedinstvenog tržišta u BiH. U tom smislu autori preporučuju harmonizaciju definicija i procedura izdavanja licenci (te poželjno i razdoblja trajanja licenci) na cijelom teritoriju BiH.

5.3. Obveza javne usluge

Obveza javne usluge definirana je u licenci za rad nadležnih subjekata. Nositelji obveze javne usluge proizvodnje električne energije za tarifne kupce na svom području su:

- JP Elektroprivreda Hrvatske zajednice Herceg Bosne,
- JP Elektroprivreda BiH,
- Hidroelektrane na Drini a.d. Višegrad,
- Hidroelektrane na Vrbasu a.d. Mrkonjić Grad,
- JP Hidroelektrane na Trebišnjici a.d. Trebinje,
- Rudnik i Termoelektrana Ugljevik a.d. Ugljevik,
- JP Rudnik i Termoelektrana Gacko a.d. Gacko,
- Elektrodistribucija a.d. Pale,
- Elektro - Bijeljina a.d. Bijeljina.

¹⁸ www.derk.ba/default.aspx?165; www.ferk.ba/01-hr/registar_dozvola.htm; www.reers.ba/site/aktuelno_dozvole_zbirni_registar_dozvola/477/zbirni_registar_dozvola.aspx

Nositelji obveze javne usluge distribucije električne energije na svom području su:

- JP Elektroprivreda Hrvatske zajednice Herceg Bosne,
- JP Elektroprivreda BiH,
- Elektro Dobož a.d. Dobož,
- Elektro - Hercegovina a.d. Trebinje,
- Elektrokrajina a.d. Banja Luka,
- Elektro - Bijeljina a.d. Bijeljina,
- Elektrodistribucija a.d. Pale.

Nositelji obveze javne usluge opskrbe tarifnih kupaca na svom području su:

- JP Elektroprivreda Hrvatske zajednice Herceg Bosne,
- JP Elektroprivreda BiH,
- Elektro Dobož a.d. Dobož,
- Elektro - Hercegovina a.d. Trebinje,
- Elektrokrajina a.d. Banja Luka,
- Elektro - Bijeljina a.d. Bijeljina,
- Elektrodistribucija a.d. Pale.

Dakle, nositelji obveze javne usluge jasno su definirani. Međutim, uočeni su određeni nedostaci u sadržaju obveze javne usluge i pripadnoj odgovornosti, pa će se taj aspekt dodatno obraditi u sljedećem poglavlju.

5.4. Dinamika otvaranja tržišta

Prag kvalificiranosti kupaca u BiH propisao je DERK Odlukom o obimu, uvjetima i vremenskom rasporedu otvaranja tržišta električne energije u BiH. Međutim, u istoj se odluci utvrđuje da status kvalificiranog kupca stječe kupac koji, uz uvjete određene navedenom Odlukom DERK-a, ispunjava i ostale uvjete i kriterije koje propisuju RERS, FERK i nadležno tijelo Brčko Distrikta. Sukladno tome, FERK je člankom 3. Pravilnika o stjecanju statusa kvalificiranog kupca propisao uvjete za stjecanje statusa kvalificiranog kupca, jednako kao i RERS u članku 4. Pravilnika o sticanju statusa kvalifikovanog kupca. Temeljem navedenog u slijedećoj tablici prikazane su razine kvalificiranosti kupaca propisane od strane tri regulatorne komisije u BiH.

Tablica 5.2. Razine kvalificiranosti kupaca propisane od strane tri regulatorne komisije u BiH

Otvaranje tržišta	Prag kvalificiranosti kupaca (RERS)	Prag kvalificiranosti kupaca (FERK)	Prag kvalificiranosti kupaca (DERK)
1. siječnja 2007.	>10 GWh/god	>10 GWh/god priključeni na prienosnu mrežu	>10 GWh/god
1. siječnja 2008.	Svi osim domaćinstava	Svi osim domaćinstava	>1 GWh/god
1. siječnja 2009.			Svi osim domaćinstava
1. siječnja 2015.	Svi kupci	Svi kupci	Svi kupci

Očito je da sve tri regulatorne komisije nisu propisale identične kriterije za stjecanje statusa kvalificiranog kupca. Naime, iako je kao prvi korak u otvaranju tržišta određen 1. siječnja 2007. godine s razinom godišnje potrošnje od 10 GWh (što podrazumijeva stupanj otvorenosti tržišta 33%), u Federaciji BiH taj je uvjet dopunjen dodatnim uvjetom direktnog priključenja na prienosnu mrežu. Nadalje, iako DERK propisuje razinu kvalificiranosti od 1 GWh/god od 1. siječnja 2008. godine, entitetske regulatorne komisije ne uvode tu razinu, već odmah prelaze na slijedeću razinu (sukladno dinamici propisanoj Ugovorom o uspostavi Energetske zajednice), dakle sve kupce osim domaćinstava, što DERK propisuje godinu dana kasnije. Konačno, potpuno otvaranje tržišta sve tri regulatorne komisije predviđaju od 1. siječnja 2015. godine. Imajući u vidu cijeli niz aktivnosti koje je potrebno provesti da bi se stvorili uvjeti za provedbu ovakve dinamike otvaranja tržišta, nedvojbeno su postavljeni rokovi vrlo ambiciozni.

Premda navedena tri različita kriterija za stjecanje statusa kvalificiranosti u budućoj praksi neće rezultirati značajnijom razlikom, ipak se donošenje različitih akata i kriterija oko osnovnih uvjeta za otvaranje tržišta električne energije ocjenjuje nepotrebnim i nepovoljnim za razvoj tržišta. Organizacija i struktura elektroenergetskog sektora u BiH je nedvojbeno jedna od najsloženijih u Europi, pa se stoga ne treba dodatno usložnjavati različitom propisanom dinamikom otvaranja tržišta od strane regulatornih komisija, posebno ukoliko to ne donosi nikakve praktične razlike.

Do kraja 2007. bio je na snazi prag za stjecanje statusa kvalificiranog kupca u iznosu od 10 GWh/god (uz dodatni uvjet u FBiH o priključenju na prienosnu mrežu), što podrazumijeva 6 kupaca u Federaciji BiH i 2 u Republici Srpskoj. Od 1. siječnja 2008. godine status kvalificiranog kupca stječu svi kupci osim domaćinstava, što podrazumijeva 57.5% otvorenosti tržišta. Obzirom na iskazani interes i ishođenje prvih dozvola za opskrbu kvalificiranih kupaca od strane tvrtki koje nisu tri najveće elektroprivrede, za očekivati je da će uskoro započeti i postupci promjene opskrbljivača kao jedan od najvažnijih pokazatelja stvarnog funkcioniranja tržišta. (Međutim, jasno je da promjena opskrbljivača i aktivnosti na tržištu električne energije u BiH neće biti izražene sve dok je maloprodajna cijena električne energije tarifnim kupcima (do 60 €/MWh) znatno ispod veleprodajne tržišne cijene u okruženju (sredinom 2007. godine između 72-75 €/MWh s tendencijom znatnog porasta); ovaj problem dodatno se obrađuje u slijedećem poglavlju).

Raspored aktivnosti tijekom otvaranja tržišta posebno je obrađen u Tržišnim pravilima (poglavlje IV). S obzirom na postojeće uvjete u BiH i činjenicu da će se postupno osiguravati tehnički uvjeti za funkcioniranje konkurentnog tržišta, Tržišna pravila definiraju dvije faze otvaranja tržišta. Faza I sastoji se od dvije faze (Ia i Ib). Faza Ia počela je stupanjem na snagu Tržišnih pravila (2006.) i trajat će do uspostave sustava daljinskog očitavanja brojila na svim točkama razmjene prienosne mreže (prema proizvodnim objektima, direktnim potrošačima, distribucijama i susjednim sustavima) i uspostave obračunske baze podataka na satnoj razini. Faza Ib počinje odmah nakon završetka faze Ia i traje sve dok sve elektroprivrede ne provedu pravno razdvajanje djelatnosti u skladu s akcionim planovima te

dok se ne uspostavi odgovarajuća tehnička infrastruktura u punom opsegu (daljinsko očitavanje brojala na mjestima razgraničenja pojedinih subjekata). Realizacija faze II zahtijevat će odgovarajuće izmjene i dopune Tržišnih pravila.

5.5. Iskustva drugih zemalja u organiziranju tržišta

Za ilustraciju u nastavku se ukratko donose iskustava europskih zemalja u organiziranju tržišta električne energije/burzi i drugih popratnih tržišta, kako je prikazano u slijedećoj tablici.

Tablica 5.3. Vrste tržišta kod različitih operatora tržišta/burzi u Europi

Vrsta tržišta/operator tržišta (burza)	Borzen (Slo)	GME (Ita)	EEX (D)	EXAA (A)	Nord Pool (N,S,F, DK)	OMEL (E)	OTE (CZ)	OPCOM (ROM)
Dnevno	+	+	+	+	+	+	+	+
Balansno tržište							+	
Terminska (Forwards/futures)		u pripremi	+		+	+		u pripremi
Zeleni certifikati		+			+			+
Emisijskih dozvola (CO ₂)		u pripremi	+	+	+		vođenje registra emisija	
Certifikati energetske učinkovitosti		+						
Tržište ugljena			u pripremi					
Tržište plina	u planu	+	u planu					
Tržište biomase	+							

Detaljnijim pregledom navedenih tržišta može se uočiti da su organizacije promatranih tržišta električne energije međusobno slične unatoč razlikama u nacionalnim energetske sustavima, naslijeđu, gospodarskom okruženju itd. Svi analizirani operatori tržišta/burze najprije organiziraju dnevno tržište električne energije, a nakon toga očit je trend organiziranja i terminskog tržišta. Balansno tržište u potpunosti je organizirano samo pri češkom operatoru tržišta OTE, dok se kod ostalih tržišta ono organizira najčešće od strane operatora prijenosnog sustava, kao što je zamišljeno i u BiH. Od ostalih proizvoda pri operatorima tržišta/burzama uočava se tendencija organiziranja tržišta zelenim certifikatima i emisijskim dozvolama.

Od osam analiziranih primjera operatora tržišta/burzi električne energije samo je jedan slučaj (češki OTE) u kojem je operator tržišta u izravnom 100%-tnom vlasništvu države. U tri slučaja (Nordpool, OPCOM, Borzen) operator tržišta/burza je 100% u vlasništvu operatora prijenosnog sustava, koji je u većinskom ili potpunom vlasništvu države. U navedenim primjerima operator prijenosnog sustava u potpunosti je odvojen od djelatnosti proizvodnje, opskrbe i trgovine (zasebna, vlasnički odvojena tvrtka koja posjeduje i upravlja prijenosnom mrežom). Talijanski GME je u vlasništvu državnog GRTN-a koji upravlja tržištem obnovljivih izvora. U ostalim primjerima vlasništvo nad operatorom tržišta /burzom je diversificirano između više dioničara.

Nadzor nad poslovanjem operatora tržišta/burzi električne energije je u svim slučajevima u rukama predstavnika vlasnika kompanije, dok je nadzor nad funkcioniranjem tržišta u rukama pripadnih državnih tijela (regulatora, ministarstava i sl).

Na temelju svega navedenog razvidno je da su svi navedeni operatori tržišta/burze, izuzev Nordpool-a i OMEL-a, osnovani tijekom ili nakon 2001. Od tada su svi promatrani operatori

tržišta uspostavili dnevna tržišta električne energije koja su u potpunosti profunkcionirala te su započeli aktivnosti na organiziranju drugih tržišta i proširenju broja usluga.

U primjeru BiH organizacija operatora tržišta električne energije nije eksplicitno razrađena u zakonskom okviru. Ali, sukladno Tržišnim pravilima NOS BiH upravlja mehanizmom za uravnoteženje, vodi registar tržišnih sudionika u skladu s njihovim licencama, izvršava komercijalne obveze nastale pojavom zagušenja u prijenosnoj mreži te priprema, modificira i primjenjuje Tržišna pravila, što predstavlja dio uobičajenih funkcija operatora tržišta. Pozicioniranje operatora tržišta u organizacijskoj strukturi NOS BiH nije u suprotnosti s pozitivnim propisima u EU, bez obzira što je vlasništvo nad prijenosnom mrežom u okviru druge kompanije. Autori smatraju da za postojeću razinu razvoja energetskeg tržišta u BiH nema potrebe za formiranjem zasebnog subjekta - operatora tržišta, već da se pripadne radnje mogu obavljati u okviru NOS BiH kako je i predviđeno Tržišnim pravilima te da takav pristup ne predstavlja barijeru razvoju tržišta električne energije. Međutim, usvajanjem pravnog okvira za obnovljive izvore, energetske efikasnost i plinski sektor može se razmotriti uspostava zasebnog subjekta s funkcijama operatora tržišta energije (ne samo električne energije) koji bi obuhvaćao pripadne tržišne aspekte električne energije, prirodnog plina te sustav poticaja obnovljivih izvora energije i energetske efikasne kogeneracije, slično navedenim iskustvima drugih zemalja.

Činjenica je da na samom početku otvaranja tržišta električne energije u BiH ne postoji monopol na području proizvodnje, već tri usporediva subjekta za proizvodnju i opskrbu električnom energijom. To svakako može ići u prilog budućem razigravanju tržišta električne energije i jačanju uloge operatora tržišta.

5.6. Osnovne karakteristike postojećeg i perspektive budućeg regionalnog tržišta električne energije

U cilju lakšeg razumijevanja integracije tržišta električne energije BiH u šire regionalno i europsko tržište u nastavku se ukratko navode dosadašnji dosezi i uočeni problemi u reformi elektroenergetskog sektora i otvaranja tržišta električne energije u EU, zemljama jugoistočne Europe s osvrtom na BiH.

Reforma elektroenergetskog sektora u Europi započela je 1996. godine usvajanjem tzv. prvog liberalizacijskog paketa koji je obuhvaćao električnu energiju i prirodni plin. Ključni dokument za elektroenergetski sektor iz tog razdoblja je Direktiva 96/92/EZ o općim pravilima za unutrašnje tržište električne energije koja je stupila na snagu 19. veljače 1997. godine.

Drugi liberalizacijski paket stupio je na snagu 2004. godine, a obuhvaćao je električnu energiju, prirodni plin i sigurnost opskrbe. Najznačajniji dokumenti za elektroenergetski sektor iz drugog liberalizacijskog paketa su: Direktiva 2003/54/EZ o općim pravilima za unutrašnje tržište električne energije i prestanku važenja direktive 96/92/EZ (u primjeni od 1. travnja 2004. godine), Propis 1228/2003 o uvjetima pristupa mreži za prekograničnu trgovinu električne energije (u primjeni od 1. srpnja 2004. godine) i Direktiva 2005/89/EZ o mjerama zaštite sigurnosti opskrbe električnom energijom (u primjeni od 24. veljače 2008. godine).

5.6.1. Problemi u provedbi reforme elektroenergetskog sektora u EU

Osnovne značajke primjene drugog liberalizacijskog paketa u EU su:

- gotovo ni jedna zemlja članica ne ispunjava zahtjeve iz drugog liberalizacijskog paketa pravilno i na vrijeme,
- Europska komisija je krajem 2006. započela sudske postupke protiv 20 zemalja članica,
- neki su postupci još uvijek otvoreni i mogu se očekivati novi slični sudski postupci.

Osnovni problemi koji se javljaju u primjeni drugog liberalizacijskog paketa u EU odnose se na:

- koncentraciju na tržištu (pojava tržišne moći),
- okomito zatvaranje (sve djelatnosti od proizvođača do kupca su u istom vlasničkom, organizacijskom ili upravljačkom lancu),
- nedostatnu integriranost tržišta,
- nedostatnu transparentnost,
- izobličenja u formiranju cijena,
- zatvaranje maloprodajnog tržišta,
- očuvanje sigurnosti opskrbe.

Zbog svega navedenog javila se potreba za poboljšanjem drugog liberalizacijskog paketa u cjelini. Stoga su 2006. godine pokrenute aktivnosti na usvajanju trećeg liberalizacijskog paketa detaljnije opisanog u poglavlju 2. Tim povodom do sada je objavljeno nekoliko značajnih dokumenata¹⁹.

5.6.2. Problemi u provedbi reforme elektroenergetskog sektora u jugoistočnoj Europi i u BiH

Zajednički problemi koji se uočavaju u EU-27 i regiji jugoistočne Europe odnose se na:

- postojanost reguliranih cijena, posebice u korist kvalificiranih potrošača (prepreka ulasku novih igrača na tržište),
- nedostatak zakonodavnog i upravljačkog razdvajanja operatora prijenosnog i operatora distribucijskog sustava u svrhu osiguranja njihove neovisnosti,
- diskriminirajuće odredbe pristupa treće strane i nedostatno transparentne tarife,
- slobodan izbor opskrbljivača,
- ovlasti regulatora, posebno s obzirom na tarife za pristup mreži,
- preferencijalni pristup mreži za neke dugoročne ugovore o isporuci električne energije,
- izostanak pridjeljivanja obveze javne usluge te indiciranja porijekla električne energije (nema odredbi o označavanju).

Pored navedenog, u jugoistočnoj Europi uočavaju se dodatni problemi koji se odnose na:

- nisku razinu tarifa (dominacija nad cijelim energetske lancem),
- mjerenje, obračun i izdavanje računa potrošačima,
- naplatu, neplaćanje i neizdavanje računa (baze podataka),

¹⁹ Green Paper on an European Strategy for Energy, January 2006; Energy for a Changing World, January 2007; Resolution on Prospects for the Internal Market, July 2007; Third Liberalization Package by EC, September 2007

- transparentnost podataka i harmonizacije u računovodstvu,
- nedostatak domaće proizvodnje (visoki uvoz),
- održavanje 'wholesale supplier' ili 'single buyer' koncepta,
- operatora tržišta povezanog s operatorom sustava koji je unutar vertikalno integrirane kompanije,
- prekogranična pitanja,
- povezanost operatora distribucijskog sustava s opskrbom potrošača,
- nedostatak investicija u distribucijskom sustavu,
- izostanak neovisnosti operatora prijenosnog i distribucijskog sustava u području donošenja odluka,
- nedostatno funkcionalno i računovodstveno razdvajanje operatora prijenosnog i operatora distribucijskog sustava,
- ovlasti i neovisnost regulatornih komisija te njihova međusobna koordinacija.

Ključnu poveznicu između tržišta električne energije u EU i jugoistočne Europe, odnosno zemalja regije koje nisu članice EU predstavlja potpisivanje Ugovora o uspostavi Energetske zajednice. Jedan od glavnih ciljeva uspostavljanja Energetske zajednice je formiranje jedinstvenog energetskeg regulatornog okvira, te usklađivanje i provedba relevantne legislative i pripadnih propisa kako u regiji jugoistočne Europe, tako i u Europi u cjelini, u cilju formiranja jedinstvenog tržišta električne energije u Europi. Obzirom na veličinu nacionalnih tržišta električne energije u regiji te započete aktivnosti, u dogledno vrijeme očekuje se značajniji razvoj regionalnog tržišta električne energije u kojem će zbog svojih poželjnih karakteristika (predvidivi višak proizvodnje u odnosu na vlastitu potrošnju, tranzitni zemljopisni položaj, relativno dobra povezanost sa susjedima, itd.) BiH zasigurno imati vrlo značajno mjesto.

Danas u jugoistočnoj Europi postoji više od 20 licenciranih tvrtki za proizvodnju električne energije (bez malih elektrana i manjih kogeneracijskih postrojenja). U trgovini u regiji sudjeluju i tvrtke s područja zemalja članica EU-27. U regiji postoji i određeni broj trgovaca električnom energijom čija je osnovna karakteristika da ne posjeduju značajne proizvodne kapacitete u regiji (za razliku od zapadne Europe gdje je uobičajeno da najveći trgovci posjeduju značajne proizvodne kapacitete). Smatra se da ovi trgovci upravljaju s preko 70% prekograničnih transakcija. Također je interesantno da pojedini dominantni proizvođači u regiji nemaju vlastiti odjel za trgovinu, nego električnu energiju plasiraju na regionalna tržišta preko posrednika - trgovaca.

Osnovne karakteristike trgovanja električnom energijom danas u regiji su:

- mali opseg trgovine (ispod 10% potrošnje električne energije u regiji),
- kratkoročnost trgovine,
- mali broj sudionika na tržištu,
- visoki troškovi transakcije te
- nedostatak fleksibilnosti u ugovaranju i mogućnosti korištenja svih prednosti kratkoročnog trgovanja.

Pored ranije navedenih općih zapreka, kao osnovne zapreke realizaciji trgovanja električnom energijom u regiji prepoznate su:

- neusklađena, netransparentna i/ili nepostojeća pravila dodjele prekograničnih prijenosnih moći te niske NTC²⁰ vrijednosti i postojanje već ugovorenih (AAC²¹) vrijednosti (vrijedi i za BiH),
- dugotrajni izostanak aktivnog sudjelovanja svih operatora sustava u pripremi i realizaciji ITC²² mehanizma (u lipnju 2007.godine 32 operatora prijenosnog sustava iz 27 zemalja Europe, uključujući i BiH, potpisala su sporazum o prvom paneuropskom ITC mehanizmu za razdoblje lipanj - prosinac 2007. godine, a u listopadu 2007. godine istovrsni sporazum potpisan je za razdoblje prosinac 2007.- prosinac 2009.godine) (BiH je pozitivan primjer),
- određene manjkavosti ITC mehanizma vezane uz metodu,
- izostanak koordinacije i jedinstvenog pristupa izračunu raspoloživih prekograničnih prijenosnih moći,
- izostanak koordinacije i jedinstvenog pristupa u upravljanju zagušenjima (i BiH sa susjedima),
- nedostatak koordinacije na održavanju interkonektivnih vodova,
- postojanje prava prioriteta pri uvozu/izvozu električne energije,
- nedostatak kreditne sposobnosti i financijskih jamstava te nepovjerenje među tržišnim sudionicima,
- nerazvijenost internih tržišta (većina zemalja, uključujući BiH, nema interno dnevno tržište),
- različiti stupanj otvorenosti i razvijenosti internog tržišta (po obvezi preuzetaj potpisom Ugovora o uspostavi Energetske zajednice od 1. siječnja 2008. godine u svim zemljama potpisnicama svi kupci osim domaćinstava postaju statii kvalificirani kupci; dinamika otvaranja tržišta u BiH je usklađena s ovim zahtjevom),
- različita dinamika i mjere otvaranja tržišta (BiH je pozitivan primjer usklađenosti s preuzetim međunarodnim obvezama),
- različiti interni tržišni modeli (BiH ima daleko najsloženiju organizacijsku strukturu tržišta, a tržišni model praktički još nije definiran),
- neusklađenost u postupku dodjele dozvola za obavljanje djelatnosti među pojedinim državama (u BiH je ovaj problem dodatno usložen nejedinstvenim zakonskim okvirom i podjelom nadležnosti među entitetima/regulatorima),
- nepriznavanje dozvola za rad između zemalja regije, odnosno potpisnica Ugovora o uspostavi Energetske zajednice,
- operatori prijenosnog sustava gotovo u svim zemljama su nezavisni pravni subjekti, ali još uvijek s istim načinom poslovanja kao i prije razdvajanja (BiH predstavlja pozitivan primjer razdvajanja i funkcioniranja operatora prijenosnog sustava),
- vertikalna integracija tvrtki i povezivanje djelatnosti proizvodnje i opskrbe (i u BiH),
- slaba razdvojenost djelatnosti distribucije i opskrbe (distribucijske kompanije nisu kvalificirani kupci te su obvezne kupovati električnu energiju od veleprodajnog trgovca koji je najčešće dio prijenosne tvrtke u istoj grupi poduzeća). Pri tom je potrebno napomenuti da se obveza razdvajanja djelatnosti distribucije i opskrbe tumači na način da je krajnji rok za navedeno razdvajanje ujedno i rok za potpuno otvaranje tržišta. Za potpisnice Ugovora o uspostavi Energetske zajednice to podrazumijeva rok do 1.1.2015. godine²³;
- velika koncentracija proizvodnih kapaciteta unutar jedne proizvodne kompanije (BiH u cjelini je pozitivan primjer izostanka tržišne moći jednog proizvodnog

²⁰ Net Transfer Capacity – neto prijenosni kapacitet

²¹ Already Allocated Capacity – unaprijed alociran kapacitet

²² Inter TSO Compensation – sustav financijske nadoknade među operatorima sustava

²³ Primjena članka 15 (1) Direktive 2003/54 EZ mogla se prolongirati do 1.7.2007. godine kada je rok za potpuno otvaranje tržišta u EU

subjekta na cijelom teritoriju BiH, ali unutar područja koja pokrivaju tri elektroprivrede je potpuno suprotno. Svaka elektroprivreda odnosno pripadna proizvodna kompanija ima tržišnu moć i potpunu dominaciju na svom prostoru i ne dolazi do ulaska jedne proizvodne kompanije na tržišni prostor druge, što značajno usporava razvoj jedinstvenog tržišta u BiH,

- slaba tehnička opremljenost (mjerenja, komunikacije i dr.),
- nedostupnost podataka (NOS BiH je prema ishodu dozvoli dužan do 1.7.2008. godine dostaviti DERK-u na odobrenje „Vodič o dobroj praksi u upravljanju informacijama i transparentnosti na tržištu električne energije“, u skladu s pripadnim dokumentom a ERGEG-a),
- tržišna pravila su formalno usvojena samo u nekoliko zemalja regije (među ostalim i BiH) i još su uvijek, uglavnom, u fazi prijelaznog razdoblja,
- tržišna pravila nisu usklađena na nivou regije,
- mnoga ograničenja u trgovanju su uključena u tržišna pravila (preferencijalni status pojedinih subjekata, ne promoviraju se načela konkurentnosti i sl.),
- maloprodajne cijene električne energije su znatno niže od regionalnih veleprodajnih (vrijedi i za BiH),
- nakon iskazivanja političke volje i potpisivanja Ugovora o uspostavi Energetske zajednice u mnogim Ugovornim strankama izostala je snažnija podrška za provođenjem preuzetih obveza i formiranjem budućeg zajedničkog europskog tržišta električne energije.

S gospodarskog i političkog stajališta jasno je da zemlje regije žele smanjiti energetske ovisnost. Prema nekim naznakama²⁴ zemlje regije smatraju da je prihvatljiva gornja granica za srednjoročnu ovisnost o uvozu 20-25% od ukupnih potreba za električnom energijom. Općenito, s tehničke strane nema većih zapreka za povećanje obujma trgovine električne energije.

U nekoliko zemalja regije uočava se problem usvajanja relativno velikog broja zakona, pravilnika, metodologija, tarifnih sustava i drugih podzakonskih akata koji u nisu međusobno dovoljno usklađeni. Europska iskustva pokazuju da su tržišta električne energije najrazvijenija u zemljama koje imaju relativno malo zakonske regulative i gdje je utjecaj politike sveden na minimum, za što najbolji primjer pružaju nordijske zemlje. BiH predstavlja upravo suprotan primjer.

Formiranje regionalnog tržišta električne energije zamišljeno je u tri koraka:

- 1) do kraja 2005. godine usvajanje zakonskog okvira, regulatornih i tehničkih pravila i institucionalnih reformi za razvoj tržišta električne energije po pojedinim državama, usklađenim sa zakonodavstvom i praksom EU,
- 2) do kraja 2007. godine harmoniziranje zakonodavnih okvira, pravila i praksi i usvajanje regionalnih aspekata tržišta, regionalno licenciranje, planiranje i usvajanje zajedničkog regionalnog modela tržišta i zajedničkih tržišnih mehanizama,
- 3) od početka 2008. godine pogon regionalnog tržišta električne energije u realnom vremenu.

Očito da je proces sporiji od predviđenog i da se danas, na kraju 2007. godine, nalazi između prve i druge faze, ali s jasnom tendencijom realizacije definiranih ciljeva, iako ne i rokova.

²⁴ World Bank Framework for Development of a Power Market in South East Europe, Energy and Mining Sector Board Discussion Paper, Paper No. 15, The World Bank Group, March 2006

Jedan od osnovnih problema u formiranju regionalnog tržišta električne energije su ograničenja u prekograničnoj trgovini koji se u nastavku detaljnije elaborira. U cilju reguliranja ovog područja 1. srpnja 2004. godine u EU stupio je na snagu Propis 1228/2003/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 26. lipnja 2003. godine o uvjetima pristupa mreži za prekograničnu trgovinu električne energije koji utvrđuje pravila prekogranične razmjene električne energije u cilju povećanja konkurentnosti unutar tržišta električne energije kroz postavljanje ujednačenih principa naplate prekograničnog prijenosa i alokacije raspoloživih prijenosnih kapaciteta na granicama nacionalnih prijenosnih sustava.

U cilju efikasnijeg korištenja prekograničnih kapaciteta u regiji od strane nadležnih operatora sustava, Europska komisija je 2005. godine pokrenula projekt „*Dry-run for Flow-based Coordinated Capacity Allocation*“ kojem je cilj primijeniti metodu koordinirane eksplicitne aukcije zasnovane na tokovima snaga na postupak dodjele prekograničnih kapaciteta u regiji. Očekuje se da će ova metoda rezultirati efikasnijim korištenjem prekograničnih kapaciteta nego što je to slučaj s nekoordiniranim ili bilateralnim mehanizmima, posebno u regiji s relativno dobro povezanim sustavima.

Navedeni projekt uključuje izradu pripadne programske podrške (www.drcat.at) i provođenje mjesečnih simulacija korištenja navedenog mehanizma tijekom 2006. i 2007. godine u čijem je financiranju sudjelovao i Sekretarijat Energetske zajednice. NOS BiH je aktivno sudjelovao u provođenju navedenih simulacija i ostalim aktivnostima usklađivanja pravila prekogranične razmjene. U drugoj fazi projekta tijekom 2007. godine u simulaciju se uključuju i trgovci, te postupci upravljanja rizikom, mjerenja itd.

U međuvremenu, NOS BiH je objavio Privremena pravila o korištenju prekograničnih kapaciteta (na snazi od 1. srpnja 2007. godine i zasnovana na pro-rata metodologiji), dok se usvajanje konačnih Pravila o korištenju prekograničnih kapaciteta (zasnovanih na metodi eksplicitne aukcije) od strane DERK-a očekuje uskoro. Konačna Pravila o korištenju prekograničnih kapaciteta u BiH trebaju biti u potpunosti usklađena s Propisom 1228/2003/EZ, uključujući i nedavno dopunjeni Aneks (*eng. Congestion Management Guidelines*), o čemu se detaljnije govori u slijedećem poglavlju.

Efikasniji i sigurniji način dodjele i korištenja raspoloživih prekograničnih kapaciteta u regiji podrazumijeva koordinirani pristup, po mogućnosti s jednog mjesta. Stoga je na 10. Atenskom forumu Energetske zajednice u travnju 2007. predstavljen poslovni plan uspostave jedinstvenog regionalnog ureda za koordinirane aukcije (*eng. Coordination Auction Office – CAO*), te je imenovana Implementacijska grupa za koordinirane aukcije prekograničnih prijenosnih kapaciteta u jugoistočnoj Europi sastavljena od nadležnih operatora sustava, regulatora, Europske banke za obnovu i razvoj (EBRD) i donora s ciljem usuglašavanja tehničkih i pravnih aspekata i definiranja čvrste osnove za konačni sporazum među sudionicima po pitanjima provođenja koordinirane aukcije u regiji.

Očekivani rezultati uspostave regionalnog ureda za koordinirane aukcije su:

- efikasnije korištenje postojećih interkonektivnih kapaciteta,
- veća razina sigurnosti pogona prijenosnog sustava,
- unaprijeđenje aktivnosti na regionalnom tržištu zbog efikasnijeg korištenja kapaciteta,
- povećanje transparentnosti u korištenju prijenosne mreže,
- poticanje investicija u infrastrukturu zbog transparentnije i jednostavnije razmjene električne energije s ostalim područjima u Europi.

Općenito se može konstatirati da su u regiji preostali znatni naponi u potpunoj primjeni Propisa 1228/2003 EZ. Isti je slučaj i s BiH, a otklanjanje uočenih barijera potpunoj primjeni

ovog propisa u BiH, kao i za ostale aktivnosti potrebne za otvaranje tržišta, detaljnije su obrađene u slijedećem poglavlju.

6. IDENTIFIKACIJA I OTKLANJANJE BARIJERA ZA OTVARANJE TRŽIŠTA ELEKTRIČNE ENERGIJE U BIH

U ovom poglavlju navode se i obrazlažu identificirane barijere otvaranju tržišta električne energije u BiH koje podrazumijevaju: nedovršenost pravnog i regulatornog okvira elektroenergetskog sektora, nepotpuno definiranje modela tržišta, poteškoće u funkcioniranju tržišta, održavanju sigurnosti opskrbe, regulaciji javne usluge i zaštiti socijalno ugroženih kategorija kupaca te u formiranju cijena električne energije. Također, u nastavku se navode potrebne aktivnosti za uklanjanje uočenih barijera.

6.1. Uvod

Nakon završetka ratnog razdoblja u Bosni i Hercegovini usvojena su pravna i organizacijska rješenja kojima se nastojalo uravnotežiti interese sva tri konstitutivna naroda, što je rezultiralo poteškoćama u provođenju reforme elektroenergetskog sektora u skladu s direktivama EU u cilju unaprjeđenja energetske efikasnosti i uspostave funkcioniranja internog tržišta električne energije BiH integriranog u šire regionalno tržište.

Kronologija pravne i institucionalne reforme elektroenergetskog sektora BiH je slijedeća:

- 1998. - uspostavljen Zajednički Elektroenergetski Koordinacioni Centar (ZEKC),
- 2000. - usvojene izjave entitetskih vlada o elektroenergetskoj politici,
- 2002. - usvojeni državni i entitetski zakoni mjerodavni za elektroenergetski sektor,
- 2002. - uspostavljen FERK i RERS,
- 2003. - uspostavljen DERK,
- 2003. - usvojen akcioni plan RS,
- 2005. - usvojen akcioni plan FBiH,
- 2005. - uspostavljen NOS BiH,
- 2006. - uspostavljen Elektroprenos-Elektroprijenos.

Konačno se može zaključiti da je nakon sedmogodišnjeg razdoblja reforme, preko pedeset izdanih licenci, preko šezdeset usvojenih akata i pet osnovanih novih institucija/subjekata efekt procesa reforme elektroenergetskog sektora u BiH izostao, jer:

- tržište električne energije u BiH praktično nije započelo s radom,
- praktično nema novih komercijalnih elektroenergetskih kompanija (tek se odnedavno formalno pojavljuju u BiH),
- nema tržišnog formiranja cijena,
- nema promjene opskrbljivača,
- sve tri elektroprivrede u BiH i dalje imaju tržišnu moć na svom području i nema međusobnog preuzimanja tržišta, odnosno ulaska na druga tržišta,
- nije došlo do razdvajanja djelatnosti proizvodnje i distribucije elektroenergetskih kompanija u FBiH,
- nije došlo do restrukturiranja sektora ugljena u FBiH u cilju smanjenja troškova proizvodnje ugljena potrebnog za proizvodnju električne energije,
- nisu usuglašene i provedene efikasne i transparentne procedure za izbor novih proizvodnih objekata,
- nije uspostavljen zadovoljavajući sustav zaštite socijalno ugroženih kategorija kupaca, itd.

Nesporno je da je organizacija elektroenergetskog sektora BiH koja uključuje tri elektroprivrede, tri regulatora, jednog operatora prijenosnog sustava i jednu prijenosnu kompaniju jedna od najsloženijih u Europi, što u velikoj mjeri usložnjava razvoj tržišta

električne energije u odnosu na uobičajena poželjna rješenja s jedinstvenim zakonskim i regulatornim okvirom.

U takvoj pravnoj i organizacijskoj strukturi u BiH uočavaju se barijere za provedbu reforme koje se mogu grupirati u sljedećih šest kategorija:

1. nedovršenost pravnog okvira elektroenergetskog sektora,
2. nepotpuno definiranje modela tržišta,
3. poteškoće u funkcioniranju tržišta,
4. područje održavanja sigurnosti opskrbe,
5. područje regulacije javne usluge i zaštite socijalno ugroženih kategorija kupaca te
6. poteškoće kod formiranja cijena električne energije i tarifa za regulirane djelatnosti.

Njihovim uklanjanjem ispunile bi se preuzete međunarodne obveze prema EU, odnosno obveze definirane akcionim planovima entiteta. U nastavku se elaboriraju aktivnosti potrebne za uklanjanje uočenih barijera.

6.2. Potrebne aktivnosti za potpuno definiranje pravnog okvira

Donošenjem Tržišnih pravila, Mrežnog kodeksa i Pravila o pristupu treće strane na prijenosni sustav tijekom 2006. godine zaokružen je osnovni pravni okvir za funkcioniranje elektroenergetskog tržišta. Za cjelovito definiranje pravnog okvira u BiH utemeljenog na slobodnom i reguliranom pristupu mreži i slobodnom tržištu u skladu s direktivama EU nužno je izraditi i usvojiti, odnosno provesti sljedeće akte poredane po prioritetima:

1. energetska strategiju na državnoj razini za razdoblje do 2030. godine te odgovarajuće entitetske strategije,
2. energetska zakon na razini BiH,
3. koordiniran, transparentan i nepristran postupak autorizacije izgradnje novih proizvodnih objekata koji treba biti usuglašen u oba entiteta i sukladan direktivama EU,
4. Opće uvjete za isporuku električne energije u Federaciji BiH,
5. Pravila, procedure i troškove priključka na prijenosnu i distribuciju mrežu (očekuju se uskoro od strane DERK-a za prijenosnu mrežu te u roku od 4 mjeseca od strane licenciranih kompanija za distribuciju),
6. usklađena Mrežna pravila za distribucijsku mrežu (uz napomenu da su Mrežna pravila RS stupila na snagu u prosincu 2007., a Mrežna pravila FBiH su u postupku usvajanja),
7. mjerna pravila elektroenergetskog sustava u FBiH (usklađena s mjernim pravilima u RS i na nivou prijenosne mreže),
8. pravila o uravnoteženju sustava i pravila o dobavi i naknadi za obavljanje pomoćnih usluga (koja su već definirana Tržišnim pravilima, ali se ne primjenjuju),
9. Pravila o dodjeli prekograničnih prijenosnih kapaciteta (koja već postoje, ali ih treba unaprijediti),
10. propise o poticanju obnovljivih izvora energije i energetska efikasne kogeneracije (aspekti korištenja obnovljivih izvora energije detaljnije su obrađeni u Modulu 12 ove studije),

Također je neophodno iskazati političku volju za provođenjem preuzete pravne stečevine EU te formiranjem jedinstvenog i slobodnog tržišta električne energije u BiH u okviru šireg regionalnog i jedinstvenog europskog tržišta. U nastavku se navode osnovni elementi nedostajućih navedenih akata.

6.2.1. Strategija energetskega sektora BiH

Među prioritetima za potpuno definiranje pravnog okvira svakako treba biti izrada energetske strategije koja će dati okvir za aktivnosti u domaćem i međunarodnom elektroenergetskom sektoru, odrediti političke ciljeve i pomoći u upravljanju rizicima.

Stav je autora da je potrebno paralelno izraditi sve tri strategije (državnu i dvije entitetske). Pri tom autori smatraju da s jedne strane strategija BiH ne bi trebala predstavljati sumu strategija entiteta, niti je, s druge strane, u ovom trenutku moguće izraditi strategiju BiH bez uvažavanja ustavnih nadležnosti entiteta za energetiku. Istodoban rad na strategijama harmonizirao bi aktivnosti u cilju formiranja jedinstvenog tržišta BiH te ispunjenja preuzetih međunarodnih obveza.

Takva strategija bi trebala uzeti u obzir aspekte održivog razvoja (emisije stakleničkih plinova, energetske efikasnosti, obnovljive izvore energije itd.), pitanja sigurnosti opskrbe (infrastruktura, diversifikacija izvora energije, modernizacija sustava, ulaganja u sektor itd.) i tržišne aspekte (pristup mreži, regulacija sektora, restrukturiranje itd.). Također, strategija bi trebala navesti propise koje je potrebno donijeti, kao i odgovarajuće institucionalne mjere. Strategiju bi trebalo koncipirati na način da se u njoj:

- definiraju ciljevi strategije kroz ciljeve energetske politike vodeći računa o aspektima održivosti razvoja, sigurnosti opskrbe i razvoja tržišta električne energije;
- iznese pregled postojećeg stanja u energetskega sektoru sa stajališta proizvodnje i potrošnje energije, projekcije ekonomskog razvoja, cijena energije, pravnog i institucionalnog okvira, zaštite okoliša;
- definiraju prioritete u razvoju sektora te
- utvrde pravne, institucionalne, tržišne, regulatorne i socijalne mjere, uključujući i usklađivanje s pravnom stečevinom EU.

Obzirom na uobičajeno razdoblje od 20-30 godina koje sagledavaju strateški dokumenti, preporuča se izrada spomenute strategije za razdoblje do 2030. godine.

6.2.2. Energetski zakon na razini BiH

Pored Strategije, autori smatraju da je prioritarna aktivnost i izrada energetskega zakona na državnoj razini. Njime bi se, kao temeljnim aktom za područje energetike BiH, definirala odnosno detaljnije razradila sljedeća pitanja važna za uspostavu jedinstvenog tržišta BiH:

- planiranje energetskega razvoja BiH (izrada i provedba strategije i drugih razvojnih dokumenata utvrđenih strategijom),
- donošenje dugoročnih i godišnjih energetskega bilanci za BiH,

- sigurnost opskrbe energijom u BiH (pogonska sigurnost mreže, predviđanje bilance proizvodnje i potrošnje za buduće razdoblje, investicijske namjere u prijenosni sustav, načela upravljanja zagušenjima i dr.)
- transport energije umreženim sustavima (jedinствени kriteriji za transport energije i pristup sustavima, jedinstveno vođenje, pravno i funkcionalno razdvajanje djelatnosti transporta energije od ostalih energetske djelatnosti),
- cjelovito definiranje obaveze javne usluge,
- licenciranje energetske djelatnosti (jedinствени kriteriji, uvjeti i rokovi licenciranja, važenje na cijelom teritoriju BiH),
- jedinstvena metodologija tarifiranja reguliranih djelatnosti u BiH,
- jedinstvena dinamika i uvjeti otvaranja tržišta energije u BiH (promjena opskrbljivača),
- uspostava modela poticanja proizvodnje električne energije iz postrojenja koja koriste obnovljive izvore energije i kogeneracijskih postrojenja te provedba mjera učinkovitog korištenja energije,
- pravni status operatora tržišta energije,
- odgovornost za koordinaciju procesa reforme na teritoriju BiH.

Energetski zakon BiH temeljio bi se na načelu funkcioniranja jedinstvenog energetskeg tržišta BiH odnosno:

- načelu jedinstvenog funkcioniranja, vođenja i regulacije transporta energije umreženim sustavima u BiH (dakle elektroenergetskog sustava i plinskog sustava);
- načelu pravnog i funkcionalnog razdvajanja djelatnosti transporta energije od ostalih energetske djelatnosti;
- načelu jedinstvene metodologije tarifiranja za regulirane djelatnosti na cijelom teritoriju BiH;
- načelu jedinstvenog sustava licenciranja energetske djelatnosti i punopravnog važenja licenci na cijelom području BiH uključujući i jedinstvo licence za trgovinu električnom energijom na teritoriju BiH i izvan njenih granica te
- načelu jedinstvene dinamike otvaranja tržišta energije i uvjeta promjene opskrbljivača.

Predložena načela ne zadiru u postojeće zakonske i vlasničke odnose nad energetskeg sektorom i njihova provedba ne prejudicira eventualne promjene vlasničke strukture u budućem razdoblju.

Imajući u vidu potrebu za koordiniranjem reforme energetskeg sektora među entitetima te koordiniranjem ispunjavanja preuzetih međunarodnih obveza autori predlažu da navedeni energetskeg zakon jasno pridijeli takvu odgovornost Ministarstvu vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH. Međutim, za realizaciju navedenog nužno je dodatno institucionalno ojačati kapacitete Ministarstva.

Radi ilustracije važnosti i potrebe za cjelovitim i usklađenim zakonskim okvirom na teritoriju cijele BiH navodi se primjer investicije u proizvodni objekt. Potencijalni investitori najznačajniji su u djelatnosti proizvodnje električne energije te nastoje pojednostavniti i skratiti složenu proceduru ishoda svih potrebnih dokumenata. Međutim, proizvodni objekti uglavnom su vezani na prijenos električne energije i veleprodajno tržište (u regulatornoj domeni DERK-a),

a u manjoj mjeri uz distribuciju i opskrbu (u regulatornoj domeni entitetskih regulatora). Ipak, sukladno svojoj nadležnosti dozvolu za izgradnju proizvodnih objekata izdaju entitetski regulatori, dok je priključak na prienosnu mrežu u nadležnosti prienosne kompanije, odnosno u regulatornoj domeni državnog regulatora. Premda ovakvo rješenje načelno ne predstavlja barijeru otvaranju tržišta, autori smatraju da je ključno imati usklađen regulatorni okvir i izbjeći preklapanja i nejasnoće oko nadležnosti, kako složeni regulatorni okvir ne bi negativno utjecao na investicijsku klimu u BiH. Također, ukoliko jedan subjekt ishodi dozvolu za obavljanje proizvodne djelatnosti u jednom entitetu i to želi učiniti i u drugom entitetu, preporučuje se ubrzanje procedure u cilju izbjegavanja identičnog dvostrukog postupka ishoda dozvola za istu djelatnost na jedinstvenom tržištu u BiH, a istodobno uvažavajući nadležnosti i ovlasti entitetskih regulatora. Ostale uočene barijere u postupku izgradnje proizvodnih objekata elaboriraju se u nastavku.

Na kraju, ranije navedena različita regulatorna praksa izdavanja, definiranja i važenja dozvola u dva entiteta ne smije uzrokovati prepreke, što je posebno važno u slobodnom odabiru opskrbljivača iz drugog entiteta, što također može biti definirano predloženim energetske zakonodavstvom.

6.2.3. Postupak izgradnje novih proizvodnih objekata

Autori uočavaju četiri vrste problema na koje mogu naići potencijalni investitori u nove proizvodne objekte u BiH.

Prvi problem koji se uočava u postupku izgradnje novih proizvodnih objekata je da na razini BiH ne postoji institucija ili barem servis uspostavljen na načelu „one-stop shop“, odnosno ne postoji jedno mjesto na kojem bi potencijalni investitori mogli dobiti informacije o svim radnjama i dokumentima potrebnim za izgradnju proizvodnog objekta. Autori predlažu uspostavu takvog jednog servisa na razini BiH.

Drugi problem predstavlja činjenica da ne postoji dokument u kojem bi se definirala politika te efikasne i transparentne procedure za izgradnju novih proizvodnih objekata na teritoriju BiH. Na izgradnju novih proizvodnih objekata, između ostalog, utječe i koncesioni režim. Pri tom je podjela nadležnosti za dodjelu koncesija određena državnim, odnosno entitetskim ustavima te zakonima o koncesijama. Parlamentarna skupština BiH usvojila je dokument o politici dodjele koncesija kojim se ta problematika detaljno regulira na razini države, pri čemu je od posebnog značaja državna komisija za koncesije koja vodi registar koncesija za cijelu BiH. U tom smislu autori predlažu da se usvoji sličan dokument i za energetske sektor kojim bi se definirala politika izgradnje proizvodnih objekata.

Treći problem koji se uočava u postupku izgradnje novih proizvodnih objekata u FBiH predstavlja definicija postupka izgradnje proizvodnih objekata. Naime, izgradnja proizvodnih objekata za proizvodnju električne energije za kvalificirane kupce definirana je kao slobodna odluka svakog licenciranog subjekta. S druge strane, izgradnja objekata za proizvodnju električne energije za tarifne kupce u FBiH obavlja se na temelju provedenog natječaja i uz licencu FERK-a. Ovakav pristup nije u skladu s Direktivom 2003/54/EZ, jer unaprijed razdjeljuje proces izgradnje proizvodnih objekata ovisno o statusu kupaca (autorizacija za proizvodnju za kvalificirane, natječajni postupak za proizvodnju za tarifne kupce), dok Direktiva 2003/54/EZ za izgradnju novih proizvodnih objekata predviđa postupak odobrenja, a samo u iznimnim slučajevima natječajni postupak koji se može pokrenuti samo ako na temelju postupaka odobrenja izgradnja proizvodnih kapaciteta nije zadovoljavajuća s aspekta

sigurnosti opskrbe. Autori predlažu da se zakonski okvir u BiH u tom dijelu uskladi s rješenjem iz Direktive 2003/54/EZ.

Četiri problem koji se uočava u postupku izgradnje novih proizvodnih objekata je nedostatak detaljnog sadržaja natječaja za izgradnju proizvodnih objekata te odgovarajućih dokumenata kojih se moraju pridržavati sudionici natječaja, kako zahtjeva Direktiva 2003/54/EZ, te je isto potrebno dodatno razraditi.

6.2.4. Dodjela prekograničnih prijenosnih kapaciteta

Važan aspekt definiranja pravnog okvira reforme je i postupak dodjele prekograničnih prijenosnih kapaciteta. NOS BiH je od kraja 2006. godine do studenog 2007. godine propisao tri vrste pravila za dodjelu prekograničnih prijenosnih kapaciteta:

- 1) Pravilnik o dodjeli prekograničnih prijenosnih kapaciteta na godišnjoj razini u 2007. godini (prosinac 2006. godine),
- 2) Privremena pravila za dodjelu prekograničnih prijenosnih kapaciteta na mjesečnom nivou (srpanj 2007. godine),
- 3) Privremena pravila za dodjelu prijenosnih kapaciteta na dnevnoj razini - dan unaprijed (*day ahead*) (listopad 2007. godine).

Ova činjenica svakako predstavlja iskorak NOS-a BiH u unaprjeđenju aspekata efikasnog korištenja prekograničnih prijenosnih kapaciteta i razvoja tržišta. Međutim, navedena pravila o dodjeli prekograničnih prijenosnih kapaciteta utemeljena su na principu da se u slučaju zahtjeva iskazanih za prekograničnim kapacitetima većim od ponuđenih kapaciteta na pojedinim granicama raspodjela obavlja proporcionalno prispjelim zahtjevima (*pro-rata*). Dakle, ovdje se dodjela prijenosnih kapaciteta u slučaju zagušenja na prekograničnim vodovima definira na temelju omjera postojeće i zatražene prijenosne moći. Ova metoda je krajnje jednostavna i vrlo prikladna za početno razdoblje dodjele prekograničnih kapaciteta. Međutim, iskustva europskih zemalja govore da ova metoda često dovodi do neekonomičnog korištenja prijenosne mreže, pa predstavlja jednu od tzv. netržišnih metoda upravljanja prekograničnim prijenosnim kapacitetima. Svatko dobiva dio prijenosnog kapaciteta u određenom omjeru, dok istodobno ne postoje nikakvi poticaji za smanjenje zagušenja ni za sudionike, ni za operatora prijenosnog sustava. Ova metoda zahtijeva i pripadne regulatorne procedure kojima bi se spriječilo umjetno povećavanje prijavljenih transakcija u cilju dobivanja većeg prijenosnog kapaciteta. Stoga se predlaže uvođenje neke od tržišnih metoda upravljanja zagušenjem na način kako to definira Propis 122/2003EZ uključujući i nedavno dopunjeni Aneks.

U cilju potpune primjene Propisa 1228/2003 EZ o uvjetima pristupa mreži za prekograničnu trgovinu u BiH, uključujući i nedavno dopunjeni Aneks, autori predlažu aktivnosti na:

- promjeni metode alokacije prekograničnih prijenosnih kapaciteta (umjesto *pro-rata* koristiti metodu eksplicitne ili implicitne aukcije), što je povezano s potrebnom promjenom postojećeg principa po kojem se prekogranični kapacitet ne dodjeljuje subjektu s najvišom ponudom, te sa činjenicom da na godišnjoj razini postoji preferencijalni status subjekta koji opskrbljuje domaće kupce,
- koordiniranju procedure alokacije prekograničnih prijenosnih kapaciteta s obje strane granice, odnosno sa susjednim operatorima sustava (umjesto dosadašnje ravnomjerne podjele i upravljanja 50:50 prekograničnim kapacitetom među

- susjednim operatorima i uvesti zajedničku metodu za 100% kapaciteta u oba smjera),
- uvođenju mogućnosti preprodaje prekograničnih kapaciteta na tzv. sekundarnom tržištu umjesto dosadašnje fiksne dodjele prekograničnih kapaciteta jednom subjektu kojem nije dopušteno prenijeti pravo korištenja prekograničnih kapaciteta na drugi subjekt,
 - alociranju sredstava prikupljenih dodjelom prekograničnih prijenosnih kapaciteta (koji nije predviđen Tržišnim pravilima, niti metodologijom za određivanje mrežarine) jedino u svrhu:
 - osiguravanja raspoloživosti prekograničnih prijenosnih vodova,
 - investiranja u prekogranične kapacitete,
 - adekvatnog redefiniranja mrežarina od strane DERK-a,
 - objavljivanju aktualnih podataka o tokovima snaga u prijenosnoj mreži.

Pri određivanju metode alokacije prekograničnih prijenosnih kapaciteta potrebno je ukratko navesti osnovne značajke predloženih metoda. Eksplicitna aukcija je jedna od najčešćih tržišno orijentiranih metoda upravljanja zagušenjem na prekograničnim vodovima u Europi. Eksplicitna aukcija odjeljuje tokove energije od prijenosnih kapaciteta, što podrazumijeva razdvajanje komercijalne djelatnosti trgovine od regulirane djelatnosti prijenosa. Međutim, za tržišne sudionike ovaj princip može izazvati problem, jer je za jednu transakciju energije potrebno obaviti dvije odvojene procedure: jednu za energiju, a drugu za prijenosni kapacitet, što može povećati ukupne troškove transakcije te uzrokovati dodatne probleme ukoliko se jedna transakcija energije realizira preko više zagušenih interkonekcija ili paralelnih interkonekcija od kojih su neke zagušene.

S druge strane, prednosti eksplicitne aukcije su u transparentnom pridjeljivanju prikupljenih sredstava u svrhu izgradnje dodatnih prijenosnih kapaciteta. Također, eksplicitnu aukciju moguće je realizirati i na poveznicama sustava koji ne sudjeluju na burzi. Sve navedeno objašnjava široku primjenu ove metode u Europi (npr. prekogranični kapaciteti između Francuske/V.Britanije, Španjolske, Njemačke; Austrije/Mađarske, Slovenije, Švicarske, Češke itd.).

Implicitna aukcija značajno se razlikuje od eksplicitne jer je objedinjena transakcija energije i prijenosnog kapaciteta. Teorijski, sredstva koja ovim postupkom prikupi operator sustava trebala bi biti jednaka sredstvima prikupljenim eksplicitnom aukcijom. Nedostatak korištenja ovakve metode je da se ne razdvaja trgovanje energijom od prijenosnih kapaciteta te da je neophodno imati organiziranu burzu barem na jednoj (skupljoj) strani zagušene poveznice. Zbog svega navedenog razumljiv je dosadašnji izostanak značajnijeg korištenja ove metode te se ovakav pristup koristi samo na poveznici Italije sa susjedima (talijanski dio kapaciteta, unutar NordPool-a).

Od početka 2006. godine NOS BiH objavljuje raspoložive prekogranične prijenosne moći (ATC) prema susjedima na mjesečnoj razini koji se ne mogu zakupiti dugoročnim ugovorima. Ovdje je potrebno spomenuti dugoročni ugovor o preuzimanju električne energije iz BiH u Hrvatsku koji je na snazi od 1. travnja 2003. godine do 31. prosinca 2008. godine. Premda je sklapanje dugoročnih ugovora dopušteno, prema europskoj pravnoj stečevini za realizaciju tih ugovora nije dopušteno rezervirati prekogranične prijenosne kapacitete na period duži od jedne godine, pa u tom smislu treba razmatrati i navedeni ugovor između Hrvatske i BiH. Prema informacijama dostavljenim od strane NOS BiH, dodjela kapaciteta za realizaciju ovog ugovora odvija se sukladno važećoj europskoj pravnoj stečevini.

Tijekom pisanja ove studije DERK je produžio važenje navedenih privremenih pravila dodjele prekograničnih prijenosnih kapaciteta, uz dopunu da pravo na dodjelu kapaciteta imaju samo

registrirani subjekti u BiH koji imaju licencu za međunarodnu trgovinu. Pri tom se još uvijek primjenjuje princip pro-rata raspodjele raspoloživih prekograničnih prijenosnih kapaciteta (ATC). Također, trenutno je u fazi postupak odobrenja novih (stalnih) pravila za dodjelu prekograničnih prijenosnih kapaciteta koja su zasnovana na tržišnim principima (aukcija). NOS BiH je najavio javnu raspravu o novom pravilniku u ožujku 2008. godine, pa se očekuje da će DERK usvojiti novi pravilnik u travnju 2008. godine.

Kako je ranije rečeno, u cilju efikasnijeg korištenja prekograničnih kapaciteta u regiji od strane nadležnih operatora sustava, Europska komisija je 2005. godine pokrenula projekt primjene zajedničke metode koordinirane eksplicitne aukcije za dodjelu prekograničnih kapaciteta u jugoistočnoj Europi. Jedna od prepreka za provođenje zajedničkih aukcija je međusobno nepriznavanje licenci među zemljama regije, različiti postupci licenciranja te broj subjekata licenciranih u svim zemljama regije.

6.2.5. Propisi o poticanju obnovljivih izvora energije i energetski efikasne kogeneracije

Jedno od područja u elektroenergetskom sektoru koje se do sada nije značajnije zakonodavno razvijalo u BiH je područje korištenja obnovljivih izvora energije i energetski efikasne kogeneracije. Unatoč postojanju zakonske osnove (entitetski zakoni o električnoj energiji) do sada se o problematici korištenja obnovljivih izvora energije i energetski efikasne kogeneracije nije pristupalo sustavno. Također, još nije uspostavljen institucionalni okvir za korištenje obnovljivih izvora energije, nisu pokrenuti odgovarajući nacionalni programi, niti je određen indikativni cilj udjela obnovljivih izvora energije u ukupnoj potrošnji električne energije. Niska cijena električne energije proizvedene iz malih hidroelektrana odvraća investitore od eventualnih ulaganja u njihovu izgradnju. Osim toga neriješena su i pitanja priključka na mrežu takvih postrojenja. U okviru ispunjenja zadaća temeljem Ugovora o uspostavi Energetske zajednice nadležno državno ministarstvo priredilo je Akcijski plan za provedbu Direktive 2001/77/EZ. Preostaje razraditi mehanizme za praktičnu provedbu Direktive u idućem periodu.

Stoga autori predlažu, sukladno predloženim načelima jedinstvenog tržišta BiH, uspostavu jedinstvenog mehanizma poticanja proizvodnje električne energije iz obnovljivih izvora energije na razini cijele BiH. Ukoliko se ipak izabere model prema kojem je regulacija korištenja obnovljivih izvora energije u nadležnosti entiteta, sugeriramo da izabrana rješenja polaze s istih osnova. Naime, u sustavu poticaja obnovljivih izvora energije kupci električne energije subvencioniraju ovakvu proizvodnju, pa je što prije potrebno uspostaviti cjelovit mehanizam kako bi se iz subvencioniranog sustava poticaja dobila najveća moguća korist za građane BiH.

6.3. Potrebne aktivnosti za cjelovito definiranje modela tržišta

Cjelovito definiranje modela tržišta podrazumijeva slijedeće aktivnosti:

1. nastavak realizacije Akcionih planova restrukturiranja i privatizacije elektroenergetskog sektora BiH usuglašeni među entitetima (faza II.) i to:
 - a) nastavak započetog razdvajanja djelatnosti proizvodnje i distribucije,
 - b) formiranje ovisnih društava za distribuciju i opskrbu,
2. razdvajanje djelatnosti distribucije i opskrbe,

3. kompletiranje i težnju harmonizaciji modela tržišta na teritoriju cijele BiH,
4. stvaranje formalnih pretpostavki koje će omogućiti kontinuirano održavanje plenarnih zasjedanja regulatornih komisija na kojima bi se raspravljalo i odlučivalo o ključnim pitanjima za razvoj jedinstvenog tržišta, kao npr. jedinstvenih metodologija tarifiranja, licenciranja reguliranih energetske djelatnosti, priključka na mrežu itd.
5. jačanje institucionalnog kapaciteta državnog i entitetskih ministarstava nadležnih za energetiku i njihove uzajamne suradnje,
6. nastavak aktivnosti na jačanju uloge operatora tržišta (definiranje tržišnog plana, market monitoring i sl.),
7. uvođenje analize tržišta korištenjem standardnih benchmarking pokazatelja,
8. proširenje područja regulacije i na ostale energetske sektore (prirodni plin, obnovljivi izvori energije, što je u Republici Srpskoj naznačeno promjenom naziva regulatorne komisije s "Regulatorne komisije za električnu energiju" u "Regulatornu komisiju za energetiku").

U nastavku se detaljnije elaborira aspekt razdvajanja djelatnosti i koordiniranog rada regulatornih komisija.

6.3.1. Razdvajanje djelatnosti

U cilju otvaranja tržišta električne energije neophodno je poduzeti aktivnosti na provođenju računovodstvenog, funkcionalnog i pravnog razdvajanja elektroenergetskih djelatnosti, posebice operatora distribucijskog sustava od proizvodne djelatnosti (što je već provedeno u RS, ali ne i u FBiH) te razdvajanje distribucijske djelatnosti na distribucijsku mrežu i opskrbu električnom energijom. Ukoliko se zadrži vertikalna struktura elektroprivrednih tvrtki, važan budući korak i upravljačko razdvajanje koje podrazumijeva da osoba odgovorna za rukovođenje ovisnim društvima ne smije sudjelovati u rukovođenju vertikalno integriranog (holding) poduzeća, odnosno da uprava operatora distribucijskog sustava mora djelovati neovisno o djelatnosti proizvodnje i opskrbe električnom energijom. Vladajuće društvo u vertikalno integriranom poduzeću može odobravati godišnje financijske planove ovisnih društava, ali ne i davati upute i naloge za svakodnevno poslovanje ovisnim društvima.

6.3.2. Organizacijska struktura prijenosne djelatnosti

Nastavno na pitanje razdvajanja elektroenergetskih djelatnosti nameće se osvrt na organizaciju elektroprijenosne djelatnosti. Uspostavljena jedinstvena funkcija prijenosa električne energije na cijelom teritoriju BiH bila je nužan, no ne i dovoljan preduvjet za uspostavu jedinstvenog tržišta električne energije. Činjenica da prijenosna kompanija ima sjedište u Banjoj Luci, uz uspostavljenih četiri regionalna centra (Mostar, Sarajevo, Tuzla i Banja Luka) koja nisu definirana prema entitetskim granicama, nego prema funkcionalnim kriterijima svakako doprinosi formiranju jedinstvenog tržišta električne energije u BiH neopterećenog entitetskim granicama. Jednako tako, NOS BiH koji obavlja djelatnost vođenja cijelog elektroenergetskog sustava BiH također doprinosi uspostavi jedinstvenog tržišta električne energije u BiH.

Analizom postojeće organizacijske strukture prijenosne djelatnosti u BiH obuhvaćeno je i pitanje eventualnog integriranja NOS-a BiH i Elektroprenosa-Elektroprijenosu BiH u jedan subjekt.

S jedne strane uspostava jedinstvene kompanije u BiH podrazumijevala bi:

1. primjenu najčešćeg organizacijskog modela u Europi koji podrazumijeva samostalnu prijenosnu kompaniju u kojoj su integrirani vlasništvo nad prijenosnom mrežom i vođenje elektroenergetskog sustava, tzv. TSO model (donedavno je uz BiH jedino u Mađarskoj, Hrvatskoj, Italiji i Grčkoj funkcionirao tzv. ISO model sa samostalnim neovisnim operatorom prijenosnog sustava bez vlasništva nad prijenosnom mrežom, ali su takav model najčešće zbog preklapanja nadležnosti, upravljanja 110 kV mrežom i lakše koordinacije odbacile Mađarska, Hrvatska i Italija)
2. određeno pojednostavnjenje upravljanja prekograničnim kapacitetima i sudjelovanje u ITC mehanizmu,
3. pojednostavnjenje upravljanja 110 kV mrežom,
4. pojednostavnjenje izrade planova razvoja prijenosne mreže.

Međutim, s druge strane očito je da postojeće rješenje s dvjema razdvojenim kompanijama:

1. nije u suprotnosti s europskom pravnom stečevinom (niti s najavljenim trećim liberalizacijskim paketom EU koji predlaže TSO model kao pravilo, a ISO model kao iznimku u organizaciji prijenosne djelatnosti),
2. nije barijera u funkcioniranju elektroenergetskog sustava i razvoju tržišta.

Sagledavajući sve navedeno i uvažavajući složenost do sada uspostavljenih odnosa u elektroenergetskom sektoru BiH, autori smatraju da bi otvaranje pitanja integriranja navedenih dvaju subjekata vjerojatno dodatno usporilo reformu elektroenergetskog sektora u BiH.

Stoga autori predlažu da se zadrži postojeći model prijenosne djelatnosti u BiH, te da se intenziviraju aktivnosti na uklanjanju ostalih uočenih barijera za reformu sektora i otvaranje tržišta.

6.3.3. Koordinacija rada regulatornih komisija

Analizom regulatornog okvira BiH i prijedloga trećeg liberalizacijskog paketa energetskeg sektora EU nameće se pitanje formiranja jedinstvene regulatorne komisije umjesto postojeće tri. Autori predlažu usvajanje i provođenje načela jedinstvene regulacije energetskeg sektora u BiH, pri čemu je u ovom trenutku potrebno ustrajati na sadržaju jedinstvene regulacije, a ne na formi (broju regulatornih komisija). Naime, inzistiranje na formiranju jednog regulatornog tijela umjesto postojeća tri unutar važećih ustavnih rješenja i organizacije vlasti u BiH, zasigurno bi skrenulo pozornost s bitnih aspekata jedinstvene regulacije te izazvalo zastoje u cijelom procesu reforme. Ovakav predloženi pristup u konačnici bi mogao rezultirati i osnivanjem jedne regulatorne komisije na državnoj razini, ali to u ovom trenutku nije nužno odrediti kao prioritet reforme.

Također, autori predlažu stvaranje formalnih pretpostavki koje će omogućiti kontinuirano održavanje plenarnih zasjedanja regulatornih komisija na kojima bi se raspravljalo i odlučivalo o ključnim pitanjima za razvoj jedinstvenog tržišta, kao npr. jedinstvenih metodologija tarifiranja, licenciranja reguliranih energetskeg djelatnosti, priključka na mrežu itd. Osim toga, autori predlažu proširenje područja regulacije i na ostale energetske sektore (prirodni plin, obnovljivi izvori energije, što je u Republici Srpskoj naznačeno promjenom

naziva regulatorne komisije s "Regulatorne komisije za električnu energiju" u "Regulatornu komisiju za energetiku").

6.4. Potrebne aktivnosti za uspostavu pravilnog funkcioniranja tržišta

Radi uspostave pravilnog funkcioniranja tržišta električne energije u BiH nužno je provesti slijedeće aktivnosti:

1. formirati jedinstveno tržište električne energije u BiH od trenutno postojeća tri praktički odvojena tržišta pod nadležnošću elektroprivreda u kojima jedna drugoj ne preuzimaju dijelove tržišta,
2. kreirati balansno tržište i osposobiti operatora sustava da upravlja balansnim tržištem,
3. svim kupcima osigurati jednostavne i dostupne procedure promjene opskrbljivača,
4. definirati uvjete i troškove priključka na elektroenergetsku mrežu usklađeno na cijelom jedinstvenom tržištu BiH,
5. osigurati pravodobnu dostupnost podataka NOS-u BiH od strane svih subjekata,
6. kontinuirano i ažurno objavljivati podatke o prijenosnoj mreži, opterećenju sustava, prekograničnim kapacitetima, razmjenama itd. putem službenih publikacija i Internet stranice NOS BiH,
7. kreirati veleprodajno tržište za električnu energiju koristeći ugovore između proizvođača, trgovca, opskrbljivača i kvalificiranih kupaca (ugovorno tržište),
8. uvesti daljinsko očitavanje brojila kao važan preduvjet za potpunu primjenu Tržišnih pravila i uspostavu balansnog tržišta,
9. razviti profile potrošnje pojedinih kategorija kupaca u cilju razvoja opskrbe djelatnosti i detaljnije analize tarifnih stavki.

6.4.1. Restrukturiranje rudnika ugljena

Poseban problem u postupku reforme energetskog sektora u FBiH predstavlja restrukturiranje rudnika ugljena. U RS rudnici ugljena su u sastavu EP RS, dok u FBiH su to razdvojeni subjekti, pri čemu je planirana integracija rudnika u elektroprivrednu kompaniju EP BiH. Naime, Vlada FBiH je donošenjem niza planskih dokumenata²⁵ predvidjela integraciju rudnika ugljena u EP BiH. Autori smatraju da se takvom integracijom može doprinijeti efikasnijem poslovanju i takvu aktivnost podržavaju. Međutim, imajući u vidu postojeće probleme rudnika, autori predlažu da se u elektroprivredu integrira dio rudnika koji nije opterećen kadrovskim i finansijskim problemima, a da prateći socijalni problemi riješe izvan elektroprivrede. Ovakvim pristupom izbjegla bi se moguća destabilizacija EP BiH uzrokovana problemima rudnika, odnosno omogućio bi se razvoj rudnika i elektroprivrede. Autori predlažu da se realizacija ovog projekta provede na način da EP BiH otkupi imovinu i

²⁵ Akcioni plan FBiH za prestrukturiranje elektroenergetskog sektora u BiH (Službene novine FBiH, broj 31/05)
Akcioni plan prestrukturiranja i modernizacije rudnika uglja u FBiH (Službene novine FBiH, broj 43/04)
Odluka o promjeni organizovanja u dijelu elektroenergetskog sektora i rudarskog sektora u FBiH (Službene novine FBiH broj 61/05)
Zaključci o usvajanju izvještaja komisije za harmonizaciju Akcionog plana prestrukturiranja rudnika i Akcionog plana FBiH za prestrukturiranje elektroenergetskog sektora u BiH (Službene novine FBiH broj 64/05)

preuzme dio zaposlenika rudnika koji će nastaviti s radom u okviru EP BiH, a da se sredstva od te transakcije iskoriste za socijalno zbrinjavanje ostalih zaposlenika rudnika.

6.5. Potrebne aktivnosti za održavanje sigurnosti opskrbe

Otvaranje tržišta energije trebalo bi povećati i razinu sigurnosti opskrbe mrežnom energijom iz jednostavnog razloga što se povećava broj sudionika na tržištu te se povećava i fleksibilnost energetskeg sustava. Međutim, istodobno liberalizacija donosi i nove rizike koji mogu ugroziti opstojnost sustava. Stoga je nužno pravilno odrediti razinu regulacije koja neće zagušiti tržište, a omogućit će razvoj sustava i postizanje zadovoljavajuće razine sigurnosti opskrbe.

U tom smislu sigurnost opskrbe energijom dijeli se na tri osnovne komponente:

- zaštitne mjere (*eng. Safeguard Measures*; prema kojima nadležno tijelo (vlada, ministarstvo) ima mogućnost obustaviti transakcije energijom zbog kritičnih stanja kao što su primjerice elementarne nepogode, neodrživo stanje sustava i sl.),
- međusobna ispomoć (*eng. Mutual Assistance*; prema kojima se sustavi međusobno pomažu u prevladavanju kriznih stanja),
- izjava o sigurnosti opskrbe (*eng. Security of Supply Statement*, u kojoj se navode predviđanje raznovrsnosti opskrbe, tehnološka sigurnost te zemljopisno porijeklo uvezenih energenata za promatrano buduće razdoblje).

Nadzor nad sigurnošću opskrbe u BiH izvršava se sukladno zahtjevima utvrđenim u postupku licenciranja. Energetsko bilanciranje u BiH je u nadležnosti vlada, a 10-godišnje planiranje i pogonska sigurnost u nadležnosti su NOS-a BiH koji izrađuje indikativne 10-godišnje planove proizvodnje i potrošnje te redovito izvještava o aspektima pogonske sigurnosti. Jednako tako, u okviru ispunjavanja zadaća temeljem Ugovora o uspostavi Energetske zajednice nadležno državno Ministarstvo priredilo je Izjavu o sigurnosti opskrbe električnom energijom i prirodnim plinom za razdoblje 2007.-2010. Preostaje razraditi mehanizme za praktičnu primjenu aspekata sigurnosti i kvalitete opskrbe.

Međutim, sigurnost opskrbe nemoguće je realno sagledati bez sveobuhvatnih planova razvoja, odnosno usklađene i usvojene strategije razvoja energetskeg sektora. Bez detaljno razrađene i primijenjene procedure nadzora i provedbe aktivnosti u pogledu sigurnosti opskrbe (npr. natječajni postupak za nove proizvodne objekte u cilju očuvanja sigurnosti opskrbe) može se ugroziti razvoj tržišta. Autori predlažu da navedeni aspekti budu obrađeni u predloženom energetskeg zakonu na razini BiH.

Pri tom je potrebno napomenuti da se aspekt pogonske sigurnosti sustava razlikuje od aspekta strateške sigurnosti opskrbe. Stoga je usporedno s pravnim okvirom za otvaranje tržišta nužno razvijati i pravni okvir za osiguranje dostatnosti, raspoloživosti i priuštivosti električne energije (tzv. AAA - *adequacy, availability, affordability*) i o tome redovito izvještavati javnost.

6.6. Potrebne aktivnosti u definiranju i provedbi obveza javne usluge i zaštite socijalno ugroženih kategorija kupaca

Minimalni zahtjevi koji se odnose na obvezu javne usluge utvrđeni su u uvjetima iz licenci za pojedine elektroprivredne subjekte. Međutim, iako je obveza javne usluge ugrađena u zakonske i podzakonske norme, njen sadržaj i njezini nositelji nisu precizno definirani. U FBiH bitni elementi obveze javne usluge trebaju se dodatno razraditi u nedostajućim Općim uvjetima opskrbe (kao npr. uvjeti pristupa mreži, sadržajni elementi ugovora o opskrbi, redovitost i kvaliteta opskrbe, uvjeti mjerenja, obračuna, naplate itd.) i aktima o priključenju (način i cijena priključka).

Osim toga, u FBiH nositelji obveze javne usluge proizvodnje za tarifne kupce, distribucije i opskrbe tarifnih kupaca su vertikalno integrirani subjekti (EP BiH, odnosno EP HZHB). Nakon planiranog razdvajanja djelatnosti i osnivanja ovisnih društava to može uzrokovati problem određivanja nositelja obveze javne usluge. Tada nositelji obveze javne usluge trebaju postati ovisna društva za proizvodnju, distribuciju i opskrbu električnom energijom.

Nakon potpunog otvaranja tržišta obveza javne usluge opskrbe i obveza javne usluge proizvodnje za tarifne kupce ostaju na snazi sve dok ima kupaca koji se opskrbljuju u sustavu javne usluge. Jedna od mogućnosti koje autori predlažu podrazumijeva postupno smanjivanje udjela opskrbe kojeg je nositelj obveze javne usluge proizvodnje dužan proizvesti za potrebe kupaca u sustavu javne usluge, a da ostatak energije nadležni opskrbljivač treba nabaviti na tržištu. Na taj način će se omogućiti svim tržišnim subjektima (pa i nositeljima obveze javne usluge) postupan ulazak i sudjelovanje na tržištu.

Uobičajeno rješenje problema razdvajanja distribucijske od opskrbenje djelatnosti do potpunog otvaranja tržišta u Europskoj uniji (1.7.2007. godine) svodilo se na to da je operator distribucijskog sustava pored distribucije i vođenja mreže obavljao i djelatnost opskrbe tarifnih kupaca, a da je integrirana kompanija dodatno formirala tvrtku koja je opskrbljivala kvalificirane kupce. Na taj način, s vremenom odnosno s otvaranjem tržišta, tarifni kupci koji bi stjecali status kvalificiranog odlazili su od operatora distribucijskog sustava i dolazili kod opskrbljivača kvalificiranih kupaca. Time je s vremenom opskrbljivač kvalificiranih kupaca rastao s obzirom na broj kupaca i volumen opskrbe, a operator distribucijskog sustava preuzimao samo djelatnost distribucije i vođenja sustava.

Pored navedenog, obvezu javne usluge potrebno je promatrati i u kontekstu zaštite socijalno ugroženih kupaca. Dok su s jedne strane odredbe obveze javne usluge ugrađene u zakonski okvir, s druge strane nema posebnih zakonskih odredbi i razrađenih mehanizama zaštite socijalno osjetljivih kategorija kupaca. Ta su pitanja djelomično regulirana Općim uslovima za isporuku i snabdijevanje električnom energijom u RS te pravilnicima o licenciranju. Ipak, akcijski planovi entiteta za restrukturiranje sektora utvrđuju obvezu entitetskih vlada da do kraja 2007. godine izraditi plan zaštite socijalno ugroženih kategorija kupaca. Teoretski, postoje dvije mogućnosti rješenja ovog problema:

- definiranje limita cijene električne energije za socijalno ugrožene kupce ili
- formiranje fondova za socijalno ugrožene kupce na način da se osnuju posebni fondovi iz kojih bi se namirivale obveze socijalno ugroženih kategorija kupaca.

Autori predlažu da se socijalna politika ne vodi preko cijene električne energije, već da se socijalno ugroženi kupci najprije individualno definiraju, a zatim zbrinu državnim/entitetskim/lokalnim subvencijama, dok ostali kupci plaćaju realnu tržišnu cijenu električne energije.

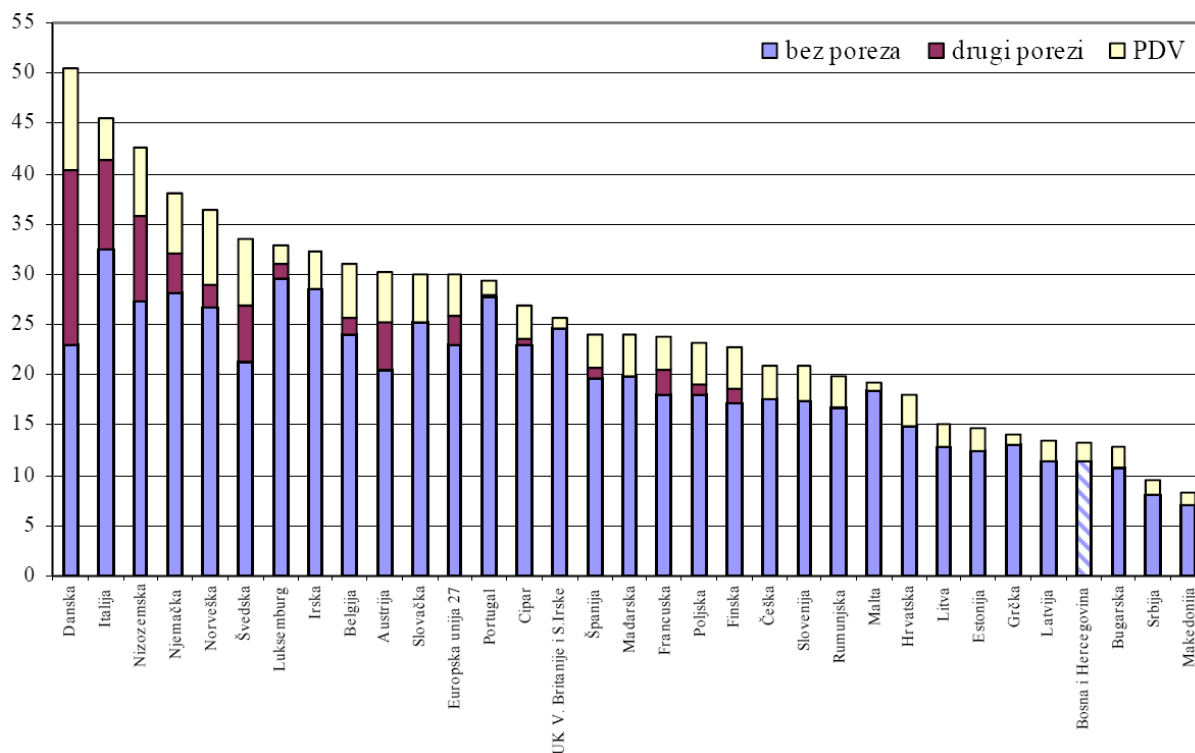
2004. godine za potrebe triju elektroprivreda i nadležnih ministarstava FBiH i RS u Ekonomskom institutu Banja Luka izrađena je studija „Socijalna procjena potrošača električne energije i vrednovanje programa socijalne zaštite“ u kojoj se detaljno analizira stanje i predlažu rješenja u području zaštite socijalno najugroženijih potrošača električne energije. Krajem 2007. godine Vlada RS donijela je program mjera zaštite socijalno ugroženih kategorija kupaca električne energije koji se primjenjuje od 1. siječnja 2008. Ovaj program obuhvatit će oko 70 000 kupaca i nije povezan s tarifnim sustavom, već će se financirati iz budžeta RS s oko 4 mil.KM.

6.7. Problem tržišnog formiranja cijena i tarifa za regulirane djelatnosti

Jasno je da nije moguće formirati tržište bilo koje robe ili usluge ukoliko je kretanje cijena unaprijed potpuno ograničeno. BiH je jedna od rijetkih država u okruženju s pozitivnom elektroenergetskom bilancom, dakle većom proizvodnjom od potrošnje električne energije. Dvije od tri elektroprivrede (ERS i EP BiH) redovito bilježe značajne viškove proizvodnje u odnosu na potrošnju. Unatoč tome sve tri elektroprivrede često bilježe negativne rezultate poslovanja, što se detaljnije elaborira u Modulu 14.

Stoga je važno naglasiti da je za uspješnu reformu elektroenergetskog sektora nužno cijenu električne energije temeljiti na stvarnim troškovima. Posebno se to odnosi na procijenjenu vrijednost imovine, udio kapitalnih troškova u cijeni proizvodnje, cijenu ugljena, potreban broj zaposlenih itd. Kao što je prikazano na slijedećoj slici, činjenica je da je cijena električne energije u BiH danas među najnižima u Europi (u kategoriji domaćinstva s potrošnjom 3500 kWh/god cijena električne energije u BiH je oko 65 €/MWh (130 KM/MWh), a u Europi je nešto niža jedino u Bugarskoj, Srbiji i Makedoniji²⁶). Sličan odnos vrijedi i za kategoriju industrije.

²⁶ Eurostat – Electricity Price for Households and Industrial Customers on 1 January 2007, Izveštaj o radu Državne regulatorne komisije za električnu energiju za 2007. godinu

Slika 6.1 Cijena električne energije za kućanstvo godišnjom potrošnjom 3500 kWh na dan 1. siječnja 2007. (pf/kWh)

Izvor: DERK

Također, tržišta drugih primarnih energenata važnih za proizvodnju električne energije bilježe znatne skokove cijena (nafta, prirodni plin, ugljen). Premda je zbog siromaštva i niskog životnog standarda reakcija javnosti na povećanje cijene električne energije uvijek burna, očito je da se socijalna politika neke države ne može voditi preko jeftine električne energije, pogotovo ako se želi uvesti tržište.

Stoga je nužno od strane nadležnih institucija što prije:

1. definirati i provesti program zaštite socijalno ugroženih kategorija kupaca (obrađuje se u modulu 7) i razdvojiti taj problem od formiranja realne cijene električne energije,
2. tarifni sustav temeljiti na realnim troškovima temeljenim ne samo na troškovima pogona i održavanja, nego i troškovima razvoja elektroenergetskog sustava,
3. kvalificiranim kupcima omogućiti da kupuju električnu energiju na otvorenom tržištu po tržišnim cijenama, odnosno jasno definirati prava pojedinih kategorija kvalificiranih kupaca da zadrže status tarifnih kupaca.

Jedino tako moguće je ostvariti održivost elektroenergetskog sustava i gospodarski razvoj na zdravim temeljima kao ključnih ciljeva uvođenja tržišta električne energije. U suprotnom uvođenje tržišta električne energije postaje samo sebi svrha, a elektroenergetski sektor nepovratno propada.

6.7.1. Prava kvalificiranih kupaca da zadrže status tarifnih kupaca

Jedan od značajnijih problema koji se pojavio neposredno po otvaranju tržišta električne energije u BiH je konzumiranje prava kvalificiranih kupaca. Obzirom na nisku razinu

reguliranih cijena električne energije gotovo svi kvalificirani kupci žele zadržati status tarifnog kupca. Primjerice, veliki industrijski potrošač u BiH koji je stekao status kvalificiranog kupca odlučio se, sukladno odredbama Pravilnika o stjecanju statusa kvalificiranog kupca u FBiH, nakon privremenog konzumiranja prava slobodnog odabira opskrbljivača vratiti na status tarifnog kupca. Prema navedenom pravilniku kvalificirani kupac do 1. siječnja 2012. može se u cijelosti ili djelomično (samo dio svoje potrošnje) vratiti na status tarifnog kupca.

Generalno, ovaj problem nije specifičnost BiH, nego je izražen u cijeloj jugoistočnoj Europi zbog cijena električne energije za tarifne kupce koje su značajno niže od tržišnih cijena. Također, ni u EU ovaj problem nije u potpunosti riješen. Europsko udruženje regulatora (ERGEG)²⁷ objavilo je da unatoč otvaranju tržišta u 17 država EU-27 kvalificiranim kupcima i dalje ostaje mogućnost izbora opskrbe s reguliranim cijenama električne energije. U EU-27 više od 80% kvalificiranih kupaca ostalo je nakon otvaranja tržišta u reguliranom režimu cijena, što predstavlja značajan izostanak tržišnog natjecanja. Npr. u Španjolskoj gdje kvalificirani kupci mogu ostati u režimu reguliranih cijena 54% malih poduzetnika je ostalo u sustavu reguliranih cijena kod dosadašnjeg lokalnog opskrbljivača, a u Francuskoj čak 89%. ERGEG smatra da ovakav pristup nije održiv i poziva zemlje članice da ga ukinu.

Sukladno intenciji Direktive²⁸ autori predlažu rješenje za BiH po kojem srednji i veliki kvalificirani kupci ne mogu zadržati status tarifnih kupaca, odnosno da samo kućanstva i malo poduzetništvo imaju pravo na opskrbu po reguliranim cijenama. Potpuno je neodrživo da na temelju niske, socijalno definirane cijene električne energije industrijski potrošači ostvaruju dobit, uz istodobne gubitke elektroprivrednih kompanija, kao što je sada slučaj u BiH. Štoviše, elektroprivredne kompanije ne smiju sklapati ugovore na vlastitu štetu. Apsurdno je i suprotno osnovnim postavkama liberalizacije tržišta energije da privilegirani status nema kvalificirani, nego tarifni kupac koji nije dužan pronalaziti opskrbljivača, ni dogovarati uvjete, već ima zagarantiranu cijenu električne energije nižu od tržišne. Takva anomalija predstavlja bitnu zapreku u daljnjem otvaranju tržišta.

Svoj prijedlog autori temelje na slijedećem:

- tarifni (regulirani) sustav nije namijenjen kvalificiranim kupcima,
- definicija kvalificiranog kupca podrazumijeva pravo na odabir opskrbljivača, odnosno sklapanje komercijalnog ugovora o opskrbi kojim će se urediti, između ostalog, i cijena isporučene električne energije.
- intencija Direktive 2003/54/EZ nije da nositelj obveze javne usluge u konačnici opskrbljuje kvalificirane kupce, nego eventualno kućanstva i malo poduzetništvo,
- odredbe entitetskih pravilnika o stjecanju statusa kvalificiranog kupca²⁹ kojim se uređuju odnosi u prijelaznom periodu do 2012. nisu sukladne Direktivi 2003/54/EZ budući dozvoljavaju ostanak svih kupaca u statusu tarifnih kupaca do 2012., a što će za posljedicu imati praktično otvaranje tržišta 2012. umjesto 2007.,
- postupni pristup otvaranja tržišta predviđen Direktivom 2003/54/EZ kojim se industriji omogućuje period prilagodbe, kao i donošenje odgovarajućih mjera i sustava zaštite potrošača, podrazumijeva propisanu stupnjevanu dinamiku otvaranja tržišta, a ne neko dodatno prijelazno razdoblje.

²⁷ ERGEG Status Review on End-user Price Regulation, 14 June 2007

²⁸ U Direktivi 2003/54/EZ navodi se da jedino domaćinstva i malo poduzetništvo (u EU to su društva s do 50 zaposlenih i 10 mil.€ godišnjeg prihoda, a u BiH to su fizičke i pravne osobe s prosječno godišnje manje od 50 zaposlenih i 4 mil. KM godišnjeg prihoda, dakle ne i veliki industrijski potrošači) mogu uživati jamstvo javnih usluga posebice u pogledu sigurnosti opskrbe i razumnih tarifa.

²⁹ Pravilnik o sticanju statusa kvalifikovanog kupca („Službeni glasnik“ RS 88/06); Pravilnik o stjecanju statusa kvalificiranog kupca („Službene novine“ FBiH 53/06)

Ukoliko ipak država ocijeni da postoje posebne kategorije kupaca od posebnog državnog interesa, potrebno je takav status regulirati na nedvosmislen i transparentan način te osigurati sredstva kojima će se omogućiti financiranje, odnosno subvencioniranje takvih kupaca, vodeći pri tom računa da preuzeta pravna stečevina EU ne dopušta bilo kakvu javnu pomoć koja narušava ili prijeti da će narušiti tržišno natjecanje davanjem prednosti određenim poduzećima.

U tom kontekstu napominjemo da dio pravne stečevine EU o zaštiti tržišnog natjecanja koji je preuzet temeljem Ugovora o uspostavi Energetske zajednice obuhvaća četiri članka (81, 82, 86 i 87) Ugovora o osnivanju Europske zajednice prema kojima funkcioniranje zajednice za energiju ne smije obuhvaćati:

- ugovore koji imaju za predmet ili posljedicu sprečavanje, ograničavanje ili narušavanje tržišnog natjecanja,
- zlouporabu od strane jednog ili više poduzeća dominantnog položaja na tržištu između ugovornih stranki u cjelini ili u njegovom značajnom dijelu,
- bilo kakvu javnu pomoć koja narušava ili prijeti da će narušiti tržišno natjecanje davanjem prednosti određenim poduzećima ili određenim energetske resursima.

Svako suprotno postupanje procjenjuje se na temelju kriterija koji proizlaze iz Ugovora o osnivanju Europske zajednice. Osim toga, odredbe zakona³⁰ (premda privremene naravi) kojim se domaćim industrijskim potrošačima omogućuje nabava električne energije od domaćih elektroprivreda po reguliranoj cijeni bez tržišnog natjecanja onemogućavaju funkcioniranje slobodnog tržišta.

Konačno, konkretni prijedlozi autora za rješenje problema prava kvalificiranih kupaca da zadrže status tarifnog kupca su slijedeći:

1. budući da u ovom trenutku nema opskrbe kompanije u okviru elektroprivreda u BiH s kojima bi kvalificirani kupci sklopili komercijalne ugovore potrebno je razdvojiti djelatnosti distribucije i opskrbe. Nakon potpunog otvaranja tržišta (2015.) operator distribucijskog sustava obavljat će isključivo djelatnost distribucije, a djelatnost opskrbe (pa i tarifnih kupaca) obavljat će opskrbe kompanije s kojima će svi kupci morati sklopiti nove ugovore o opskrbi;
2. od strane entitetskih regulatora jasno propisati pravo na uslugu opskrbe električnom energijom po reguliranim cijenama te uvjete pod kojima se takvo pravo može ostvariti, ali samo za kategorije domaćinstava i malih poduzetnika;
3. tarifni (regulirani) sustav temeljiti na realnim, opravdanim troškovima pogona, održavanja i razvoja elektroenergetskog sustava;
4. inzistirati na takvom pristupu, odnosno provedbi obveza iz Ugovora o uspostavi Energetske zajednice od strane svih zemalja potpisnica, kako zbog eventualnog povlaštenog položaja srednjih i velikih potrošača u pojedinim (susjednim) zemljama ne bi došlo do distorzije gospodarskog tržišta.

6.7.2. Tarifni sustav za regulirane djelatnosti

Tarifni sustav za električnu energiju u BiH još nije u potpunosti definiran. Tarifni sustav za usluge prijenosa je usvojen i jednak za sve čvorove prijenosne mreže i vremenske intervale,

³⁰ Zakon o primjeni tarifnog sustava („Službeni glasnik“ BiH 6/04)

a temelji se na principu opravdanog troška i ne uključuje naknadu za pomoćne usluge. Definiran je pravni okvir za uvođenje zasebnih naknada za pomoćne usluge, ali još nije u primjeni (aspekt nabave i naknade za pomoćne usluge obrađen je detaljnije u poglavlju 7.5).

Tarifni sustav za usluge distribucije (koji je u trenutku pisanja ove studije u fazi konačne izrade) definirat će se zasebno za svakog operatora distribucijskog sustava.

Jedan od osnovnih problema u primjeni tarifnih sustava je problem unakrsnog financiranja (*cross-subsidy*) koji podrazumijeva prelijevanje sredstava iz jedne djelatnosti u drugu (posebno iz regulirane u tržišnu djelatnost). Stoga je potpuno računovodstveno razdvajanje djelatnosti i definiranje utemeljenih tarifnih sustava za regulirane djelatnosti nužan korak prema stvaranju osnovnih pretpostavki za samostalno i održivo funkcioniranje reguliranih djelatnosti.

Osim toga, na području cijele BiH nužno je uskladiti mehanizme određivanja cijena (tarifa). Jedan od uočenih problema je činjenica da u FBiH oko dvije trećine proizvodnje električne energije potječe iz termoelektrana na ugljen, pri čemu, kako je ranije rečeno, rudnici ugljena nisu u sastavu elektroprivrede u FBiH (EP BiH), odnosno regulacija cijene ugljena nije u nadležnosti federalnog regulatora FERK-a, već u nadležnosti Vlade FBiH. Na taj način Vlada FBiH definiranjem cijena ugljena praktično utječe na cijenu električne energije. S druge strane, u RS rudnici su u sastavu elektroprivrede i time u nadležnosti entitetskog regulatora. Ovaj nesklad može uzrokovati razlike u određivanju cijena za krajnje kupce u dva entiteta, odnosno nepovoljno utjecati na jedinstvenost tržišta električne energije u BiH, pa je što prije potrebno riješiti problem integracije rudnika u EP BiH te uskladiti mehanizme određivanja cijena ugljena.

6.8. Preporuke za realizaciju strukturalne i regulatorne reforme

Budući da Bosna i Hercegovina teži pridruživanju EU kroz Proces stabilizacije i pridruživanja (SAP³¹), jasno je da će usklađivanje regulatornog okvira s pripadnim okvirom i praksom EU zasigurno biti provedeno. Ovisno o dinamici provedbe, elektroenergetski subjekti iz BiH moći će se bolje ili lošije pozicionirati na budućem zajedničkom tržištu, pa je očit interes svih sudionika da se reforma provede što brže i efikasnije. Stoga osnovna preporuka za realizaciju strukturalne i regulatorne reforme podrazumijeva usklađivanje sa zahtjevima i praksom EU. Ta pitanja se detaljno obrađuju kroz institucije Energetske zajednice koje aktivno surađuju s nadležnim tijelima u BiH i prate tijek reforme energetskog sektora. Vrlo je važno na temelju iznesenih osnovnih zapreka trgovanja električnom energijom u regiji iznesenim u petom poglavlju i uočenih barijera za otvaranje tržišta u BiH iz ovog poglavlja intenzivirati navedene potrebne aktivnosti i bez obzira na, za razvoj tržišta, nepovoljnom, složenom zakonodavnom i regulatornom okviru inzistirati na slijedećim osnovnim načelima:

- jedinstvene funkcije transporta energije umreženim sustavima (po uzoru na električnu energiju predlaže se uspostava jedinstvene funkcije transporta prirodnog plina na teritoriju BiH),
- jedinstvenog vođenja energetskih transportnih sustava,
- jedinstvene regulacije transporta energije umreženim sustavima,
- pravnog i funkcionalnog razdvajanja djelatnosti transporta energije od ostalih energetskih djelatnosti,

³¹ Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju između EU i BiH parafiran je 4. prosinca 2007. godine

- jedinstvene metodologije tarifiranja za regulirane djelatnosti na cijelom teritoriju BiH,
- jedinstvenog sustava licenciranja energetske djelatnosti te punopravnog važenja licenci na u cijelom području BiH neovisno o mjestu izdavanja,
- jedinstvene dinamike otvaranja tržišta energije (može se smatrati da će od 1.1.2008. godine dinamika otvaranja tržišta biti jedinstvena) i jedinstvene procedure promjene opskrbljivača.

Predložena načela ne zadiru u postojeće vlasničke odnose nad energetske sektorom te njihova provedba ne prejudicira eventualne promjene vlasničke strukture u budućem razdoblju.

Autori smatraju da je potrebna transformacija postojećeg sustava regulacije na način da se nadležnosti postojećih regulatornih komisija s elektroprivrednih prošire i na sve regulirane djelatnosti odnosno one djelatnosti kojima se utvrđuje gornja razina cijene ili usluge.

Sadašnju strukturu regulacije koju čine državna, odnosno entitetske regulatorne komisije treba unaprijediti stvaranjem formalnih pretpostavki za održavanje plenarnih zasjedanja regulatornih komisija na kojima bi se raspravljalo i odlučivalo o pitanjima jedinstvenih metodologija tarifiranja, licenciranja reguliranih energetske djelatnosti, priključka na mrežu i drugih pitanja jedinstvenog tržišta. Tako usvojene odluke implementirali bi entitetski regulatori u okviru svojih nadležnosti.

Predloženi način transformacije sustava regulacije omogućio bi provedbu utvrđenih načela jedinstvenog tržišta energije Bosne i Hercegovine i ubrzao proces otvaranja tržišta, bez zadiranja u postojeća ustavna i organizacijska rješenja elektroenergetskog sektora u BiH.

7. PREPORUKE ZA NADOPUNU PROPISA I OSNOVNI ELEMENTI NEDOSTAJUĆIH PROPISA

U prethodnom poglavlju navedene su potrebne aktivnosti za potpuno definiranje pravnog okvira, dok se u ovom poglavlju donose preporuke za nadopunu i osnovni elementi nedostajućih propisa.

7.1. Uvod

Za cjelovito definiranje pravnog i regulatornog okvira u BiH utemeljenog na slobodnom i reguliranom pristupu mreži i slobodnom tržištu u skladu s direktivama EU nužno je, pored ranije spomenute energetske strategije i energetskog zakona izraditi, usvojiti, odnosno provesti slijedeće podzakonske akte:

- Opće uvjete za isporuku električne energije u Federaciji BiH,
- usklađena pravila, procedure i troškove priključka na prijenosnu i distribucijsku mrežu,
- usklađena Mrežna pravila za distribucijsku mrežu (uz napomenu da su Mrežna pravila RS stupila na snagu u prosincu 2007., a Mrežna pravila FBiH u postupku usvajanja),
- Mjerna pravila elektroenergetskog sustava na području FBiH (usklađena s mjernim pravilima u RS i na razini prijenosne mreže. Ovdje je potrebno napomenuti da u Mrežnom kodeksu za prijenosni sustav postoji poglavlje s mjernim pravilima, a postoje i odgovarajuće odredbe uključene u dokumente koje izdaju entitetski regulatori, tako da navedene dokumente treba poboljšati i uskladiti, a ne izrađivati nove.),
- Pravila o uravnoteženju sustava i pravila o nabavi i naknadi za pomoćne usluge (koje su dio Tržišnih pravila, ali nisu u primjeni, tj. nema potrebe za novim dokumentom, već za dopunom i primjenom donešenih pravila),
- unaprijeđena Pravila o dodjeli prekograničnih prijenosnih kapaciteta,
- propise o poticanju obnovljivih izvora energije i energetske efikasne kogeneracije,
- koordiniran, transparentan i nepristran postupak autorizacije novih proizvodnih projekata koji treba biti usuglašen u oba entiteta i usklađen s direktivama EU.

Budući da su neki od navedenih akata u izradi i pred usvajanjem, ovdje će se detaljnije navesti osnovni elementi nedostajućih propisa koji se ocjenjuju najvažnijim u narednim koracima otvaranja tržišta i reforme elektroenergetskog sektora. To su:

- pravila, procedure i troškovi priključka na mrežu,
- mjerna pravila elektroenergetskog sustava,
- propisi o poticanju obnovljivih izvora energije i energetske efikasne kogeneracije,
- pravilnik o nabavi i naknadi za obavljanje pomoćnih usluga.

7.2. Osnovni elementi pravila, procedura i troškova priključka na elektroenergetsku mrežu

Sukladno organizaciji elektroenergetskog sektora i nadležnostima regulatora priključak korisnika (proizvođača i kupaca) na elektroenergetsku mrežu regulira se zasebno za prijenosnu, a zasebno za distribucijsku mrežu.

Nacrt pravilnika o priključku na prijenosnu mrežu DERK je priredio u ožujku 2007. godine. Postupak usvajanja podrazumijevao je obavještanje javnosti, javnu raspravu, zaprimanje

pismenih primjedbi te njihovu obradu. Predviđeni rok za provođenje ove procedure podrazumijevao je usvajanje ovog akta još u travnju 2007. godine. Međutim, prema informacijama dostupnim na službenim Internet stranicama DERK-a postupak je još u tijeku.

Prema izdanim licencama za obavljanje djelatnosti distribucije električne energije svaki licencirani subjekt morao je u roku od 6 mjeseci od ishođenja dozvole predložiti pravila priključka na distribucijsku mrežu na svom području. Početna licenca za obavljanje djelatnosti distribucije električne energije EP HZHB i EP BIH izdana je 1.12.2005. godine (i vrijedi do 30.11.2007. godine) sa 6-mjesečnim rokom za donošenje:

1. Pravilnika o priključcima, u kojem će se razraditi načini priključenja novih kupaca na distributivnu mrežu, sa specifikacijama potrebnog materijala i sagledavanjem potrebnog rada za izradu priključka,
2. Troškovnika priključenja novih kupaca na distributivnu mrežu, kao i specifikaciju radova i potrebnog materijala u slučaju izmjene načina napajanja postojećih kupaca,
3. Procedure za odobrenje/odbijanje pristupa mreži treće strane (kvalificiranog kupca ili proizvođača električne energije),
4. Procedure za rješavanje prigovora kupaca.

Međutim, ni EP HZHB ni EP BIH nisu proveli preuzete obveze, pa je FERK u nacrtu nove dozvole za razdoblje 1. prosinca 2007.- 31. prosinca 2012. uveo novi 4-mjesečni rok za ispunjenje navedenih obveza.

U Republici Srpskoj pravila, procedure i troškovi priključka na distribucijsku mrežu definirani su Opštim uslovima za isporuku i snabdijevanje električnom energijom (RERS, lipanj 2006. godine) i obuhvaćaju aspekte:

- postupka priključenja,
- rokova i uvjeta priključenja,
- troškova priključenja,
- sadržaja ugovora o priključenju,
- odgovornosti za projektiranje, provjeru priključka i priključenje,
- vlasništva nad priključkom.

Navedeni aspekti pokrivaju osnovne elemente pravila, procedura i troškova priključka na mrežu. Međutim, očito je da će u konačnici postojati tri dokumenta koji reguliraju postupak i troškove priključka na elektroenergetsku mrežu u BiH (prijenosnu mrežu u BiH, distribucijsku mrežu u Federaciji BiH i distribucijsku mrežu u Republici Srpskoj). U cilju formiranja jedinstvenog tržišta električne energije u BiH nužan je usklađeni postupak i troškovnik priključka na elektroenergetsku mrežu u BiH, bez obzira na područje priključka. Stoga se predlaže potpuno harmoniziranje pripadnih dokumenata.

7.3. Osnovni elementi mjernih pravila

Na nivou prijenosne mreže, mjerna pravila propisana su u okviru Mrežnog kodeksa (NOS BiH, lipanj 2006. godine). Na nivou distribucijske mreže, mjerna pravila na području Republike Srpske propisana su u okviru Opštih uslova za isporuku i snabdijevanje električnom energijom ("Službeni glasnik" RS broj 66/06, RERS, lipanj 2006. godine; glava VI – mjerenje). Međutim, mjerna pravila na području Federacije BiH još nisu definirana.

Mjernim pravilima potrebno je odrediti minimalne zahtjeve za mjerenje, prikupljanje i razmjenu izmjerenih parametara električne energije na obračunskim mjernim mjestima u

prijenosnoj i distribucijskoj mreži radi omogućavanja transparentnih i nepristranih odnosa između sudionika na tržištu električne energije. Općenito, mjerna pravila odnose se na obračunska mjerna mjesta:

- proizvođača,
- (kvalificiranih) kupaca,
- na granicu prijenosne i distribucijske mreže,
- interkonektivne vodove.

Mjernim pravilima trebaju se odrediti:

- definicije mjernih usluga i odgovarajuće nadležnosti energetske subjekata,
- zahtijevane tehničke i pogonske karakteristike mjerne opreme (nadležnost, kontrola, postupak plombiranja, način očitavanja, direktno ili daljinsko i sl.),
- karakteristike mjernih uređaja (osnovne karakteristike, zahtijevana točnost, vrste mjernih uređaja, način upravljanja tarifama, sinkroniziranje, postupak nabave, ugradnje, zamjene, održavanja i ispitivanja mjernih uređaja),
- vlasništvo, postupak, pristup i pohranjivanje mjernih podataka.

Na temelju navedenog jasno je da i u ovom području postoje tri razine donošenja mjernih pravila na tržištu električne energije u BiH koje je nužno harmonizirati.

7.4. Osnovni elementi propisa o poticanju obnovljivih izvora energije i energetske efikasne kogeneracije

Aspekti korištenja obnovljivih izvora energije detaljno su obrađeni u zasebnom, 12. modulu ove studije. Stoga će se ovdje navesti samo prepreke razvoju projekata obnovljivih izvora energije i potrebni osnovni elementi nedostajućih propisa, a ne ulazeći dublje u obradu potencijala i ciljeva BiH na području korištenja obnovljivih izvora energije i energetske efikasne kogeneracije.

Prepreke razvoju projekata obnovljivih izvora energije u BiH su političke, regulatorne i administrativne naravi. Prepreke političke naravi proizlaze iz činjenice da još nije usvojena energetska strategija kojom bi se usmjerio razvoj područja korištenja obnovljivih izvora energije, niti su određeni indikativni ciljevi. Iako entitetski zakoni o električnoj energiji načelno potiču korištenje obnovljivih izvora za proizvodnju električne energije, još uvijek nedostaju provedbeni propisi kojima bi se reguliralo preuzimanje udjela električne energije iz obnovljivih izvora energije i stjecanje statusa povlaštenog proizvođača električne energije. Složena administrativna procedura uključuje ishodbene odgovarajuće koncesije te licence za izgradnju objekata za proizvodnju električne energije, osim kod izgradnje za vlastite potrebe. Ipak, upravo nedostatak strateških ciljeva korištenja obnovljivih izvora te nerazvijenost i nedostatnost relevantnog pravnog okvira predstavlja najveću prepreku u realizaciji projekata obnovljivih izvora energije i odvraća potencijalne ulagače.

Obzirom da je sustav poticanja obnovljivih izvora energije i energetske efikasne kogeneracije vrlo složen, iskustva drugih zemalja pokazuju da se predmetna problematika regulira donošenjem posebnog zakona ili niza podzakonskih akata. Neovisno o formi regulacije u BiH je nužno:

- propisati i razraditi ciljani udio električne energije proizvedene iz postrojenja koja koriste obnovljive izvore energije i kogeneracijskih postrojenja u ukupnoj potrošnji električne energije u BiH,

- propisati vrste proizvodnih objekata na koje se odnosi sustav poticanja,
- propisati uvjete za stjecanje statusa povlaštenog proizvođača električne energije (Zakoni o električnoj energiji u FBiH i RS predviđaju mogućnost stjecanja statusa kvalificiranog proizvođača, ali nadležne regulatorne komisije još nisu propisale uvjete za stjecanje tog statusa),
- propisati način praćenja realizacije postavljenih ciljeva sustava poticaja obnovljivih izvora energije i kogeneracije,
- propisati proceduru stjecanja prava povlaštenog proizvođača električne energije na poticajnu cijenu proizvedene električne energije,
- propisati visine tarifnih stavki za pojedine povlaštene proizvođače i način isplate.

Imajući u vidu intermitentnost proizvodnje vjetroelektrana, procijenjeni vjetropotencijal i iskazani interes investitora, autori predlažu definiranje dodatnih tehničkih uvjeta za priključak i pogon vjetroelektrana na elektroenergetski sustav koji trebaju obuhvatiti:

- područje primjene dodatnih tehničkih uvjeta,
- regulaciju frekvencije i upravljanje djelatnom snagom,
- regulaciju napona i kompenzacija jalove snage,
- sposobnost prolaska kroz stanje kvara,
- zahtjeve za podacima o vjetroelektrani tijekom njenog pogona.

Navedeni uvjeti mogu biti ugrađeni u postojeća mrežna pravila ili usvojeni kao zasebni akt.

7.5. Pravilnik o nabavi pomoćnih usluga i naknadi za pružanje pomoćnih usluga

Nabava i naknada za obavljanje pomoćnih usluga već su definirani Tržišnim pravilima (NOS lipanj 2006. godine), pa je stoga potrebno obratiti pozornost na njihovu primjenu. U navedenom aktu kao pomoćne usluge definirane su:

- reguliranje frekvencije i djelatne snage – primarna, sekundarna i tercijarna rezerva,
- reguliranje napona i jalove snage,
- „crni start“ (pokretanje elektrane bez vanjskog napajanja),
- prekomjerno preuzimanje jalove energije;
- balansiranje nenamjernih odstupanja,
- pokrivanje tehničkih gubitaka električne energije u prijenosnoj mreži.

U Tržišnim pravilima definiraju se pomoćne usluge, način njihovog angažmana, način odabira pružatelja pomoćne usluge, način određivanja naknada za pomoćne usluge i učešće subjekata u pokrivanju troškova,

U Mrežnim pravilima utvrđuje se obveza elektroprivreda u BiH (u toku faze I) da u godišnjoj bilanci električne energije naznače tehničke mogućnosti svojih agregata za pružanje pomoćnih usluga po mjesecima. U nadležnosti DERK-a je tarifna metodologija za pomoćne usluge, a FERK i RERS definiraju regulirane cijene za proizvodne jedinice (cijenu kapaciteta i cijenu energije).

U godišnjoj bilanci električne energije NOS BiH će procijeniti potrebne količine svih pomoćnih usluga za narednu godinu i potreban pripadni financijski iznos.

NOS BiH je dužan godišnje, na osnovi informacija prikupljenih od elektroprivreda te na osnovi reguliranih cijena izraditi listu proizvodnih jedinica za pružanje pomoćnih usluga koju će odobravati DERK. Ukoliko elektroprivrede ne dostave potrebne podatke za pružanje pomoćnih usluga, NOS BiH je dužan elaborirati trenutno stanje i predložiti DERK-u način osiguranja pomoćnih usluga. Upravo to je trenutno stanje pomoćnih usluga u BiH. Elektroprivredne kompanije nisu pokazale interes za pružanje pomoćnih usluga (prvenstveno zato što im je isplativije tu proizvodnju plasirati na regionalnom tržištu), a NOS BiH nema alternativnog rješenja. Na taj način već godinu i pol postoji zakonski okvir za reguliranje pomoćnih usluga, ali je problem u njegovoj provedbi. Naime, prema postojećem zakonskom okviru nije moguće elektroprivrednim kompanijama pridijeliti obvezu pružanja pomoćnih usluga, a ne postoji regionalno tržište pomoćnih usluga gdje bi se one mogle alternativno nabaviti. Stoga postoje dva rješenja: prvo, nametanje obveze pružanja pomoćnih usluga elektroprivredama ili drugo, održivo rješenje, definirati stimulatívne regulirane cijene koje će motivirati proizvodne kompanije na osiguravanje pomoćnih usluga.

Za ilustraciju se u nastavku daje tablični pregled pomoćnih usluga u određenom broju država EU. Tablice su preuzete iz ankete Eurelectrica³². Prikazane su tablice s odgovorima na tri od ukupno deset pitanja:

- koje usluge se smatraju pomoćnim uslugama?
- koji način nabave/plaćanja za pomoćne usluge se koristi?
- na koji način operator sustava odabire pružatelje pomoćnih usluga?

Značenja kratica za pomoćne usluge u tablicama su:

FC – održavanje frekvencije	VC – održavanje napona	SP – rotirajuća rezerva
ST – hladna rezerva	BS – ponovna uspostava napajanja	RG - daljinska kontrola proizvodnje
GL – gubici u prijenosu	EC - kontrola postupaka u hitnim slučajevima	

Tablica 7.1. Pregled odgovora na pitanje: koje usluge se smatraju pomoćnim uslugama?

Koje usluge se smatraju pomoćnim uslugama?																		
	AT	BE	CZ	DK	FI	FR	DE	HU	IE	IR	NL	NO	PL	PT	ES	SE	SK	UK
FC	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
VC	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
SP	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•			•	•	•	
ST			•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•		•	•	•
BS	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•		•			•	•	•
RG	•	•	•		•	•	•	•	•		•		•	•	•			•
GL	•		•			•	•		•									
EC	•		•			•	•		•		•							•

³² Ancillary Services, Unbundling Electricity Products – an Emerging Market, Thermal Working Group, Eurelectric, February 2004

Tablica 7.2. Pregled odgovora na pitanje: koji način nabave/plaćanja za pomoćne usluge se koristi?

Koji način nabave/plaćanja za pomoćne usluge se koristi?																		
	AT	BE	CZ	DK	FI	FR	DE	HU	IE	IR	NL	NO	PL	PT	ES	SE	SK	UK
FC	OM		M	N	N	NT	N O M	N	○	O	O	N	N	O	O	N	R	N
VC	OM		N	N	N	NT		N	○	R	N	N	N	ON	T	O	R	TN
SP			M	N	N	M		N	○	R	N	N			M	N	R	
ST			M	N	N	M		N	○	R	M	M	N	ON		N	R	M
BS	N		N	N				N	○	R	N		N			O	R	
RG	N		M		N			N	○					ON	M		R	
GL	N		M		N	M		N	○			M					N	
EC	N					O			○			N						

N – ugovaranje; O – obveza, nema plaćanja; M – tržište; T – tarifa; R – regulirana cijena.

Tablica 7.3. Pregled odgovora na pitanje: Koji je način odabira pružatelja pomoćnih usluga?

Na koji način operator sustava odabire pružatelje pomoćnih usluga?																		
	AT	BE	CZ	DK	FI	FR	DE	HU	IE	IR	NL	NO	PL	PT	ES	SE	SK	UK
FC	1	D	T	D	N	D		N		A		A	N			D		DT
VC	T	T	T	D	T N	D		N		D	DT		N	T	T			DT
SP	1		P	D	N	P		N		D	DT	A			P	D		
ST			P	D	T N	P		N		D	DT	P	N	T		D		DT
BS	T	T	T	D		T		P		T	T		N					DT
RG	1	D	P		T N			N						T	P			
GL	1		P		P	D				A	D					D		
EC	T									A	T							

D – najniži trošak dispečiranja; P – najniža cijena; T – tehničke odluke; N – ugovorena cijena; A – svi proizvođači sudjeluju; 1 – jedan ugovorni partner.

8. ZAKLJUČAK

U ovom izvještaju daje se pregled dokumenata Europske unije relevantnih za elektroenergetsku politiku BiH, uključujući i prijedlog trećeg liberalizacijskog paketa te se analiziraju obveze BiH preuzete međunarodnim ugovorima. U izvještaju se prezentiraju strateško-planski dokumenti reforme elektroenergetskog sektora, prikazuju ustavne odredbe relevantne za nadležnost za područje energetike, odredbe zakona i provedbenih propisa mjerodavnih za elektroenergetski sektor BiH, odnosno njegovu reformu, identificiraju značajke i odgovornosti institucija mjerodavnih za elektroenergetski sektor BiH te iznose osnovne značajke postojećeg i perspektive budućeg regionalnog tržišta električne energije.

Također, iznose se osnovni problemi u provedbi reforme elektroenergetskog sektora u EU-27, u zemljama regije i u BiH te iznose prijedlozi tridesetak normativnih i organizacijskih aktivnosti za otklanjanje uočenih barijera u provođenju reforme u BiH, od kojih se neke značajnije aktivnosti elaboriraju u nastavku.

Nakon završetka ratnog razdoblja u BiH usvojena su pravna i organizacijska rješenja kojima se nastojalo uravnotežiti interese sva tri konstitutivna naroda, što je rezultiralo poteškoćama u provođenju reforme elektroenergetskog sektora u skladu s direktivama EU. Proces reforme elektroenergetskog sektora u BiH iniciran je 2000. godine potpisivanjem izjava entitetskih vlada o elektroenergetskoj politici, a u razdoblju od 2002. do danas usvaja se relevantan pravni okvir te se osnivaju nadležne institucije. Dakle, nakon gotovo sedmogodišnjeg razdoblja reforme, više od šezdeset usvojenih akata, pet osnovanih novih institucija/subjekata te preko pedeset izdanih licenci, može se reći da je planirani učinak izostao jer:

- tržište električne energije u BiH praktično nije započelo s radom,
- praktično nema novih komercijalnih elektroenergetskih kompanija (tek se odnedavno formalno pojavljuju u BiH),
- nema tržišnog formiranja cijena,
- nema promjene opskrbljivača,
- sve tri elektroprivrede u BiH i dalje imaju tržišnu moć na svom području i nema međusobnog preuzimanja tržišta, odnosno ulaska na druga tržišta,
- nije došlo do razdvajanja djelatnosti proizvodnje i distribucije elektroenergetskih kompanija u FBiH, kao ni razdvajanja djelatnosti distribucije i opskrbe u BiH,
- nije došlo do restrukturiranja sektora ugljena u FBiH u cilju smanjenja troškova proizvodnje ugljena potrebnog za proizvodnju električne energije,
- nisu usuglašene i provedene efikasne i transparentne procedure za izbor novih proizvodnih objekata,
- nije uspostavljen zadovoljavajući sustav zaštite socijalno ugroženih kategorija kupaca, itd.

Kao prepreke razvoju tržišta električne energije u BiH uočeni su:

- nedovršenost pravnog okvira elektroenergetskog sektora,
- nepotpuno definiranje modela tržišta,
- poteškoće u funkcioniranju tržišta,
- problem održavanja sigurnosti opskrbe,
- problem regulacije javne usluge i zaštite socijalno ugroženih kategorija kupaca te
- niska cijena električne energije i tarifa za regulirane djelatnosti.

Jedan od osnovnih prijedloga za uklanjanje barijera u reformi sektora je prijedlog za usporednom izradu strategija razvoja energetskog sektora BiH i entiteta. Pri tom autori

smatraju da, s jedne strane, strategija BiH ne bi trebala predstavljati sumu strategija entiteta, niti je, s druge strane, u ovom trenutku moguće izraditi strategiju BiH bez uvažavanja ustavnih nadležnosti entiteta za energetiku. Istodoban rad na strategijama harmonizirao bi aktivnosti u cilju formiranja jedinstvenog tržišta BiH te ispunjenja preuzetih međunarodnih obveza.

Uz izradu strategije predlaže se i izrada energetskeg zakona na državnoj razini. Njime bi se, kao temeljnim aktom za područje energetike BiH, definirala odnosno detaljnije razradila sljedeća pitanja važna za uspostavu jedinstvenog tržišta BiH:

- planiranje energetskeg razvoja BiH (izrada i provedba strategije i drugih razvojnih dokumenata utvrđenih strategijom),
- donošenje dugoročnih i godišnjih energetskeg bilanci za BiH,
- sigurnost opskrbe energijom u BiH (pogonska sigurnost mreže, predviđanje bilance proizvodnje i potrošnje za buduće razdoblje, investicijske namjere u prijenosni sustav, načela upravljanja zagušenjima i dr.)
- uspostava modela poticanja proizvodnje električne energije iz postrojenja koja koriste obnovljive izvore energije i kogeneracijskih postrojenja te provedba mjera učinkovitog korištenja energije,
- transport energije umreženim sustavima (jedinostveni kriteriji za transport energije i pristup sustavima, jedinstveno vođenje, pravno i funkcionalno razdvajanje djelatnosti transporta energije od ostalih energetskeg djelatnosti),
- cjelovito definiranje obaveze javne usluge,
- licenciranje energetskeg djelatnosti (jedinostveni kriteriji, uvjeti i rokovi licenciranja, važenje na cijelom teritoriju BiH),
- jedinstvena metodologija tarifiranja reguliranih djelatnosti u BiH,
- jedinstvena dinamika i uvjeti otvaranja tržišta energije u BiH (promjena opskrbljivača),
- pravni status operatora tržišta energije,
- odgovornost za koordinaciju procesa reforme sektora na teritoriju BiH.

Energetski zakon BiH temeljio bi se na načelu funkcioniranja jedinstvenog energetskeg tržišta BiH odnosno: načelu jedinstvenog funkcioniranja, vođenja i regulacije transporta energije umreženim sustavima u BiH (dakle elektroenergetskeg i plinskog sustava); načelu pravnog i funkcionalnog razdvajanja djelatnosti transporta energije od ostalih energetskeg djelatnosti; načelu jedinstvene metodologije tarifiranja za regulirane djelatnosti na cijelom teritoriju BiH; načelu jedinstvenog sustava licenciranja energetskeg djelatnosti i punopravnog važenja licenci na cijelom području BiH, uključujući i jedinstvo licence za trgovinu električnom energijom na teritoriju BiH i izvan njenih granica te načelu jedinstvene dinamike otvaranja tržišta energije i uvjeta promjene opskrbljivača. Predložena načela ne zadiru u postojeće zakonske i vlasničke odnose nad energetskeg sektorom i njihova provedba ne prejudicira eventualne promjene vlasničke strukture u budućem razdoblju.

Nadalje, autori predlažu usvajanje i provođenje načela jedinstvene regulacije energetskeg sektora u BiH, pri čemu je u ovom trenutku potrebno ustrajati na sadržaju jedinstvene regulacije, a ne na formi (broju regulatornih komisija). Naime, inzistiranje na formiranju jednog regulatornog tijela umjesto postojeća tri unutar važećih ustavnih rješenja i organizacije vlasti u BiH, zasigurno bi skrenulo pozornost s bitnih aspekata jedinstvene regulacije te izazvalo zastoje u cijelom procesu reforme. Predložen pristup u konačnici bi mogao rezultirati i osnivanjem jedne regulatorne komisije na državnoj razini, što u ovom trenutku nije nužno odrediti kao prioritet reforme.

U ovom izvještaju autori su razmotrili i postojeći organizacijski model prijenosne djelatnosti te zaključili da postojeće rješenje s dva razdvojena subjekta (NOS BiH i Elektroprijenos-Elektroprenos) nije u suprotnosti s europskom pravnom stečevinom (niti s najavljenim trećim liberalizacijskim paketom EU), niti je barijera u funkcioniranju elektroenergetskog sustava i razvoju tržišta. Stoga, uvažavajući složenost organizacije elektroenergetskog sektora u BiH autori smatraju da bi otvaranje pitanja integriranja navedenih dvaju subjekata vjerojatno dodatno usporilo reformu sektora, pa predlažu zadržavanje postojećeg modela.

Nadalje, autori su mišljenja da za postojeću razinu razvoja energetskeg tržišta u BiH u ovom trenutku nema potrebe za formiranjem zasebnog subjekta - operatora tržišta, već da se pripadne aktivnosti mogu obavljati u okviru NOS BiH kako je i predviđeno Tržišnim pravilima te da takav pristup ne predstavlja barijeru razvoju tržišta električne energije. Međutim, nakon usvajanja pravnog okvira za plinski sektor i obnovljive izvore i energetske efikasnost može se razmotriti uspostava zasebnog subjekta s funkcijama operatora tržišta energije (ne samo električne energije) koji bi obuhvaćao pripadne tržišne aspekte električne energije, prirodnog plina te sustav poticaja obnovljivih izvora energije i energetske efikasne kogeneracije, slično iskustvima nekih drugih zemalja.

S aspekta razdvajanja elektroenergetskih djelatnosti neophodno je nastaviti aktivnosti na provođenju računovodstvenog, funkcionalnog i pravnog razdvajanja djelatnosti, posebice distribucijske od proizvodne djelatnosti (što je već provedeno u RS, ali ne i u FBiH) te razdvajanje distribucijske djelatnosti na distribucijsku mrežu i opskrbu električnom energijom. Ukoliko se zadrži vertikalna struktura elektroprivrednih tvrtki, važan budući korak je upravljačko razdvajanje koje podrazumijeva da osoba odgovorna za rukovođenje vertikalno integriranog (holding) poduzeća ne smije sudjelovati u rukovođenju ovisnih društava, odnosno da uprava operatora distribucijskog sustava mora djelovati neovisno o djelatnosti proizvodnje i opskrbe električnom energijom. Vladajuće društvo u vertikalno integriranom poduzeću može odobravati godišnje financijske planove ovisnih društava, ali ne i davati upute i naloge ovisnim društvima o svakodnevnom poslovanju.

Značajniju barijeru razvoju tržišta predstavlja i postupak izgradnje novih proizvodnih objekata koji nije dovoljno koordiniran i transparentan u oba entiteta te nije u potpunosti sukladan direktivama EU. Stoga autori predlažu usvajanje jedinstvenog dokumenta kojim bi se definirala politika izgradnje proizvodnih objekata u BiH usklađena s Direktivom 2003/54/EZ, kao i detaljni uvjeti i kriteriji odgovarajućeg natječajnog postupka. Također, autori predlažu uspostavu jedinstvenog servisa na razini BiH u kojem bi potencijalni investitori mogli dobiti informacije o svim radnjama i dokumentima potrebnim za izgradnju proizvodnog objekta (po načelu „one-stop-shop“).

Jedan od značajnijih problema u stvarnom otvaranju tržišta predstavlja niska razina reguliranih cijena električne energije u regiji, pa i u BiH, zbog koje gotovo svi kvalificirani kupci nastoje zadržati status tarifnog kupca, čime tržište praktično gubi smisao. Potpuno je neodrživo da na temelju niske, socijalno definirane cijene električne energije industrijski potrošači ostvaruju dobit, uz istodobne gubitke elektroprivrednih kompanija, kao što je sada slučaj u BiH. Time se direktno ugrožava i sigurnost opskrbe tarifnih kupaca. Apsurdno je i suprotno osnovnim postavkama liberalizacije tržišta energije da privilegirani status nema kvalificirani, nego tarifni kupac koji nije dužan pronalaziti opskrbljivača, niti dogovarati uvjete opskrbe, već ima zagarantiranu cijenu električne energije nižu od tržišne. Takva anomalija predstavlja bitnu zapreku u daljnjem otvaranju tržišta. Stoga, autori predlažu rješenje unutar kojega jedino domaćinstva i malo poduzetništvo mogu uživati jamstvo javnih usluga u pogledu reguliranih cijena, što BiH i prihvaća preuzimanjem pravne stečevine EU. Srednji i veliki kvalificirani kupci trebaju potražiti električnu energiju na otvorenom tržištu. Ukoliko država ocijeni da postoje posebne kategorije kupaca od posebnog državnog interesa, potrebno je takav status regulirati na nedvosmislen i transparentan način te mimo zadiranja u

poslovanje elektroprivrednih kompanija osigurati sredstva kojima će se omogućiti financiranje, odnosno subvencioniranje takvih kupaca, vodeći pri tom računa da preuzeta pravna stečevina EU ne dopušta bilo kakvu javnu pomoć koja može davanjem prednosti određenim poduzećima narušiti tržišno natjecanje.

Poseban problem u reformi predstavlja planirana integracija rudnika ugljena u EP BiH. Autori predlažu da se u elektroprivredu integrira dio koji nije opterećen kadrovskim i financijskim problemima, a da se pripadni socijalni problemi riješe izvan elektroprivrede. Ovakvim pristupom izbjegla bi se moguća destabilizacija EP BiH zbog problema rudnika, odnosno omogućio bi se razvoj rudnika i elektroprivrede. Autori sugeriraju da se realizacija ovog projekta provede na način da EP BiH otkupi imovinu rudnika te preuzme zaposlenike rudnika koji će nastaviti raditi u okviru EP BiH, a da se sredstva od transakcije upotrijebe za socijalno zbrinjavanje preostalih zaposlenika rudnika.

Konačno, u slijedećoj tablici navode se značajnije preporučene normativne aktivnosti.

Tablica 8.1. Značajnije preporučene normativne aktivnosti

Preporuka	Nadležna institucija	Rok provedbe
Energetski zakon na državnoj razini	Parlamentarna skupština BiH	tijekom 2008.
Energetska strategija na državnoj i entitetskim razinama	Savjet ministara BiH, Vlada FBiH, Vlada RS	9-12 mjeseci nakon izrade ove studije
<ul style="list-style-type: none"> Pravilnik o priključcima na distribucijsku mrežu Cjenik troškova priključka na distribucijsku mrežu Procedure za rješavanje prigovora krajnjih kupaca 	<p>JP EP BiH</p> <p>JP EP HZ HB</p>	u roku od 4 mjeseca od dana stupanja na snagu Općih uvjeta za isporuku električne energije
Opći uvjeti za isporuku električne energije FBiH	FERK	prva polovica 2008.
Mjerna pravila elektroenergetskog sustava FBiH	FERK	prva polovica 2008.
Mrežna pravila za distribucijsku mrežu	FERK	prva polovica 2008.
Unaprijeđena Pravila o dodjeli prekograničnih prijenosnih kapaciteta	DERK	prvi kvartal 2008.
Pravila, procedure i troškove priključka na prijenosnu mrežu	DERK	prvi kvartal 2008.
Propisi o poticanju obnovljivih izvora energije i energetske efikasne kogeneracije	Vlada FBiH, Vlada RS, FERK, RERS	do kraja 2008.

9. PRILOG 1

9.1. Interni akti i poslovanje regulatornih komisija

DERK

Statutom DERK-a ("Službeni glasnik" BiH broj 41/03) reguliraju se nadležnosti, organizacija, način, financiranje i transparentnost rada DERK-a, zatim zaštita povjerljivih informacija, procedura za izmjene i dopune Statuta te ostala pitanja vezana za obavljanje poslova iz nadležnosti DERK-a.

Poslovnik o radu DERK-a ("Službeni glasnik" BiH broj 02/05) regulira i uređuje sazivanje sjednica, način rada i donošenje odluka DERK-a te postupak izrade akata DERK-a, sukladno odredbama Zakona o prijenosu, regulatoru i operatoru sustava električne energije u Bosni i Hercegovini i Statuta DERK-a.

Etički kodeks za članove i zaposlenike DERK-a ("Službeni glasnik" BiH broj 45/04) utvrđuje način ponašanja i zauzimanje stavova članova i djelatnika DERK-a pri obavljanju njihovih poslova. Prioritetni cilj članova i zaposlenika je očuvanje integriteta, ugleda i nepristranosti DERK-a. U ostvarenju navedenog cilja veliku važnost ima primjena visokih standarda etike, ljubaznosti i kulture, izravna povezanost marljivosti s izvršavanjem poslova i zadataka te pravilno prosuđivanje po pitanjima odgovornosti.

Pravilnik o radu DERK-a ("Službeni glasnik" BiH 45/04) uređuje način i uvjete zapošljavanja, izbor kandidata, zaključivanje ugovora o radu u DERK-u, materijalna prava zaposlenika te druga pitanja koja su značajna za zaposlenike i rad DERK-a.

Pravilnik o unutarnjoj organizaciji i sistematizaciji poslova i radnih zadataka DERK-a ("Službeni glasnik" BiH 45/04) utvrđuje organizacijsku strukturu DERK-a i djelokrug rada, organizacijske jedinice, vrstu i složenost poslova koji se u njima obavljaju, opise poslova, te broj izvršitelja, stupanj i smjer stručne spreme, radno iskustvo i druge posebne uvjete za obavljanje poslova i radnih zadataka u DERK-u.

FERK

Statut FERK-a ("Službene novine" FBiH, broj 13/04) uređuje status, naziv, sjedište, nadležnost i djelatnost FERK-a, kao i ostala pitanja bitna za njegov rad.

Poslovnik o radu FERK-a ("Službene novine" FBiH broj 59/04) uređuje pitanja sazivanja sjednica, načina rada, donošenja odluka te postupka izrade akata FERK-a. Poslovnik se primjenjuje na osnovne postupke i procedure, koje provodi FERK sukladno svojim nadležnostima i ovlaštenjima utvrđenim zakonom.

Etički kodeks za članove i zaposlenike FERK-a ("Službene novine" FBiH broj 61/04) definira način ponašanja i zauzimanja stavova članova i zaposlenika FERK-a prilikom obavljanja poslova iz nadležnosti FERK-a.

Pravilnik o radu FERK-a regulira način i uvjete zapošljavanja, izbora kandidata, zaključivanje ugovora o radu, organizaciju i sistematizaciju poslova, radno vrijeme i raspored radnog vremena, odmora i odsustva, plaće i naknade plaća, naknade štete, prestanak ugovora o radu te ostvarivanje prava i obveza zaposlenika FERK-a.

RERS

Statut RERS-a ("Službeni glasnik" RS broj 41/04) uređuje status, naziv, sjedište, nadležnost, organizaciju, način rada, financiranje rada, transparentnost rada te zaštitu povjerljivih informacija u radu RERS-a.

Poslovnik o radu ("Službeni glasnik" RS broj 96/04) uređuje sazivanje sjednica, način rada donošenje odluka te postupak izrade akata RERS-a.

Etički kodeks RERS-a ("Službeni glasnik" RS broj 49/04) utvrđuje način ponašanja i zauzimanja stavova članova i zaposlenika RERS-a, prilikom obavljanja poslova iz nadležnosti RERS-a.

Pravilnik o radu RERS-a ("Službeni glasnik" RS broj 49/04) odnosno Pravilnik o dopunama pravilnika o radu, unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta ("Službeni glasnik" RS broj 89/05 i 35/07) regulira materiju vezanu uz radne odnose i materijalna prava zaposlenika RERS-a.

9.2. Opća pravila o postupanju u elektroenergetskom sektoru

DERK

Arbitražnim pravilima ("Službeni glasnik" BiH broj 02/05) uređuje se temeljni okvir arbitražnog postupka, broj arbitara, način imenovanja, izuzeće i zamjena arbitara, nastanak arbitražnog postupka, temeljna procedura vođenja arbitražnog postupka, obustava postupka, oblik i djelovanje odluke arbitra i druga pitanja od značaja u arbitražnom procesu u okviru djelatnosti DERK-a. Pravila se primjenjuju u svim arbitražnim postupcima koji su pokrenuti radi nemogućnosti donošenja jednoglasne odluke DERK-a u pitanjima iz njegova djelokruga rada, a sukladno Zakonu o prijenosu, regulatoru i operatoru sustava električne energije u Bosni i Hercegovini. Pravila arbitražnog postupka primjenjuju se u situacijama kada se članovi DERK-a ne mogu dogovoriti o odlaganju pitanja o kojem se nisu jednoglasno dogovorili u roku od 14 dana ili nisu u mogućnosti postići jednoglasnu odluku u razdoblju od 14 dana odgode. Arbitražna odluka treba biti u pisanom obliku, potpisana od strane arbitra, predstavlja konačnu i obvezujuću odluku za DERK te treba biti objavljena u "Službenom glasniku BiH" i službenim glasilima entiteta.

Pravilnik o javnim raspravama ("Službeni glasnik" BiH broj 38/05) regulira proceduru vođenja javnih rasprava pred DERK-om sukladno Zakonu o prijenosu, regulatoru i operatoru sustava električne energije u Bosni i Hercegovini i Poslovniku o radu DERK-a. DERK može voditi nekoliko različitih vrsta rasprava u tijeku postupaka i to opću, tehničku i formalnu raspravu. Opća rasprava je rasprava organizirana za javnost u cilju pribavljanja komentara zainteresiranih osoba i predstavnika javnosti na pravila i propise ili upute, ili bilo koji drugi dokument predložen od strane DERK-a. Tehnička rasprava može biti održana u cilju rješavanja tehničkih pitanja u okviru postupka po pitanju tarifa ili izdavanja licenci, ili bilo kojeg drugog postupka koji se vodi pred DERK-om i zahtjeva dalje razmatranje uz raspravu s određenim stručnjacima, strankama u postupku, zainteresiranim osobama i/ili predstavnicima javnosti. Tehnička rasprava se organizira i u cilju rješavanja nekog bitnog ili proceduralnog pitanja u postupku. Formalne rasprave DERK koristi u tarifnom postupku, a može ih koristiti i u tijeku postupaka po licencama kako bi se riješilo sporno pitanje. Formalna rasprava je rasprava organizirana u cilju utvrđivanja odlučujućih činjenica na temelju kojih bi DERK mogao riješiti nastali spor i obuhvaća provođenje dokaznog postupka sredstvima potrebnim za utvrđivanje činjenica relevantnih za konkretan slučaj iz nadležnosti DERK-a.

Pravilnik o zaštiti povjerljivih informacija ("Službeni glasnik" BiH broj 13/07) utvrđuje pojam i vrste povjerljivosti, te mjere i postupke za utvrđivanje, korištenje i zaštitu povjerljivih informacija kojima raspolaže DERK. Navedene opće mjere i postupci temelj su zaštite povjerljivih informacija u DERK-u.

FERK

Pravilnik o arbitraži FERK-a ("Službene novine" FBiH broj 71/05) uređuje postupak arbitraže u sporovima između imatelja dozvola ili imatelja dozvole i kupca sukladno članku 31. Zakona o električnoj energiji FBiH. Arbitraža je nadležna za sporove između imatelja dozvole ili imatelja dozvole i kupca u svezi s pravom na opskrbu električnom energijom, obvezom opskrbe električnom energijom, tarifama po kojima se vrši opskrba električnom energijom, kašnjenjima ili odbijanjem opskrbe električnom energijom, kvalitetom opskrbe električnom energijom i pružanjem usluga u svezi s tim.

Pravilnik o javnim raspravama i rješavanju zahtjeva i žalbi FERK-a ("Službene novine" FBiH broj 37/05) uređuje postupak vođenja javnih rasprava kod donošenja pravila i propisa, rješavanja zahtjeva, žalbi i prigovora. Tri su tipa rasprava: opće radi pribavljanja komentara javnosti na dokumente koje priprema FERK, tehničke kod pitanja dozvola ili tarifa te formalne u kojima se utvrđuju činjenice relevantne za rješavanje spora u nadležnosti FERK-a.

Pravilnikom o zaštiti povjerljivih informacija ("Službene novine" FBiH broj 70/06) propisuju se pojam i vrste, te mjere i postupci za utvrđivanje, korištenje i zaštitu povjerljivih informacija kojima raspolaže FERK. Mjere zaštite i postupci za zaštitu povjerljivih informacija, koje su propisane ovim pravilnikom, obvezni su za svaku osobu kojoj je od FERK-a odobreno pravo pristupa povjerljivim informacijama.

RERS

Pravilnik o javnim raspravama i rješavanju sporova i žalbi ("Službeni glasnik" RS broj 71/05) uređuje postupak vođenja javnih rasprava u svim postupcima koje provodi RERS, rješavanje sporova između sudionika na tržištu električne energije te rješavanje žalbi na odluke distributera.

Pravilnik o povjerljivim informacijama ("Službeni glasnik" RS broj 10/07) regulira pojam i vrste povjerljivih informacija, mjere i postupke kojima se povjerljivost utvrđuje, kao i pristup, korištenje i zaštitu povjerljivih informacija RERS-a.

Pravilnik o izvještavanju ("Službeni glasnik" RS broj 61/07) uređuje obveze korisnika dozvola za obavljanje djelatnosti proizvodnje električne energije, distribucije električne energije i opskrbe tarifnih kupaca električnom energijom te trgovine i opskrbe električnom energijom na teritoriju BiH da dostavljaju izvještaje, podatke i informacije te druge dokumente RERS-u, kao i sadržaj, način i rokove za dostavu istih.

9.3. Pristup treće strane

Pravo pristupa treće strane na prienosnu mrežu uz zakone reguliraju i metodologije za izradu tarifa, uvjeti za rad iz licenci Elektroprenosa-Elektroprijenosa BiH i NOS-a BiH, Mrežna pravila, Tržišna pravila te Odluka DERK-a o opsegu, uvjetima i vremenskom rasporedu otvaranja tržišta električne energije u BiH.

Pravo pristupa treće strane na distribucijsku mrežu, uz entitetske zakone o električnoj energiji, reguliran je Opštim uslovima za isporuku i snabdijevanje električnom energijom u RS te uvjetima u dozvolama za distribuciju električne energije.

DERK

DERK je donio poseban akt koji uređuje ovo područje - Pravila o pristupu treće strane na prienosni sustav od 7. prosinca 2006. godine koja određuju jednakopravni tretman kod pristupa treće strane na prienosni sustav uz transparentne procedure koje osiguravaju NOS

BiH i Elektroprenos – Elektroprijenos BiH, dok DERK nadzire ostvarivanje prava sudionika na tržištu kod pristupa prijenosnom sustavu. Pravo pristupa prijenosnom sustavu imaju svi licencirani subjekti za proizvodnju, distribuciju, opskrbu, trgovinu električnom energijom i kupci električne energije. Oni podnose pisani zahtjev subjektu licenciranom za odobravanje pristupa sustavu. Uzajamni odnosi NOS-a BiH i Elektroprenosa – Elektroprijenosa BiH i korisnika sustava uređuju se posebnim ugovorom. Pristup se može odbiti uz obrazloženje, s tim da protiv takve odluke nezadovoljna strana može uputiti podnesak DERK-u.

Temeljni dokumenti za funkcioniranje elektroenergetskog sektora su Mrežni kodeks te Tržišna pravila. Mrežnim kodeksom regulira se način planiranja i razvoja prijenosnog sustava, uvjeti za priključenje, način operativnog planiranja, mjere u iznenadnim situacijama te ostale mjere neophodne za kvalitetan i pouzdan rad prijenosnog sustava.

Tržišna pravila uređuju odnose između NOS-a BiH i licenciranih sudionika na elektroenergetskom tržištu na način da se definiraju sami sudionici, opseg njihovih aktivnosti te komercijalni odnosi na elektroenergetskom tržištu. Također se utvrđuju obveze NOS-a BiH koje se odnose na upravljanje i rad mehanizma za balansiranje sustava, upravljanje sporazumima za nabavu pomoćnih usluga, osiguranje podataka za poravnanje energetske transakcije, upravljanje zagušenjima, prikupljanje i dostavljanje elemenata za ispostavu računa za pomoćne usluge i balansiranje itd.

DERK je odobrio navedene dokumente Odlukom o odobrenju Mrežnog kodeksa kojeg donosi NOS BiH ("Službeni glasnik" BiH broj 48/06) odnosno Odlukom o odobrenju Tržišnih pravila koje donosi NOS BiH ("Službeni glasnik" BiH broj 48/06).

DERK je još odobrio primjenu Privremenih pravila za dodjelu prekograničnih prijenosnih kapaciteta na mjesečnom nivou i Pravilnik o dodjeli prekograničnih prijenosnih kapaciteta na godišnjem nivou u 2007. godini koje je pripremio NOS BiH. Njihova se primjena odobrava sve do donošenja novih pravila o dodjeli prava na korištenje prekograničnih kapaciteta između elektroenergetskog sustava BiH i susjednih zemalja.

FERK

Prema Zakonu o električnoj energiji FBiH radi nesmetanog funkcioniranja tržišta električne energije pristup distribucijskoj mreži mora biti dostupan svim korisnicima na objektivan, transparentan i nediskriminirajući način. Detaljne kriterije za pristup distribucijskoj mreži propisuje FERK. Operator distribucijskog sustava dužan je proizvođačima i kvalificiranim kupcima omogućiti pristup mreži prema načelima reguliranog pristupa treće strane. Stranka kojoj je odbijen pristup može se žaliti, odnosno uložiti prigovor FERK-u.

Tehničke, energetske i ekonomske uvjete priključenja krajnjih kupaca i proizvođača električne energije na distribucijsku mrežu u FBiH uređuju Opći uvjeti za isporuku električne energije koji su trenutno u fazi izrade.

RERS

Prema Zakonu o električnoj energiji RS pristup distribucijskoj mreži mora biti dostupan svim korisnicima na objektivan, transparentan i nediskriminirajući način. Operator distribucijskog sustava dužan je proizvođačima i kvalificiranim kupcima omogućiti pristup mreži prema načelima reguliranog pristupa treće strane. Uvjeti i način za priključenje objekata krajnjih kupaca i proizvođača na distribucijsku mrežu u RS uređuju se Opštim uslovima za isporuku i snabdijevanje električnom energijom u RS koji su usvojeni 2006. godine.

9.4. Zaštita kupaca

Osim u pravilnicima o licencama odredbe o zaštiti kupaca posebno su utvrđene i Opštim uslovima za isporuku i snabdijevanje električnom energijom ("Službeni glasnik" RS broj 66/06) kojim se uređuju odnosi između krajnjeg kupca, distributera, opskrbljivača i proizvođača, obveze krajnjeg kupca, distributera, opskrbljivača i proizvođača, univerzalna usluga, očitavanje, fakturiranje, naplata, obustava isporuke električne energije, štete uzrokovane smanjenom kvalitetom isporuke, tehnički uvjeti za isporuku električne energije, priključak na elektroenergetsku mrežu, parametri isporuke električne energije, neovlaštena potrošnja te uvjeti korištenja mreže. Ovi Opšti uvjeti sadrže dva priloga koja se odnose na kvalitetu opskrbe i troškove osiguranja uvjeta za priključenje.

U FBiH Opći uvjeti opskrbe električnom energijom su trenutno u fazi izrade, pa se očekuje da će navedeni aspekti zaštite kupaca u FBiH biti regulirani ovim aktom.

9.5. Licence (dozvole)

Temeljem Zakona o prijenosu, regulatoru i operatoru sustava električne energije u BiH, DERK je nadležan za licenciranje djelatnosti prijenosa električne energije u BiH, aktivnosti NOS-a BiH te međunarodnu trgovinu. Entitetski regulatori izdaju dozvole za proizvodnju, distribuciju i opskrbu električnom energijom.

DERK

Pravilnik o licencama DERK-a ("Službeni glasnik" BiH broj 38/05) utvrđuje proceduru i kriterije za izdavanje licenci od strane DERK-a, uključujući proceduru podnošenja zahtjeva, pregleda i izdavanja licenci, kao i rokove za odlučivanje o zahtjevu te suštinske kriterije za odobravanje ili odbijanje zahtjeva za dodjelu licence. Pravilnik definira i način izmjene, suspenzije i ukidanja licence i postupke kod prodaje, dodjeljivanja, iznajmljivanja ili prijenosa licence na drugi način. Postupak izdavanja licence je javan i odvija se u skladu s objektivnim i javnosti poznatim kriterijima na nediskriminirajući i transparentan način.

DERK izdaje licence za:

- djelatnost prijenosa električne energije,
- djelatnost neovisnog operatora sustava,
- licence za međunarodnu trgovinu električnu energijom³³.

Licenca se izdaje na određeno vremensko razdoblje ne kraće od 5 i ne duže od 40 godina, s tim da podnositelj u zahtjevu navodi za koje vremensko razdoblje traži licencu. Norme o duljini trajanja licence su instruktivne naravi (prijenos do 25, djelatnost neovisnog operatora sustava do 7 i međunarodna trgovina do 5 godina). Predviđena je mogućnost izdavanja privremenih licenci dok se ne prikupe podaci nužni za konačnu licencu.

Pravilnik također utvrđuje opće kriterije za donošenje licence kao i kriterije specifične za pojedinu djelatnost. Propisani su razlozi za odbijanje zahtjeva za licencom, oblik i sadržaj licence (opći i posebni uvjeti za korištenje licence), promjena statusa licence, vođenje registra licenci te nadzor nad obavljanjem licenciranih djelatnosti.

³³ Kupovina, prodaja ili isporuka električne energije gdje je jedno od mjesta kupovine, prodaje ili isporuke izvan teritorija BiH.

FERK

Pravilnik za izdavanje dozvola – licenci u FBiH ("Službene novine" FBiH broj 29/05) propisuje:

- osnove postupka za donošenje odluke po zahtjevu za dozvolu,
- sadržaj zahtjeva za dozvole,
- kriterije, uvjete i sadržaj dozvola za obavljanje djelatnosti proizvodnje, distribucije i opskrbe,
- postupak izmjene, dopune, obnavljanja, prijenosa i oduzimanja dozvola,
- uvjete nadgledanja korištenja dozvola,
- način vođenja registra, odnosno evidencije dozvola.

FERK izdaje sljedeće dozvole:

- dozvolu za proizvodnju električne energije,
- dozvolu za distribuciju električne energije,
- dozvolu za opskrbu električnom energijom, pri čemu se razlikuju dva tipa dozvola: dozvola prvog reda i dozvola drugog reda (dozvola za opskrbu prvog reda je obavezna za distributera koji električnom energijom opskrbljuje tarifne kupce i koji ima odvojenu trgovinsku djelatnost; dozvola za opskrbu drugog reda je obavezna za opskrbu koju vrši bilo koja pravna osoba uključena u opskrbu, a koja nije distributer koji je obavezan dobiti dozvolu za opskrbu prvog reda; diskrecijsko pravo FERK-a je da izda dozvolu za opskrbu drugog reda i distributeru koji ima dozvolu za opskrbu prvog reda, s odgovarajućim uvjetima dozvole koji osiguravaju potpunu zaštitu interesa tarifnih kupaca),
- prethodnu dozvolu za izgradnju ili rekonstrukciju (obavezna je za izgradnju ili rekonstrukciju za objekte i postrojenja proizvodnje ili distribucije, osim izgradnje objekata za proizvodnju električne energije za vlastite potrebe).

FERK može razviti pojednostavljeni postupak za izdavanje dozvola drugog reda za opskrbu za trgovačka društva koja se isključivo bave djelatnostima zastupanja i posredovanja.

Rok na koji se izdaju početne dozvole za proizvodnju, distribuciju i opskrbu električnom energijom nije duži od 2 godine, osim ako FERK utvrdi da je elektroprivredno društvo završilo s razdvajanjem djelatnosti. Dozvole za opskrbu izdaju se na razdoblje do 5 godina, dozvole za proizvodnju na razdoblje do 30 godina, a dozvole za distribuciju nakon funkcionalnog razdvajanja na razdoblje do 50 godina. Dozvole se mogu produžiti. Procedura izdavanja dozvola je javna te sukladna objektivnim i javnosti dostupnim mjerilima.

Podnositelji zahtjeva za izdavanje dozvole mogu biti domaće i inozemne pravne i fizičke osobe registrirane za obavljanje elektroprivrednih djelatnosti. U postupku izdavanja dozvola FERK surađuje s drugim regulatornim komisijama u BiH u pitanjima izdavanja dozvola kako bi se omogućila normalna razmjena podataka o podnesenim zahtjevima za dozvole, nadgledanju i pitanjima provedbe i odlukama po istim.

Tijekom važenja dozvole plaća se regulatorna naknada određena posebnom odlukom FERK-a.

RERS

Pravilnik o izdavanju dozvola i suglasnosti u RS ("Službeni glasnik" RS broj 52/05) regulira:

- osnove postupka za izdavanje dozvola,

- sadržaj zahtjeva za dozvole i suglasnosti,
- kriterije, uvjete i sadržaj dozvola za djelatnosti proizvodnje, distribucije i opskrbe i dozvola za izgradnju elektroenergetskih objekata,
- postupak izmjena, dopuna i prijenosa dozvola,
- način vođenja registra, odnosno evidencije dozvola.

RERS izdaje:

- dozvole za obavljanje djelatnosti proizvodnje električne energije,
- dozvole za obavljanje djelatnosti distribucije električne energije,
- dozvole za obavljanje djelatnosti opskrbe tarifnih kupaca električnom energijom,
- dozvole za obavljanje djelatnosti trgovine i opskrbe električnom energijom na teritoriju BiH,
- dozvole za izgradnju novog postrojenja ili značajniju rekonstrukciju postojećeg proizvodnog ili distributivnog elektroenergetskog kapaciteta.

Rok na koji se izdaju početne dozvole za obavljanje djelatnosti proizvodnje, distribucije i opskrbe električnom energijom je 2 godine ili kraće, ovisno o procjeni RERS-a o roku potrebnom za završetak dodatnog razdvajanja predviđenog u uvjetima dozvole.

Dozvole za obavljanje djelatnosti proizvodnje električne energije izdaju se na razdoblje do 30 godina, dozvole za distribuciju električne energije na razdoblje do 30 godina, dozvole za opskrbu tarifnih kupaca na razdoblje do 5 godina, dozvole za trgovinu i opskrbu kvalificiranih kupaca na teritoriju BiH na razdoblje do 5 godina. Dozvole za izgradnju novog postrojenja ili značajniju rekonstrukciju postojećeg proizvodnog ili distributivnog elektroenergetskog kapaciteta izdaju se na razdoblje do 6 godina. Prethodne elektroenergetske suglasnosti za priključak na distribucijsku mrežu izdaju se na razdoblje od 2 do 6 godina, a stalne suglasnosti za priključak na distribucijsku mrežu izdaju se u pravilu na neograničeno razdoblje. Dozvole se mogu produžiti.

Postupak izdavanja dozvola temelji se na načelima javnosti i transparentnosti.

Dozvole za obavljanje navedenih djelatnosti izdaju se pravnim i fizičkim osobama koje su upisane u sudski registar za obavljanje elektroenergetske djelatnosti, ispunjavaju uvjete tehničke opremljenosti za obavljanje djelatnosti, ispunjavaju ekonomsko-financijske uvjete bitne za obavljanje djelatnosti, ispunjavaju uvjete zaštite na radu, zaštite od požara i uvjete zaštite okoliša. Analogno kao u FBiH, u RS u postupku izdavanja dozvola RERS se pridržava pravila koja samostalno donosi, a koja uključuju: sigurnost elektroenergetskog sustava, zaštitu okoliša, korištenje zemljišta i određivanje lokacije, korištenje javnog zemljišta, energetske učinkovitosti, prirodu primarnih izvora kao i druge elemente za ocjenu tehničke, ekonomske i financijske mogućnosti i drugih bitnih karakteristika podnositelja zahtjeva.

9.6. Definiranje tarifnog sustava

DERK

Metodologijom za izradu tarifa za usluge prijenosa električne energije, neovisnog operatora sustava i pomoćne usluge ("Službeni glasnik" BiH broj 46/05 i 17/07) propisuje se da će se kod određivanja tarifa uvažavati:

- ciljevi i načela nepristranosti, transparentnosti i sprečavanja diskriminacije,
- poticanje učinkovitosti reguliranih subjekata i korisnika prijenosne mreže,
- poticanje mehanizama za povećanje energetske učinkovitosti,

- stvaranje stabilnih odnosa na tržištu električne energije i stabilnih uvjeta za ulagače u elektroenergetski sektor,
- poticanje razvoja prijenosne mreže tako da se razina kvalitete isporuke kontinuirano održava ili povećava.

Stoga tarife moraju biti zasnovane na opravdanim troškovima poslovanja, pogona, održavanja, zamjene, izgradnje ili rekonstrukcije objekata i opreme, uključujući pri tome razuman iznos povrata investicija, amortizaciju i poreze, uzimajući u obzir i zaštitu okoliša.

Tarife koje donosi DERK su naknada za korištenje prijenosne mreže (prijenosna mrežarina), tarifa za usluge neovisnog operatora sustava i tarife za pomoćne usluge. Reguliranjem tarifa osigurava se dugoročno poslovanje kompanija koje se bave reguliranim djelatnostima, uz pokrivanje opravdanih troškova i odgovarajući povrat na sredstva, poboljšanje produktivnosti poslovanja u okviru reguliranih djelatnosti, uz razumno i učinkovito investiranje te opravdani razvoj prijenosne mreže i upravljanja prijenosnom mrežom u cilju osiguranja stabilne i kvalitetne opskrbe korisnika.

Pravilnik o tarifnom postupku ("Službeni glasnik" BiH broj 44/05) donosi proceduralna pravila koja se, između ostalog, odnose na:

- započinjanje tarifnog postupka (zahtjevom regulirane kompanije ili na inicijativu DERK-a),
- sadržaj zahtjeva za odobrenje tarife kojim se tarifni postupak započinje,
- obvezu informiranja javnosti o podnesenom zahtjevu,
- razmatranje zahtjeva sukladno Metodologiji za izradu tarifa kojom se određuje struktura tarifa i način određivanja cijene,
- područje diskrecionih prava DERK-a kod odobravanja tarifa,
- standarde za odobrenje tarifa,
- sankcioniranje povrede odobrenih tarifa,
- stupanje na snagu i objava tarifa.

Odlukom o utvrđivanju tarife za usluge prijenosa električne energije od 19. travnja 2007. godine ("Službeni glasnik" BiH broj 32/07) DERK je odredio:

- tarifu za uslugu prijenosa električne energije (prijenosnu mrežarinu) u iznosu od 0.605 pf/kWh preuzete djelatne električne energije iz prijenosne mreže, uvećan za dio koji se odnosi na instaliranu snagu u iznosu od 1.652 KM/kW;
- tarifu za usluge neovisnog operatora sustava u iznosu od 0.0346 pf/kWh preuzete djelatne električne energije iz mreže prijenosa; istom odlukom određena je i tarifa za prekomjerno preuzetu jalovu električnu energiju iz prijenosne mreže u iznosu od 0.911 pf/kVarh te tarifa za pokrivanje gubitaka u prijenosnoj mreži u iznosu od 7.0971 pf/kWh; Također, po ovoj odluci troškovi za pokrivanje ostalih pomoćnih usluga nisu uključeni u tarifne stavove obzirom da je u tijeku probno razdoblje u kojem financijski obračun za pomoćne usluge neće biti efektivan.

Time je praktično određen potreban godišnji prihod Elektroprenosa – Elektroprijenosa BiH i NOS-a BiH za 2007. godinu.

FERK

U FBiH Pravilnik o tarifnoj metodologiji i tarifnim postupcima ("Službene novine" broj FBiH 45/05) propisuje metodologiju za određivanje tarifa u elektroprivrednim djelatnostima proizvodnje, distribucije i opskrbe električnom energijom, kao i utvrđivanje tarifnih stavova za

korisnike distributivnih sustava i tarifnih stavova za tarifne kupce. Propisana tarifna metodologija temelji se na općeprihvaćenim standardima i direktivama EU iz područja energetike.

Tijekom 2006. godine FERK je donio: Odluku o tarifnim stavovima za prodaju električne energije tarifnim kupcima JP Elektroprivreda Hrvatske zajednice Herceg Bosne d.d. Mostar ("Službene novine" broj FBiH 15/06) i Odluku o tarifnim stavovima za prodaju električne energije tarifnim (nekvalificiranim) kupcima JP Elektroprivreda Bosne i Hercegovine d.d. Sarajevo ("Službene novine" FBiH broj 15/06).

27. travnja 2007. godine FERK je donio Odluku o tarifnim stavovima za korisnike distribucijskog sustava JP Elektroprivreda Hrvatske zajednice Herceg Bosne d.d. Mostar. Postupak utvrđivanja tarifa za korisnike distribucijskog sustava JP Elektroprivreda BiH d.d. Sarajevo je u tijeku.

Odluka o kupovini/prodaji električne energije ("Službene novine" FBiH broj 70/06) određuje da elektroprivredno društvo koje nakon podmirenja potreba svojih tarifnih kupaca u okviru obveze javne usluge ima mogućnost proizvodnje dodatne količine električne energije u 2007. godini, može slobodno prodavati višak električne energije sukladno Pravilniku za tarifnu metodologiju i tarifne postupke.

RERS

U RS Pravilnik o tarifnoj metodologiji i tarifnom postupku s priložima ("Službeni glasnik" RS broj 61/05) utvrđuje kriterije za priznavanje opravdanih troškova proizvodnje, distribucije i opskrbe tarifnih kupaca električnom energijom, obračun troškova proizvodnje električne energije, korištenja distributivne mreže i opskrbe tarifnih kupaca, pravila i postupak alokacije opravdanih troškova na kategorije potrošnje i grupe kupaca po tarifnim elementima, način utvrđivanja tarifnih stavova za korisnike distributivnih sustava, način utvrđivanja tarifnih stavova za tarifne kupce i pravila tarifnog postupka. Uz Pravilnik nalaze se i dokumenti kojima se opisuje primjena tarifne metodologije, modeli tarifne metodologije, sadržaj i forma zahtjeva za odobrenje tarifa, kao i obrazaca za dostavu podataka i prateće dokumentacije uz zahtjev za odobrenje tarifa.

U 2006. godini RERS je donio Odluku o tarifnim stavovima za tarifne kupce električne energije u Republici Srpskoj ("Službeni glasnik" RS 27/06), Odluku o utvrđivanju tarifnih stavova za korisnike distributivnih sustava u RS ("Službeni glasnik" RS 28/06) te Odluku o tarifnom sustavu za prodaju električne energije u RS ("Službeni glasnik" RS 28/06).

Od 1. siječnja 2008. godine na snazi su tarifni stavovi za korisnike distributivnih sustava i tarifni stavovi za nekvalificirane kupce koje je RERS utvrdio svojom odlukom („Službeni glasnik“ RS 114/07), nakon provedenog drugog tarifnog postupka.

9.7. Dinamika otvaranja tržišta

Za razvoj tržišta od posebnog je značenja odredba članka 8. Zakona o prijenosu, regulatoru i operatoru sustava u BiH prema kojoj je tržište električnom energijom u Bosni i Hercegovini jedinstveno, utemeljeno na slobodnom i ravnopravnom pristupu elektroprijenosnoj mreži, na načelima reguliranog pristupa i odgovarajućim direktivama EU.

Namjera Zakona o prijenosu, regulatoru i operatoru sustava električne energije u BiH je omogućavanje i ubrzavanje stvaranja tržišta električne energije u BiH i regionalnog tržišta električne energije. Entitetski zakoni o električnoj energiji promoviraju postupnu liberalizaciju tržišta električne energije. Stjecanje statusa kvalificiranog kupca odnosno prava na izbor svog opskrbljivača regulirana su Odlukom DERK-a o opsegu, uvjetima i vremenskom

rasporedu otvaranja tržišta električne energije u BiH te pravilnicima o stjecanju statusa kvalificiranog kupca koje su donijeli entitetski regulatori.

Pravilnik FERK-a o stjecanju statusa kvalificiranog kupca ("Službene novine" FBiH broj 53/06) propisuje uvjete, kriterije i postupak za stjecanje statusa kvalificiranog kupca kao i njegova prava i obveze te opskrbu kvalificiranog kupca. Dinamika otvaranja tržišta je sljedeća:

- od 1. siječnja 2007. godine status kvalificiranog kupca mogu steći svi kupci s godišnjom potrošnjom većom od 10 GWh koji su priključeni na prijenosnu mrežu,
- od 1. siječnja 2008. godine svi kupci osim domaćinstava,
- od 1. siječnja 2015. godine svi kupci.

Uvjeti otvaranja tržišta su uspostava operatora prijenosnog sustava, operatora distribucijskih sustava, računovodstveno razdvajanje elektroprivrednih djelatnosti, donošenje mrežnih i tržišnih pravila te tarifa za usluge prijenosa i usluge distribucije (mrežne tarife) i tarifa koje se odnose na upravljanje sustavom. Kupci s godišnjom potrošnjom većom od 10 GWh koji su priključeni na prijenosnu mrežu status stječu temeljem zahtjeva, dok ostali stječu sukladno opisanoj dinamici otvaranja tržišta.

RERS-ov Pravilnik o sticanju statusa kvalifikovanog kupca ("Službeni glasnik" RS broj 88/06) propisuje uvjete, kriterije i postupak za stjecanje statusa kvalificiranog kupca u RS te prava i obveze kupca i njegova opskrbljivača. Cilj donošenja Pravilnika je postupno otvaranje tržišta električne energije u RS te u BiH prema sljedećem rasporedu:

- od 1. siječnja 2007. godine kvalificirani su kupci s godišnjom potrošnjom električne energije većom od 10 GWh,
- od 1. siječnja 2008. godine svi kupci osim kupaca iz kategorije domaćinstava te
- od 1. siječnja 2015. godine svi kupci.

Dakle, u oba entiteta propisana je jednaka dinamika otvaranja tržišta.

Navedeni entitetski pravilnici o stjecanju statusa kvalificiranog kupca definiraju prijelazno razdoblje otvaranja tržišta do 1. siječnja 2012. godine tijekom kojeg svi kvalificirani kupci imaju pravo na izbor načina opskrbe, odnosno zadržavanje ili povrat na status tarifnog kupca, te sadrže odredbe kojima reguliraju pravo kupca na rezervnog opskrbljivača, uvjete pod kojima kupac može ostvariti to pravo, kao i pravo na uslugu opskrbe električnom energijom po reguliranim cijenama.

10. LITERATURA

MEĐUNARODNI UGOVORI

1. Ugovor o Energetskoj povelji
2. Ugovor o uspostavi Energetske zajednice

STRATEŠKO PLANSKI DOKUMENTI

1. Izjave Vlade Federacije BiH i Vlade RS o elektroenergetskoj politici s amandmanima
2. Akcioni plan Federacije BiH za prestrukturiranje i privatizaciju elektroenergetskog sektora u BiH ("Službene novine" FBiH broj 31/05)
3. Akcioni plan RS za prestrukturiranje i privatizaciju elektroenergetskog sektora u BiH ("Službeni glasnik RS" broj 69/03)

POZITIVNI PROPISI BiH

USTAVI

1. Ustav Bosne i Hercegovine
2. Ustav Federacije Bosne i Hercegovine
3. Ustav Republike Srpske

ZAKONI (po abecednom redu)

BiH

1. Zakon o prijenosu, regulatoru i operatoru sustava električne energije u BiH ("Službeni glasnik" BiH broj 7/02 i 13/03)
2. Zakon o utemeljenju kompanije za prijenos električne energije u BiH ("Službeni glasnik" BiH broj 35/04)
3. Zakon o utemeljenju neovisnog operatora sustava za prijenosni sustav u BiH ("Službeni glasnik" BiH broj 35/04)
4. Zakon o primjeni tarifnog sustava („Službeni glasnik“ BiH 6/04)

FBiH

1. Zakon o električnoj energiji u FBiH ("Službene novine" FBiH broj 41/02, 24/05 i 38/05)
2. Zakon o federalnim ministarstvima i drugim tijelima federalne uprave ("Službene novine Federacije BiH" broj 58/02)

RS

1. Zakon o električnoj energiji u RS ("Službeni glasnik" RS broj 61/02, 66/02, 29/03, 86/03, 111/04, 60/07 i 08/08 – pročišćeni tekst)
2. Zakon o ministarstvima ("Službeni glasnik" RS broj 19/2004).

OSTALI AKTI (po abecednom redu)

ODLUKE PARLAMENTA FBiH

1. Ukaz o proglašenju proračuna FERK-a za 2007. godinu ("Službene novine" FBiH broj 37/07)

ODLUKA NARODNE SKUPŠTINE RS

1. Odluka Narodne skupštine RS o usvajanju budžeta REERS za 2006. godinu ("Službeni glasnik RS" broj 38/06)
2. Odluka o imenovanju predsjednik i članova REERS ("Službeni glasnik RS" broj 90/03, 93/03, 128/06)

ODLUKE VLADE FBiH

1. Odluka o metodologiji utvrđivanja razina otkupnih cijena električne energije iz obnovljivih izvora instalirane snage do 5MW

AKTI DERK-a:

1. Arbitražna pravila ("Službeni glasnik" BiH broj 02/05)
2. Etički kodeks ("Službeni glasnik" BiH broj 45/04)
3. Metodologija za izradu tarifa za usluge prijenosa električne energije, neovisnog operatora sustava i pomoćne usluge ("Službeni glasnik" BiH broj 46/05 i 17/07)
4. Odluka o načinu utvrđivanja privremenih tarifa za prijenos električne energije i rad neovisnog operatora sustava ("Službeni glasnik" broj BiH 44/05)
5. Odluka o utvrđivanju tarife za usluge prijenosa električne energije ("Službeni glasnik" BiH broj 32/07)
6. Odluka o utvrđivanju tarifa za rad NOS-a BiH i pomoćne usluge ("Službeni glasnik" BiH broj 32/07)
7. Odluka o opsegu, uvjetima i vremenskom rasporedu otvaranja tržišta električne energije u Bosni i Hercegovini (skraćeno: Odluka o otvaranju tržišta) ("Službeni glasnik" broj BiH 48/06)
8. Odluka o odobrenju Mrežnog kodeksa koje donosi Elektroprenos – Elektroprijenos BiH ("Službeni glasnik" broj BiH 48/06)
9. Odluka o odobrenju Tržišnih pravila koje donosi NOS BiH ("Službeni glasnik" BiH broj 48/06)
10. Odluka o primjeni Privremenih pravila za dodjelu prekograničnih kapaciteta na mjesečnom nivou od 1.1.2007.-30.06.2007. ("Službeni glasnik" BiH broj 54/07)
11. Odluka o produženju primjene Privremenih pravila za dodjelu prekograničnih kapaciteta na mjesečnom nivou, lipanj 2007.
12. Odluka o odobrenju Pravilnika o dodjeli prekograničnih kapaciteta na godišnjoj razini u 2007. godini, prosinac 2006
13. Poslovnik o radu ("Službeni glasnik" BiH broj 02/05)
14. Pravila o pristupu treće strane na prijenosni sustav
15. Pravilnik o javnim raspravama ("Službeni glasnik" BiH broj 38/05)
16. Pravilnik o licencama ("Službeni glasnik" BiH broj 38/05)
17. Pravilnik o radu ("Službeni glasnik" BiH broj 45/04)
18. Pravilnik o tarifnom postupku (Službeni glasnik BiH broj 44/05)

19. Pravilnik o unutarnjoj organizaciji i sistematizaciji poslova ("Službeni glasnik" BiH broj 45/04)
20. Pravilnik o zaštiti povjerljivih informacija ("Službeni glasnik" BiH broj 13/07)
21. Statut DERK-a ("Službeni glasnik" BiH broj 45/04)

AKTI FERK-a:

1. Pravilnik o javnim raspravama i rješavanju zahtjeva i žalbi ("Službene novine" FBiH broj 37/05)
2. Pravilnik o zaštiti povjerljivih informacija ("Službene novine" FBiH broj 70/06)
3. Pravilnik za izdavanje dozvola – licenci ("Službene novine" FBiH broj 29/05)
4. Pravilnik o stjecanju statusa kvalificiranog kupca ("Službene novine" FBiH broj 53/06)
5. Pravilnik o tarifnoj metodologiji i tarifnim postupcima ("Službene novine" FBiH broj 45/05)
6. Odluka o tarifnim stavovima za prodaju električne energije tarifnim kupcima EP HZ HB ("Službene novine" FBiH broj 15/06)
7. Odluka o tarifnim stavovima za prodaju električne energije tarifnim kupcima EP BiH ("Službene novine" FBiH broj 15/06)
8. Odluka o kupovini/prodaji električne energije ("Službene novine" FBiH broj 70/06)
9. Poslovnik o radu ("Službene novine" FBiH broj 59/04)
10. Odluka o tarifnim stavovima za korisnike distributivnog sustava EP HZHB ("Službene novine" FBiH broj 59/07)
11. Odluka o tarifnim stavovima za korisnike distributivnog sustava EP BiH ("Službene novine" FBiH broj 59/07)
12. Etički kodeks ("Službene novine" FBiH broj 61/04)
13. Pravilnik o arbitraži ("Službene novine" FBiH broj 71/05)
14. Statut FERK-a ("Službene novine" FBiH broj 13/04)

AKTI RERS-a:

1. Etički kodeks ("Službeni glasnik" RS broj 49/04)
2. Odluka o tarifnim stavovima za nekvalifikovane kupce električne energije u Republici Srpskoj ("Službeni glasnik" RS broj 27/06)
3. Odluka o tarifnom sistemu za prodaju električne energije u RS ("Službeni glasnik" RS broj 28/06),
4. Odluka o utvrđivanju tarifnih stavova za korisnike distributivnih sistema u RS ("Službeni glasnik" broj RS 28/06)
5. Opšti uslovi za isporuku i snabdjevanje električnom energijom ("Službeni glasnik" RS broj 66/06)
6. Poslovnik o radu ("Službeni glasnik" RS broj 96/04)
7. Pravilnik o izvještavanju ("Službeni glasnik" RS broj 61/07)
8. Pravilnik o javnim raspravama i rješavanju sporova i žalbi ("Službeni glasnik" RS broj 71/05)
9. Pravilnik o povjerljivim informacijama ("Službeni glasnik" RS broj 10/07)
10. Pravilnik o radu ("Službeni glasnik" RS broj 49/04)
11. Pravilnik o sticanju kvalifikovanog statusa kupca ("Službeni glasnik" RS broj 88/06)
12. Pravilnik o tarifnoj metodologiji i tarifnom postupku ("Službeni glasnik" RS broj 51/05)
13. Pravilnik za izdavanje dozvola i saglasnosti ("Službeni glasnik" RS broj 52/05)
14. Statut RERS-a ("Službeni glasnik" RS broj 41/04)

AKTI NOS-a BiH i ELEKTROPRENOSA - ELEKTROPRIJENOSA BiH

1. Mrežni kodeks
2. Pravilnik o dodijeli prekograničnih prijenosnih kapaciteta na godišnjoj razini u 2007. godini
3. Privremena pravila za dodjelu prekograničnih prijenosnih kapaciteta na mjesečnom nivou
4. Privremena pravila za dodjelu prijenosnih kapaciteta na dnevnoj razini - dan unaprijed (*day ahead*)
5. Tržišna pravila

OSTALI DOKUMENTI (po abecednom redu)

1. Bijela knjiga: Bijela knjiga - priprema pridruženih država srednje i istočne Europe za integraciju u unutarnje tržište Brussels, svibanj 1995. godine
2. Bosna i Hercegovina: Analiza i akcijski plan za restrukturiranje i privatizaciju elektroenergetskog sektora, 2001.
3. Bosnia And Herzegovina - Country Report, Energy Community Secretariat, 2006.
4. Commission Decision of 9 November 2006 amending the Annex to Regulation (EC) No 1228/2003 on conditions for access to the network for cross-border exchanges in electricity (2006/770/EC), European Commission, November 2006.
5. Communication from the Commission to the Council and the European Parliament: Prospects For The Internal Gas And Electricity Market, 2006; Communication from the Commission Inquiry pursuant to Article 17 of Regulation (EC) No 1/2003 into the European gas and electricity sectors. COM(2006)851 final
6. Direktiva 2001/77/EZ o promociji električne energije proizvedene iz obnovljivih izvora na unutarnjem tržištu električne energije 11
7. Direktiva 2003/30/EZ o promociji upotrebe biogoriva u prometu 12 Electricity And Gas Road Map - Bosnia And Herzegovina, Energy Community, Ministerial Council Meeting, 17 November 2006, Skopje
8. Direktiva 2003/54/EZ o općim pravilima za unutarnje tržište električne energije i prestanku važenja Direktive 96/02 EZ 6
9. Direktiva 2005/89/EZ o mjerama sigurnosti opskrbe električnom energijom i ulaganjima u infrastrukturu 9
10. Electricity Transition Strategy, Energy Community Secretariat, 2006.
11. Komunikacija Komisije i Vijeća Europskom parlamentu od 10. siječnja 2007. godine (Pregled mjera za novu energetska politiku)
12. Propis 1228/2003/EZ Europskog parlamenta i Vijeća o uvjetima pristupa mreži za prekograničnu trgovinu električne energije
13. Propis 1228/2003/EZ o uvjetima pristupa mreži za prekograničnu trgovinu električne energije
14. Upute za upravljanje zagušenjem (Congestion Management Guidelines)
15. Proposal for the SEE electricity market design in the long term, CEER 2007.
16. SEC(2007) 1430, Commission staff working document Bosnia and Herzegovina 2007 Progress Report accompanying the communication from the Commission to the European Parliament and the Council enlargement strategy and main challenges 2007-2008, com(2007) 663 final
17. Security of Supply Statement for BiH 2007-2010, MOFTER, 2007.
18. SEE Electricity Market Options Paper, Energy Community Secretariat, 2006 .
19. South East Europe Regional Energy Market Support, (SEE REMS) Project, Tariffs Benchmarking, Ref: C06-SEE-15-04, 11 May 2006.

20. Benchmarking and Compliance Reports, Energy Community Secretariat, 2006/2007

IZVJEŠTAJI

1. Izvještaj o radu Državne regulatorne komisije za električnu energiju za 2006. godinu
2. Izvještaj o radu Državne regulatorne komisije za električnu energiju za 2007. godinu
3. Izvještaj o radu za 2006. Regulatorne komisije za električnu energiju Republike Srpske

11. POPIS TABLICA

Tablica 5.1.	Broj licenciranih subjekata na tržištu električne energije po entitetima i na teritoriju cijele BiH u studenom 2007. godine.....	46
Tablica 5.2.	Razine kvalificiranosti kupaca propisane od strane tri regulatorne komisije u BiH	49
Tablica 5.3.	Vrste tržišta kod različitih operatora tržišta/burzi u Europi.....	50

12. POPIS KRATICA

AAC	<i>Already Allocated Capacity</i> – unaprijed alocirani prijenosni kapacitet
BiH	Bosna i Hercegovina
DERK	Državna regulatorna komisija za električnu energiju Bosne i Hercegovine
DSO	<i>Distribution System Operator</i> (operator distribucijskog sustava)
EEX	<i>European Energy Exchange</i> (Njemačka)
EU	Europska unija
EXAA	<i>Energy Exchange Austria</i>
EZ	Energetska zajednica
FBiH	Federacija Bosne i Hercegovine
FERK	Regulatorna komisija za električnu energiju Federacije Bosne i Hercegovine
GRTN	Operator prijenosnog sustava Italije
ISO	<i>Independent System Operator</i> (organizacijski model operatora prijenosnog sustava u kojem je provedeno vlasničko, upravljačko, financijsko i pravno razdvajanje operatora sustava iz vertikalno integrirane tvrtke, pri čemu operator prijenosnog sustava nema vlasništvo nad prijenosnom mrežom)
ITC	<i>Inter TSO Compensation</i> – mehanizam naplate među TSO-ima
NOS BiH	Neovisni operator sustava za prijenosni sustav u Bosni i Hercegovini
NTC	<i>Net Transfer Capacity</i> – neto prijenosna moć
ODS	Operator distribucijskog sustava
OMEL	Operator tržišta električne energije u Španjolskoj
OPCOM	Operator tržišta električne energije u Rumunjskoj
OTE	Operator tržišta električne energije u Republici Češkoj
RERS	Regulatorna komisija za električnu energiju Republike Srpske
RS	Republika Srpska
TSO	Neovisni operator sustava

Modul 1 - Energetske rezerve, proizvodnja, potrošnja i trgovina

Modul 2 – Potrošnja električne energije

Modul 3 – Proizvodnja električne energije

Modul 4 – Prijenosna mreža

Modul 5 – Distribucija električne energije

Modul 6 - Okvir za regulaciju i restrukturiranje elektroenergetskog sektora

Modul 7 – Podrška socijalno ugroženim potrošačima električne energije

Modul 8 – Rudnici uglja

Modul 9 - Centralno grijanje

Modul 10 – Prirodni plin

Modul 11 - Nafta

Modul 12 – Upravljanje potrošnjom, štednja energije i obnovljivi izvori energije

Modul 13 - Okoliš

Modul 14 - Plan investicija i opcije financiranja